सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीधर्मदत्तझाविरचितः

व्याप्तिपञ्चकविवृत्त्यपराभिधानः

गूढार्थतत्त्वालोकः

विभागः - १२

।। अभिनवसंस्कृतव्याख्या ।।

यशोलता

।। नूतनगुर्जरविवरणम् ।।

विनम्रा

यशोलता

विभाग - १२

ततः प्रारम्भोऽस्य
यत्प्राप्य प्रश्राम्यन्ति
पण्डिता अपि ।

तर्क की परिसीमा

गूढार्थतत्त्वालोक

જ્યાં પહોંચતા તો હાંફી જવાય છે,
ત્યાંથી અહીં શરૂઆત થાય છે...

વિનમ્રા

LONGEST
NARRATION
IN THE WORLD OF
SANSKRIT
SCRIPTURE

- Name of The Original Scripture : GUDHARTHA TATVALOKA
- Author of the Original Scripture : SHRI DHARMADATT ZHA
- Name Of the New Text : YASHOLATA
- Author of the New Text : Jain Ascetic SHRI **BHAKTIYASHVIJAYJI** (Disciple of His Holiness Jain Acharya Shri **YASHOVIJAYSURIJI**)
- Subject : Logic
- Language : Sanskrit
- Name Of the Gujarati Text : Vinamra
- Author of the Gujarati Text : SHRI BHAKTIYASHVIJAYJI
- Total volumes : 14
- Edition : 1st, 2018 A.D.
- Price : ₹10,000 For The Whole Set (Volume 1 To 14)
- Publisher : SHRI DIVYADARSHAN TRUST DHOLKA, Dist. Ahmedabad, Gujarat
- Type Setting : Bharat Graphics, M. 9925020106
- Printers : Parshwa Offset, Veraval, M. 9428702617

Distributers

Manojbhai Shah
CREATIVE PRAKASHAN
New & Old Book Center
"Vikram", M.G. Road,
VERAVAL-362 265
Ph.: 02876 222617
Mo. +91-94287 02617

Vikrambhai Shah
'VINAY', 2/5 Jaganath Corner,
Nr. Nandwana Brahmin Boarding,
Opp. Ramkrishna Ashram Temple,
RAJKOT - 360 001
Ph. : 0281 2461980
Mo. +91-94269 72609

Abhaybhai Shah
8, Sukita Appartment,
Nr. Ankur School,
B/h. Dipti Petrol Pump,
Fatehpura, Paldi,
Ahmedabad - 380007.
Mo. +91-94287 02794
Email: creativeprakashan@gmail.com

ISBN
978-93-8201967-1

© Divyadarshan Trust
Creative Prakashan

अभिनवसंस्कृतव्याख्याऽयशोलता-
नूतनगुर्जरविवरणविनम्रासुशोभितः
सर्वतंत्रस्वतंत्र
श्रीधर्मदत्तझाप्रणीतः

व्याप्तिपञ्चकविवृत्त्यपराभिधानः

गूढार्थतत्त्वालोकः

— अभिनव सर्जन सर्वस्व —

पश्म पूज्य विद्वत्कुलावतंश न्यायतीर्थ
आचार्यवर्य श्री **यशोविजयसूरीश्वरजी** महाराज

— अभिनव सर्जन सर्जक —

जैनमुनि**भक्तियशविजय**

— संशोधक —

पश्म पूज्य सूक्ष्मशेमुषीसंपन्न
पंन्यासप्रवर श्री **रत्नबोधिविजयजी** महाराज

— प्रकाशक —

श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट

— मुख्य विक्रेता —

Creative Prakashan
www.creativeprakashan.com

ऋण स्मरण

दिव्याशिष

परम पूज्य सिद्धांतमहोदधि आचार्य भगवंत
श्री प्रेमसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य सकलसंघहितचिंतक आचार्यभगवंत
श्री भुवनभानुसूरीश्वरजी महाराजा

शुभाशिष

परम पूज्य सिद्धांतदिवाकर सुविशालगच्छाधिपति
श्री जयघोषसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य पूना जिल्ला उद्धारक आचार्य भगवंत
श्री विश्वकल्याणसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य भवोदधितारक गुरुदेव आचार्य भगवंत
श्री यशोविजयसूरीश्वरजी महाराजा

આર્થિક સૌજન્ય

જેમની સખાવતોમાં દરિયાવદિલી અને દૂરંદેશિતા
સદા આંખે ઊડીને વળગે છે તે

શ્રી ઉમરા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, સુરત

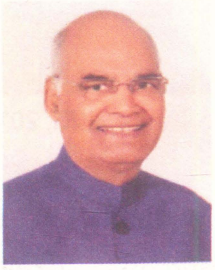
ધન્ય શ્રુતભક્તિ !
અદ્‌ભુત શ્રુતપ્રીતિ !
અનુમોદના !

સૂરિપ્રેમ સ્વર્ગારોહણ અર્ધ શતાબ્દી ત્યાગ-બ્રહ્મ વર્ષ

अशोक मलिक
ASHOK MALIK
राष्ट्रपति के प्रेस सचिव
Press Secretary to the President

राष्ट्रपति सचिवालय,
राष्ट्रपति भवन,
नई दिल्ली -110004.
PRESIDENT'S SECRETARIAT,
RASHTRAPATI BHAVAN,
NEW DELHI -110004.

राष्ट्रपति
भारत गणतंत्र
PRESIDENT
REPUBLIC OF INDIA

संदेश

भारत के राष्ट्रपति, श्री राम नाथ कोविन्द को यह जानकर प्रसन्नता हुई है कि मुनि श्री भक्तियशविजयजी द्वारा ''यशोलता'' नामक नूतन संस्कृत व्याख्या ग्रंथ का प्रकाशन किया जा रहा है। आशा है कि ग्रंथ में संकलित सामग्री पाठकों को एक नई दिशा एवं ऊर्जा प्रदान करेगी।

राष्ट्रपति जी, ग्रंथ के सफल प्रकाशन के लिए अपनी शुभकामनाएं प्रेषित करते हैं।

राष्ट्रपति के प्रेस सचिव

Tel. : +91-11-23016535 (Direct), 23015321 Extn 4322, Fax 23794498
E-mail-press.secy@rb.nic.in, malik.ashok@rb.nic.in

भारत के उपराष्ट्रपति
VICE-PRESIDENT OF INDIA

19 अप्रैल, 2018

प्रिय श्री जैनाचार्य श्री यशोविजयसूरीश्वर जी,

प्राचीन काल से समूचे विश्व में भारतीय संस्कृति विद्याक्षेत्र में अग्रेसर रही है। जो आज भी प्रबुद्ध वर्ग के लिए आश्चर्यकारी है। भारतीय प्रजा सांप्रदायिक सहिष्णुता की वजह से ही विभिन्न दर्शनों को अपने में पनपा रही है। न्यायविद्या तो तर्कशास्त्र की अप्रतिम प्रस्तुति है ... उस न्याय विद्या के सिरमौर ग्रंथ - पंडितवर्य श्री धर्मदत्तझाविरचित व्याप्तिपंचकविवृति, अपर नाम - गूढार्थतत्वालोक के ऊपर जैनाचार्य श्री यशोविजयजीसूरिजी के शिष्य मुनि श्री भक्तियशविजयजी के द्वारा 90,000 श्लोक प्रमाण महिष्ठ वृति का सृजन किया है, जो सचमुच में ही एक आश्चर्य है।

मुझे गर्व है इस भारतवर्ष पर, कि जहाँ अनवरत ऐसे विद्यापुरुष होते ही रहे हैं। मैं ऐसे संतपुरुष और विद्यापुरुष के चरणों में सादर नतमस्तक हूँ।

सद्भावनाओं सहित,

(एम. वेंकैया नायडु)

श्री जैनाचार्य श्री यशोविजयसूरीश्वर जी,
द्वारा महेन्द्रभाई झवेरी, एच. भेडा एंड कं.,
705, प्रशाम, कस्तूरबा गांधी मार्ग,
राजकोट-360001 मोबाइल: 98251 68834
ई-मेल : bbrjk_ad1@yahoo.in

सत्यमेव जयते

प्रधान मंत्री
Prime Minister

संदेश

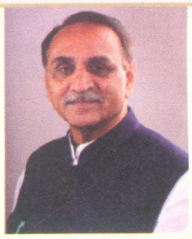
यह जानकर प्रसन्नता हुई है कि **'गूढार्थतत्त्वालोक'** के व्याख्या ग्रंथ का विमोचन किया जा रहा है। श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट द्वारा प्रकाशित इस व्याख्या ग्रंथ में गूढार्थतत्त्वालोक की सरल विवेचना सराहनीय है।

श्री भक्तियशविजय जी द्वारा रचित यह ग्रन्थावली जीवन मूल्यों और आदर्शों से अवगत होने का अवसर दे और प्रेरणास्रोत के रूप में अपनी उपयोगिता सिद्ध करे, इसी आशा के साथ ग्रन्थावली के सफल प्रकाशन हेतु हार्दिक शुभकामनाएं।

(नरेन्द्र मोदी)

नई दिल्ली
23 अप्रैल, 2018

श्री यशोविजयसूरीश्वर जी
C/o- श्री महेन्द्रभाई झवेरी
एच. भेडा ऐंड कंपनी
705, प्रशम, कस्तूरबा गांधी रोड
राजकोट
गुजरात- 360001

વિજય રૂપાણી
મુખ્યમંત્રી, ગુજરાત રાજ્ય

apro/ug/2018/03/28/dt

તા. ૨૮-૦૩-૨૦૧૮

પરમ આદરણીય શ્રી યશોવિજય સૂરીશ્વરજી સાહેબ,

સપ્રેમ નમસ્કાર.

આપના પત્રપુષ્પ થકી મુનિ શ્રી ભક્તિયશવિજયજી રચિત **"યશોલતા"** નામના બૃહદગ્રંથના પ્રકાશન અંગે જાણી આનંદની લાગણી અનુભવું છું.

સંસ્કૃતને દેવોની ભાષા માનવામાં આવે છે. ભારતમાં સંસ્કૃત વિદ્યાપીઠો સિવાય સંસ્કૃત ગ્રંથોની જો કોઇએ જાળવણી કરી હોય તો તે જૈન સંપ્રદાય છે. સંસ્કૃતના માધ્યમથી ઉતરી આવેલા જ્ઞાનના આ મહાસાગરની જાળવણી, જતન અને તેની પુન:પ્રસ્તુતિ અભિનંદનીય ગણાય. કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમયથી જ ગુજરાત વિદ્યાસંપદાનું પ્રમુખ કેન્દ્ર રહ્યું છે. ભારતવર્ષીય પ્રાચીન વિદ્યાસંપદા અને સંસ્કૃતસંપદાની સુરક્ષામાં ગુજરાત જાગૃત અને અગ્રેસર રહ્યું છે.

તર્કશાસ્ત્રના કઠિન, ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકને વ્યાખ્યાયિત કરવાની ક્ષમતા ધરાવતા જૂજ વિદ્વાનો બચ્યા છે, એવા સમયે **"યશોલતા"** જેવી અત્યંત સરળ અને વિશ્વની સૌથી વિશાળ સંસ્કૃત વ્યાખ્યાનું સર્જન **મુનિ શ્રીભક્તિ યશવિજયજી**ના હસ્તે થયું જે ગુજરાત માટે ગૌરવપૂર્ણ ઘટના છે. આ વિરલ પ્રસંગે મહારાજશ્રીની વિદ્યાસાધનાને નમન કરતાં અંત:કરણપૂર્વક શુભેચ્છાઓ પાઠવું છું.

આપનો,

(વિજય રૂપાણી)

To,
Shree Yashovijayasooreeshwarajee Maharaj, *Author.*
C/o Mahendrabhai Zaveri,
H. Bheda & Company, 705, Prasham,
Kasturba Gandhi Road, Rajkot - 360001
Email: bbrjk_ad1@yahoo.in

સમર્પણ

પૂજ્ય સહવર્તી
શ્રમણભગવંતોને

જેમના સહવાસમાં સતત
સત્યુગની પ્રતીતિ થઇ આવે છે.

આ અહીં મળશે...

	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	**Preface**	11
૨	**મીઠો આવકાર** પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતદિવાકર ગચ્છાધિપતિ શ્રી જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજા	13
૩	**અંતરનો રણકાર, ઉષ્માભર્યો આવકાર** પૂજ્યપાદ પરમારાધ્યપાદ આચાર્યભગવંત શ્રી યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજ	16
૪	**શુભાશંસનમ્** પ્રો. વશિષ્ઠ ત્રિપાઠીજી (રાષ્ટ્રપતિ સન્માનિત)	21
૫	**અનુશંસા** પ્રો. મહેશજી ઝા (લબ્ધસ્વર્ણપદક)	22
૬	**શુભેચ્છા** આચાર્ય નરસિંહ કટ્ટી	23
૭	**શુભાશંસનમ્** પ્રો. એસ.આર. ભટ્ટ	24
૮	**સમ્મતિઃ** પ્રો. આંજનેય શાસ્ત્રીજી	25
૯	**પ્રકાશકીય પ્રાક્કથન**	27
૧૦	**સંશોધકીય વક્તવ્ય**	28
૧૧	**માંહે પડ્યા તે મહાસુખ માણે (પ્રસ્તાવના)** પરમ પૂજ્ય ઔદાર્યમૂર્તિ મુનિપુંગવ શ્રી રાજધર્મવિજયજી મહારાજ	41
૧૨	**સાગરનો સાર ગાગરમાં (બારમા વિભાગનો સંક્ષિપ્ત સાર)** પરમ પૂજ્ય સંશોધકવર્ય પંન્યાસ પ્રવર શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા	47
૧૩	**અથાતો વિષયજિજ્ઞાસા**	55
૧૪	**ગ્રંથારંભ**	૩૭૪૭

Preface

ROUND ABOUT THE UNIQUE WORK

For ages, Indian Civilization has gifted the world in the various fields of literature with remarkable and unique piece of work. Amongst the various fields, the subject of "logic" has proved to be the most difficult to comprehend for anyone.

One of the most challenging and complicated scripture named **"GUDHARTHA TATVALOKA"** in the field of logic was innovated by Shri Dharmadatta Zha around 100 years back. The text originally written in Sanskrit language consisting of only 28,800 alphabets has remained unchallenged by majority of scholars. Even at present, there are probably no more than five people in this world who can understand the text and explain it to others.

As we all know, Albert Einstein has gifted the world with his "Theory of Relativity". However, it was so complicated that most scientists found it a difficult task to explain it to others.

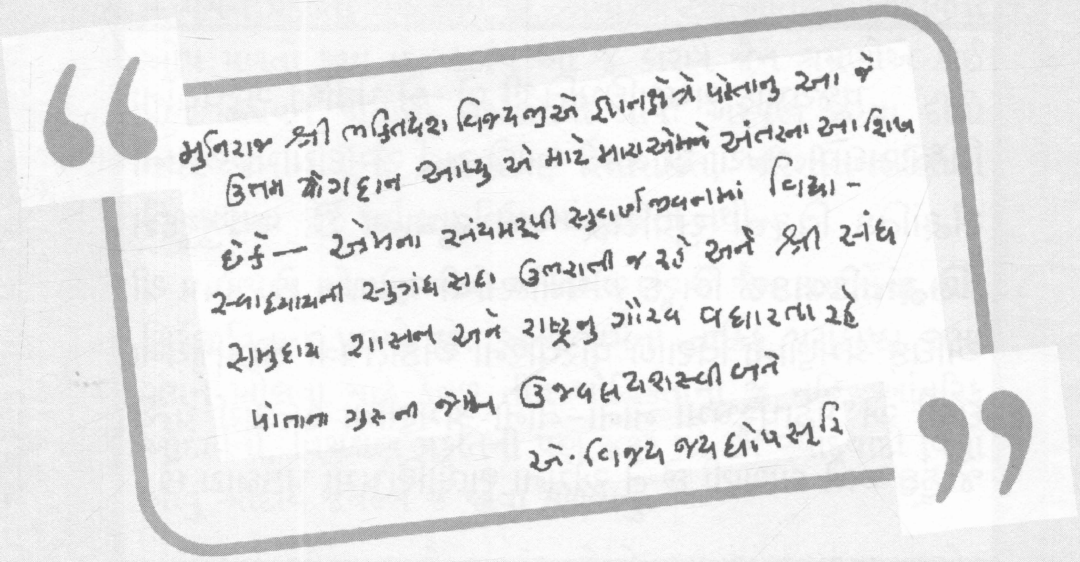
From time to time history repeats itself.In the field of Scripture the same comparison could be made for the Sanskrit text mentioned above in terms of its complexity with that of Einstein's theory. Jain Monk named Shri **Bhaktiyashvijayji** has done an outstanding job in writing the longest new narration of the Sanskrit Scripture in Sanskrit. The length, depth and the altitude of the text will leave readers astonished. Mysteries revealed in the text are simply incomparable to any. The long journey of segregating this great piece of literature began at only a young age of 21. The compilation was completed only within a year and a half, consisting of 28,80,000 alphabets, one of the **LONGEST** narrations of any Scripture at present. The new text has been named **"YASHOLATA"**, dedicated and devoted to his guru, Jain Acharya Shri **Yashovijaysuriji**.

The sharp intellect of this young scholar has opened gateways in the field of logic for others to study with very lucid explanation of mysteries buried deep in the original text.

The future generation will always be in debt and grateful, to have been privileged, to cherish the largest narration published in 14 volumes in Sanskrit, along with Gujarati narration.

In Sanskrit literature, scripture is measured in form of verses. 32 alphabets make a verse. The original "GUDHARTHA TATVALOKA" has 900 verses, thus consisting **28,800** alphabets.

To explain the same very lucidly, the Jain Monk has simplified his new narration text **"YASHOLATA"** with **90,000** verses i.e. **28,80,000** alphabets. Thus the new text named **"YASHOLATA"** is the "Longest Narration in the World of Sanskrit Scripture."

મીઠો આવકાર

પૂજ્યપાદ સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ
સિદ્ધાંતદિવાકર આચાર્યદેવેશ
શ્રીમદ્ વિજય જયઘોષસૂરીશ્વરજી
મહારાજા

પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિશ્રી બે-બે પેઢીથી ગુરુવર્યોના વિશ્વાસધામ બન્યા છે. અને આજે સર્વ સમુદાયોમાં એમની સૈદ્ધાંતિક વિદ્વત્તા સુપ્રસિદ્ધ અને સુમાન્ય છે. સ્વગુરુદત્ત **'સિદ્ધાંતદિવાકર'** બિરુદ એમની સાચી ઓળખ છે. ૫૫૫ થી અધિક શ્રમણોના વિશાળ પરિવારના એકાતપત્રી સામ્રાજ્યના ધણી એ મહાપુરુષમાં નાના-નાના શ્રમણોના સત્કાર્ય પ્રત્યે જે હૂંફ અને લાગણી છે તે એમના શુભાશિષમાં પડઘાય છે.

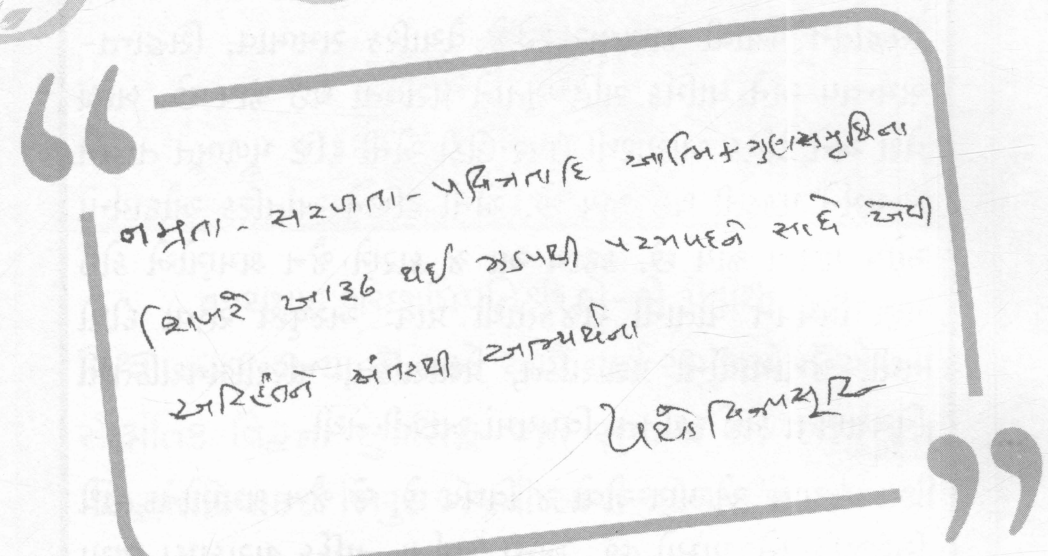
મીઠો આવકાર

અનેકાન્તવાદ જૈનદર્શનનો પાયાનો પ્રમુખ સિદ્ધાંત છે. આ સિદ્ધાંતને પચાવી જાણનાર સ્હેજે વૈચારિક સમભાવ, સિદ્ધાન્ત-સમન્વય અને ધાર્મિક સહિષ્ણુતાને ધરાવતો થઈ જાય છે. બાહ્ય વેશ અને દૈહિક આચારથી ઉપર ઊઠી એની દૃષ્ટિ મૂળભૂત તત્ત્વને - મર્મને પકડતી થઈ જાય છે. એની દૃષ્ટિને આંતરિક ઔદાર્યનો ઓપ મળતો જાય છે. કદાચ આ જ કારણે જૈન શ્રમણોએ કોઈ પણ વિષયને પોતાની સર્જકતાથી પ્રાયઃ અસ્પૃશ્ય રહેવા દીધો નથી. જૈનાચાર્યોની પ્રજ્ઞાશક્તિ, પ્રેક્ષાશક્તિ, પરિશીલનશક્તિની વિચક્ષણતા કોઈ દર્શનના વિષયમાં અછતી નથી.

'ન્યાય' એ પણ એવો જ વિષય છે, જે જૈન શ્રમણોના હાથે ચિરંજીવિતાને પામ્યો છે. અન્ય ધર્મના તાર્કિક પરાકાષ્ઠા સમા ગ્રંથને ખોલવા માટે કેવળ તીવ્ર બૌદ્ધિકતાની જ નહિ, આંતરિક ઔદાર્યની, વિચક્ષણ પ્રકૃતિની પણ જરૂર પડે છે. સ્યાદ્‌વાદી વિના આવું ઔદાર્ય જવલ્લે જ જોવા મળવાનું.

મને ગૌરવ સાથે આનંદ છે કે અમારા સમુદાયના એક યુવાન શ્રમણ, મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ (વય - ૨૫ વર્ષ, દીક્ષાપર્યાય - ૧૨ વર્ષ) ગુરુકુલવાસ, વિદ્યાવ્યાસંગ અને સૂક્ષ્મબોધનિષ્ઠાના જોરે એક અદ્‌ભુત નવ્યન્યાય વ્યાખ્યાનું સર્જન કર્યું છે. મારા એમને અંતરના આશિષ છે કે 'એમના સંયમરૂપી સુવર્ણજીવનમાં વિદ્યા-સ્વાધ્યાયની સુગંધ સદા ઉભરાતી જ રહે અને શ્રીસંઘ-સમુદાય-શાસન અને રાષ્ટ્રનું ગૌરવ વધારતા રહે, પોતાના ગુરુની જેમ ઉજ્જ્વળ યશસ્વી બને.'

જે. વિજય જયઘોષસૂરિ

અંતરનો રણકાર, ઉષ્માભર્યો આવકાર

પરમ પૂજ્ય ન્યાયવિદ્યાનિધિ ષડ્દર્શનનિષ્ણાત આચાર્ય ભગવંત
ગુરુદેવ **શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા**

જેમના આશિષ મારી જીવનમૂડી છે,

જેમનું સાંન્નિધ્ય આ સર્જનને સાકાર કરનાર છે,

જેમના અનલ્પ પરિશ્રમથી હું કંઈક વિદ્યાને પામી શક્યો છું,

જેઓ સ્વયં વિરાટ વૃત્તિઓના સર્જક છે,

દાર્શનિક વિદ્યાના શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન છે,

અંતર્મુખતા જેમના જીવનમાં છે,

અધ્યાત્મ જેમના હૈયામાં છે,

એકાંતને જેઓ કાયમ ઝંખે છે,

એવા વિદ્વત્તા અને સાધકતાના સુમેળ સમા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી અહીં સંતોષ વ્યક્ત કરી રહ્યા છે.

અંતરનો રણકાર ઉષ્માભર્યો આવકાર

– પરમ પૂજ્ય વિદ્યાલંકાર સાધનાતીર્થ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા

આજે અંતઃકરણમાં આનંદની અવધિ નથી, અપાર-અગાધ આનંદની છોળો અંદર ઉછળી રહેલ છે. કારણ કે મારા વિદ્વાન અને વિનયી શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ સંસ્કૃત વ્યાખ્યા '**યશોલતા**' અને વિશદ ગુજરાતી વ્યાખ્યા '**વિનમ્રા**' – બન્નેનું સર્જન કરી તેનાથી '**વ્યાપ્તિપંચકગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક**'ને સુશોભિત કરીને વિદ્વત્સમાજ સમક્ષ રજૂ કરેલ છે, જે આપના કરકમલને અત્યારે શણગારી રહેલ છે.

આજથી આશરે ૧૫૦ વર્ષ પૂર્વે થયેલ મૈથિલ પંડિત શિરોમણિ ધર્મદત્ત ઝાના (ઉપનામ : બચ્ચા ઝા) મસ્તક/મગજના રિસર્ચ માટે અંગ્રેજ સરકારે તેની ખોપરીની માંગણી તેમના સ્વજનો સમક્ષ કરી હતી. સર્વ દર્શનોમાં તેમની સર્વત્ર અવ્યાહત પ્રજ્ઞા – બહુમુખી પ્રતિભાના લીધે '**સર્વતન્ત્રસ્વતન્ત્ર**' નું બિરુદ તેમને આપવામાં આવેલ છે. તેમણે રચેલા અનેક વિવરણ ગ્રંથોમાં એક અતિ જટિલ ગ્રંથ એટલે 'વ્યાપ્તિપંચક ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક'. આ ગ્રંથની પ્રત્યેક પંક્તિ એવી ગૂઢ છે કે ભલભલા વિદ્વાનોને પણ તે મૂઢ બનાવી દે છે. તેથી જ આ ગ્રંથને ઉકેલવા માટે પ્રતિવર્ષ બનારસ વગેરે સ્થળે સેમિનારો યોજાય છે. દિગ્ગજ પંડિતો પોતાની પંડિતાઈનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરે તો પણ પૂરેપૂરો ન ખૂલે એવો રહસ્યમય આ ગ્રંથ છે.

વ્યુત્પત્તિવાદ, પ્રામાણ્યવાદ વગેરે નવ્યન્યાયગ્રંથોના તલસ્પર્શી

અધ્યયન બાદ, પોતાની પ્રેક્ષા-પ્રજ્ઞા-પ્રતિભાનો પ્રકર્ષ થતાં 'વ્યાપ્તિપંચક ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક' ગ્રંથની જટિલ પંક્તિઓને સંસ્કૃત-ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમે ખોલવાનો, સ્પષ્ટ કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ કર્યો.

વર્ષો સુધી બુદ્ધિના અત્યંત અટપટા આટાપાટા ખેલવાથી પણ જે ગ્રંથ ખોલી ન શકાય તેવા અતિકર્કશ-સૂક્ષ્મબુદ્ધિગમ્ય ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ગ્રંથને મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ માત્ર બે વર્ષના અતિ ટૂંકા સમયગાળામાં સંસ્કૃત + ગુજરાતી બબ્બે ભાષામાં વિશાળ અને વિશદ વિવેચન દ્વારા અતિસ્પષ્ટ કર્યો છે. મૂળ ગ્રંથ સંસ્કૃત ભાષામાં અને નવ્યન્યાયની પરિભાષામાં તર્ક-વ્યાપ્તિ-નિયમ સંબંધી છે. જે ગ્રંથની એક-એક પંક્તિનું વિવેચન કરવા જતાં એકાદ શબ્દ આઘો - પાછો થાય, ઓછો - વત્તો થાય તો અર્થ-પદાર્થ-ઐદમ્પર્યાર્થ-ભાવાર્થ બદલાઇ જતાં વાર ન લાગે, અર્થનો અનર્થ સર્જાતા વિલંબ ન થાય, એવી સૂક્ષ્મમતિગમ્ય ગૂઢ-અતિગૂઢ પંક્તિઓ, ભલ-ભલા દિગ્ગજ પંડિતોને પણ મૂઢ-અતિમૂઢ બનાવતા વાર ન લગાડે તેવી પંક્તિઓ ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં અને નવ્યન્યાયની પરિભાષામાં કલમ ચલાવવી અને તે પણ માત્ર ૨૦વર્ષની ઉંમરે, દીક્ષા જીવનના સાતમા વર્ષે ! 'કમાલ ! કમાલ ! કમાલ !' શબ્દો મોઢામાંથી નીકળ્યા વિના ન જ રહે. તેમાં પણ માત્ર બે જ વર્ષની અતિ અલ્પ સમયાવધિમાં સંસ્કૃત + ગુજરાતી બન્ને વ્યાખ્યાનું નિર્માણ થયેલ છે. આ પણ નાનો સૂનો ચમત્કાર નથી. પરમગુરુ અને સદ્‌ગુરુની મહતી કૃપા વિના આ શક્ય જ નથી. ૪૨ પાનાના મૂળગ્રંથને ૪૫૦૦ પૃષ્ઠના વિશાળ ફલક ઉપર સંસ્કૃત-ગુજરાતી બન્ને વ્યાખ્યા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવો, એ પણ રસાળ અને સરળ પદ્ધતિથી, અહો આશ્ચર્યમ્ ! ૧૪ વોલ્યુમમાં પ્રકાશિત થતા આ ગ્રંથરત્ન દ્વારા વ્યાખ્યા સાહિત્યની દુનિયામાં સીમાચિહ્ન સમાન શકવર્તી મહાભારત કાર્યની ભેટ મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ આપી છે તેને વિદ્વાનો કદાપિ ભૂલી નહિ શકે.

મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ પોતાના ભગીરથ પુરુષાર્થ દ્વારા

જ્ઞાનભાગીરથીને આ અવનીતલ ઉપર લાવવાનું કાર્ય કરેલ છે, જેમાં નિમજ્જન કરીને વિદ્વજ્જનો અવશ્ય પાવન-પવિત્ર-પુનિત થશે. આમાં કોઇ શંકાને સ્થાન નથી. વિદ્વાનો આ મહાત્માના પરિશ્રમની કદર કરી, અધ્યયન-અધ્યાપનના ક્ષેત્રમાંથી ચિરકાળથી બહાર રહેલા આ ગ્રંથમાં નિહિત અમૃતનું રસપાન કરશે જ એવો વિશ્વાસ હવે અસ્થાને નહિ ગણાય.

'विद्वानेव विजानाति, विद्वज्जनपरिश्रमम्' આ પંક્તિ અનાયાસે અહીં યાદ આવી જાય છે.

જૈન આગમવિદ્યા અને આન્વીક્ષિકીવિદ્યાના ક્ષીરસમુદ્રમાં સતત નિમજ્જન કરનારા ગુણીયલ પ્રકૃતિના સ્વામી મુનિરાજ **શ્રીભક્તિયશવિજયજી** મહારાજના માધ્યમે હજુ એક-એકથી ચડિયાતા નૂતન ગ્રંથરત્નોની તથા અભિનવઉન્મેષશાલી વ્યાખ્યાગ્રંથોની ભેટ વિદ્યાવિશ્વને મળતી જ રહે અને તેમના ઉપર પરમગુરુની, સદ્‌ગુરુની, શારદામાતાની અમીનજર સતત ઠરતી જ રહે તેમ જ નમ્રતા-સરળતા-પવિત્રતાદિ આત્મિકગુણસમૃદ્ધિના શિખરે આરૂઢ થઇ ઝડપથી પરમપદને સાધે એવી અરિહંતને અંતરથી અભ્યર્થના..

લિ.
પૂનાજિલ્લાઉદ્ધારક
શ્રીવિશ્વકલ્યાણસૂરીશ્વરનો શિષ્યાણુ
યશોવિજયસૂરિ

शुभाशंसनम्

न्यायशास्त्रे व्याप्तिस्वरूपप्रतिपादकेष्वनेकेषु ग्रन्थेषु अन्यतमः प्रथमसोपानरूपोपपन्नः व्याप्तिपञ्चकाख्यः ग्रन्थोऽस्ति । यद्यपि तमनुसृत्य अनेकटीकाग्रन्थाः सम्प्रति समुपलब्धाः । तथापि तेष्वन्यतमा न्यायाध्वपान्थानां पाथेयभूता स्वनामधन्या गूढार्थतत्त्वालोकव्याख्या प्रथितचरैः विद्वत्तल्लजैः धर्मदत्तझामहोदयैः (बच्चा झा) प्रणीता ।

तत्त्वालोकविचारे दरीदृश्यमाने शेमुषीश्रमे अवगत-शास्त्ररीतीनां निरस्तन्यायाध्वध्वान्तानां शास्त्रेषु कृतभूरिपरिश्रमाणां विदुषां साक्ष्येव प्रमाणं । ईदृशस्य तत्त्वालोकस्य अध्ययनमेव दुष्करम्, अध्यापनं तु सुतराम्, किमुत व्याख्यानम् ।

तदाधारीकृत्य मन्दामन्दोपकारिणी अनास्वादित-न्यायपरिष्काररसानामप्यास्वाद्या भावावेदने चन्द्रिकायिता **यशोलता**नाम्नी सुविस्तृता व्याख्या, सदाचारनिष्ठैः शास्त्रेषु कृतभूरिपरिश्रमैः श्रीमद्भिः **मुनिभक्तियशविजयमहाशयैः** रचितेति अवलोक्य चित्तम् मोमुदीति ।

अनया शास्त्रसेवया सन्तोषितमस्मदुपास्यं श्रीकाशी-विश्वनाथम्, 'इतोप्यधिकं नैकग्रन्थव्याख्यानसामर्थ्यप्रदानेन एतान् समनुगृह्णन्तु' इति आशास्महे ।

महामहोपाध्याय राष्ट्रपतिसम्मानित

वशिष्ठत्रिपाठी

प्रो. वशिष्ठत्रिपाठी

अनुशंसा

आसीन्मिथिलामान्यो
गङ्गेशो नाम विश्रुतो विद्वान् ।
नव्यन्यायसुशास्त्रं
चिन्तामणिनामाऽकरोद्दिव्यम् ।।१।।
रघुनाथो विख्यात-
स्तदुपरि दीधितिमातनोदनुपमाम् ।
जगदीशेन च तस्या-
ष्टीका जागदीशी रचिता ।।२।।
धर्मदत्तरचितो यो
गम्भीरार्थप्रकाशको ग्रन्थः ।
तदुपरि विश्रुतकीर्तिः
गूढार्थतत्त्वालोकाख्यः ।।३।।
जैनश्रमणस्तरुणः
स्वल्पे वयसि तदीयदिव्यटीकाम् ।
यशोलतां विख्यातां
भक्तियशविजयोऽयं तनुते ।।४।।
पञ्चलक्षणीमूला
भूयाद् भव्या यशोलता ख्याता ।
धर्मदत्तविवृतेर्या
गूढार्थं सम्प्रकाशयताम् ।।५।।
अद्भुतविशालकाया
श्रीयशोविजयसूरिशिष्यकृता ।
गुरु-शिष्ययशोऽनल्पं
स्वल्पे काले भृशं कुर्यात् ।।६।।
नव्यन्यायनयाब्धौ
गम्भीरेऽवगाहने कृतयत्नः ।
सफलो मुनिश्रीभक्ति -
यशविजयो वर्धतां यशसा ।।७।।

शुभेच्छा

।। श्रीः ।।

विद्वद्वर्यसमादृता क्षितितले यद्व्याप्तिसत्पञ्चक- ।
व्याख्याऽऽस्ते जगदीशभट्टरचिताऽवश्या च विद्यार्थिनाम् ।। १ ।।

तस्या भावविबोधनाय जगतां यद्धर्मदत्ताभिधैः ।
बच्चाझेत्युपनामभिर्विरचिता गूढार्थतत्त्वप्रभा ।। २ ।।
(गूढार्थतत्त्वप्रभा इत्यस्य गूढार्थतत्त्वालोक इत्यर्थः ।)

छात्राणामुपयोगिनी विरचिता गूढार्थतत्त्वप्रभा- ।
बोधार्थं मुनिभक्तिकीर्त्तिविजयैरानन्दसंवर्धिनी ।। ३ ।।

वाक्यं वाक्यमतिस्फुटं प्रतिपदं प्रत्यक्षरं विश्रुता ।
विद्यावत्सु विवृण्वती विजयतामाचन्द्रतारं भुवि ।। ४ ।।
(मुनिभक्तिकीर्तिविजयैः इत्यस्य मुनिभक्तियशोविजयैः इत्यर्थः ।)

व्याख्या **यशोलता**नाम्नी विबुधानन्दवर्धिनी ।
मन्दान्नन्दयतान्नित्यं अत्यपूर्वा धरातले ।। ५ ।।

यशोलतायशोलताऽभिवर्धतां विवर्धताम् ।
जगत्सु दिक्षु दिक्षु च प्रवर्धतां प्रवर्धताम् ।। ६ ।।
('यशोलतायशोलता' - इत्यस्य यशोलता इति या व्याख्या तस्याः कीर्तिरूपा लता इत्यर्थः ।)

विद्यासिंहाचार्यशिष्यो नृसिंहाचार्यनामभाक् ।
आशास्ते शुभमाशास्ते ग्रन्थकर्तुर्मुहुर्मुहुः ।। ७ ।।

इति
नरसिंहाचार्य कट्टि (इङ्गळेश्वर)

भारतीय दार्शनिक अनुसंधान परिषद्

(भारत सरकार, मानव संसाधन विकास मंत्रालय)

INDIAN COUNCIL OF PHILOSOPHICAL RESEARCH

(Government of India, Ministry of Human Resource Development)

प्रोफेसर एस० आर० भट्ट
अध्यक्ष
Professor S. R. Bhatt
Chairman

20 अप्रैल, 2018

माननीय निदेशक,

श्री जागनाथ श्वेतांबर मूर्तिपूजक जैन संघ

राजकोट

श्रीमान,

आपके द्वारा पंडितवर्य श्री धर्मदत्त झा विरचित जागदीशी पंचलक्षणी गूढ़ार्थतत्त्वालोक की पूज्य सिद्धान्त निष्ठ आचार्य भगवंत श्री यशोविजय सूरिश्वरजी महाराज साहेब के शिष्य रत्न मुनि श्री भक्तियश विजयजी महाराज साहेब द्वारा विरचित यशोलता नाम विशद 14 भागों में निर्मित विपुल व्याख्या के विमोचन के अवसर पर मुझे आमंत्रित किया गया इसके लिये हृदय से आभार व्यक्त करता हूँ। कार्याधिक्य के कारण उपस्थित नहीं हो पाउँगा पर महाराजा श्री के श्री चरणों में अपनी प्रशंसा व्यक्त करना चाहूँगा। वर्तमान में ऐसी उत्कृष्ट रचना दुर्लभ है। नव्य न्याय के दुरूह ग्रन्थों पर व्याख्या करना गहन पांडित्य का द्योतक है। स्वयं बच्चा झा अद्वितीय कोटि के विद्वान थे जिन्होंने गंगेश, रघुनाथ, मथुरानाथ, आदि नव्य नैयायिको के क्रम में न्याय परंपरा में नूतन योगदान दिया है।

आशा है कि विद्वान मुनिश्री ऐसे अनेकों ग्रन्थों की रचना कर दर्शन साहित्य को समृद्ध करेगें।

S.R.Bhatt

भवदीय

प्रोफेसर सिद्धेश्वर रामेश्वर भट्ट

E-mail : srbhatt39@gmail.com Website : http://www.icpr.in

मुख्य कार्यालय : दर्शन भवन, 36 तुगलकाबाद इन्स्टिट्यूशनल एरिया, महरौली बदरपुर रोड, नई दिल्ली – 110062 दूरभाष : +91-11-29901516, 29901527 टेलिफैक्स : 2996475
Head Office : Darshan Bhawan, 36, Tughlakabad Institutional Area, M.B. Road, New Delhi-110062 Tel.: +91-11-29901516, 29901527 Telefax: 29964750
लखनऊ कार्यालय : 3/9, विपुल खण्ड, गोमती नगर, लखनऊ – 226010 टेलिफैक्स : +91-522-2392636 E-mail : centre@icpr.in, icprlkw@gmail.com

सम्मतिः

न्यायशास्त्रं प्रदीपवत् पदार्थावभासकं सकलविद्यानां व्युत्पादकमिति सर्वैरपि शास्त्रज्ञैः स्वीकृतम् ।

उक्तञ्च **वात्स्यायनेन** –

''प्रदीपः सर्वविद्यानामुपायः सर्वकर्मणाम् ।

आश्रयः सर्वधर्माणां विद्योद्देशे प्रकीर्त्तिता ।।'' इति ।

तदिदं नव्य-प्राच्यभेदेन द्विधा विभक्तं सदध्येतृजनमानसमनुरञ्जयत्यधिकारिभेदेन । **न्यायकुसुमाञ्जलि**पर्यन्तमाविर्भूतस्य शास्त्रस्य प्राचीनन्याय इति **गङ्गेशा**दिभिराविर्भावितस्य न्यायस्य नव्यन्याय इति च व्यपदेशः । नव्यन्यायेऽपि पञ्च पूर्ववादाः पञ्चोत्तरवादाः **सामान्यनिरुक्तेर्गोलोक** इति च ग्रन्थः सर्वत्र भारते शास्त्रव्युत्पत्त्यर्थं पठने समादृता विलसन्ति । पञ्च पूर्ववादेष्वयं प्रथमः वादः **व्याप्तिपञ्चक**नामा ग्रन्थः । 'पञ्चलक्षणी'त्यपरपर्यायोऽस्यैव ।

चिन्तामणिकारः ''**व्याप्तग्रहोपायश्च वक्ष्यत**'' इति प्रतिज्ञाय व्याप्तिस्वरूपनिरूपणमारब्धवान् । व्याप्तिस्वरूपमविज्ञाय व्याप्तिग्रहोपायोऽयमिति कथनमनुचितमिति व्याप्तिस्वरूपनिरूपणमारब्धवानुपोद्घातसङ्गत्या ।

अस्तु तच्चिन्तया । तत्त्वचिन्तामणेः खण्डचतुष्टयम् ।

(१) प्रत्यक्षचिन्तामणिः, (२) अनुमानचिन्तामणिः, (३) उपमानचिन्तामणिः, (४) शब्दचिन्तामणिः ।

अनुमानचिन्तामणेरुपरि दीधिती रघुनाथशिरोमणेः, तदुपरि जगदीशस्य गदाधरस्य च पूर्णा व्याख्या । चिन्तामणेरुपरि मथुरानाथस्य च व्याख्या पूर्णा चोपलभ्यते ।

जागदीश्याः पञ्चलक्षण्या उपरि मिथिलामण्डलमण्डनायमानविद्वद्वदग्रगण्यधर्मदत्त(झा)शर्मविरचितगूढार्थतत्त्वालोकस्योपरि मुनिभक्तियशविजयरचित**यशोलता**-संस्कृतव्याख्यया तथा **विनम्रा**ख्यगुर्जरभाषामय्या व्याख्यया च शास्त्रार्थांशः

सुगमतया समवगाहाय यत्नो विहितः । चेतश्चाऽस्माकं मोमुद्यते नितरामस्य दर्शनेन ।

''आन्वीक्षिकीपण्डितमण्डलीषु,
सत्ताण्डवैरध्ययनं विनाऽपि ।
मदुक्तमेतत् परिचिन्त्य धीराः,
निश्शङ्कमध्यापनमातनुध्वम् ।।''

इति माथुरीशैलीं स्मारयति मुनिभक्तियशविजयरचितयशोलता । वाचामाचार्यतायाः पदमनुभवितुं नास्ति धन्यस्त्वदन्यः इति ।।

પ્રકાશકીય પ્રાક્કથન

પૂજ્ય સિદ્ધાંતમહોદધિ આચાર્ય ભગવંત **શ્રીપ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સ્વર્ગારોહણ અર્ધશતાબ્દી વર્ષ,**

પૂજ્ય સકલસંઘહિતચિંતક આચાર્ય ભગવંત **શ્રીભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સ્વર્ગારોહણ રજત વર્ષ**

પૂજ્ય સિદ્ધાંતદિવાકર સુવિશાલગચ્છાધિપતિ **શ્રીજયઘોષસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સામ્રાજ્ય રજતવર્ષ....**

આ ત્રિવેણી સંગમના અવસરે સંઘ-શાસન-સમુદાય-રાષ્ટ્ર માટે ગૌરવરૂપ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરતા આજે અમે અત્યંત આનંદિત છીએ...

શ્રી દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટના માધ્યમે દર વર્ષે વિશિષ્ટ ગ્રંથરત્નોનું પ્રકાશન થતું જ રહે છે. એ શ્રેણિમાં આજે એક એવા જ વિશિષ્ટ ગ્રંથરત્નનો પ્રવેશ થઈ રહ્યો છે. એ પૂજ્ય ગુરુદેવ **શ્રીભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજની દેન છે કે **શ્રી પ્રેમ-ભુવનભાનુસૂરિ સમુદાય**માં નવ્યન્યાયનું અધ્યયન વિપુલ પ્રમાણમાં થાય છે. અને એ જ કારણ છે કે આજે નવ્યન્યાયના શિરમોર ગ્રંથ ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકનું અભિનવ સંસ્કૃત વ્યાખ્યા - **યશોલતા** અને નૂતન ગુજરાતી વિવેચન - **વિનમ્રા** સાથે ચૌદ ભાગમાં પ્રકાશન થવા જઈ રહ્યું છે. બંને નૂતન વ્યાખ્યાના સર્જક છે મુનિરાજ શ્રી ભક્તિયશવિજયજી કે જેઓ અપ્રતિમ વિદ્વાન પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત **શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજના શિષ્ય છે. પૂજ્ય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા વિશાળકાય ગ્રંથોની શ્રેણિ સફળતાપૂર્વક સર્જી ચૂક્યા છે, જ્યારે તેમના જ એક જીવંત સર્જને એમના જ પંથે પગલા પાડ્યા છે, ત્યારે હૃદયમાં આશા અને વિશ્વાસ છે કે હજુ વધુ ને વધુ તેમના અણમોલ ગ્રંથોના પ્રકાશનનો લાભ અમને મળતો જ રહેશે...

શ્રી ઉમરા શ્વે. મૂ. જૈન સંઘ, સુરત ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે, જેણે આવી અદ્‌ભુત શ્રુતભક્તિ દાખવી છે. અન્ય પણ નામી-અનામી સહુ સહાયકોને અંતરથી અભિનંદન...

એ જ લિ. શ્રી દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ વતી,
શ્રી કુમારપાળભાઈ વી. શાહ

“ગ્રંથસર્જન અને ગ્રંથપઠનનું
ખરું ફળ તો અધ્યાત્મમાં ઊંડા
ઊતરવું અને સમતામાં
લીન બનવું એ છે.
પં. રત્નબોધિ વિજય”

સંશોધકીય વક્તવ્ય : ગાગરમાંથી સાગર

– પરમ પૂજ્ય ધીધનસંપન્ન તપસ્વી પંન્યાસપ્રવર
શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા

આ ગ્રંથ ઉપર જેમનો અનંતો ઉપકાર છે,
જેમના હસ્તાક્ષર વિના આ
ગ્રંથ પ્રકાશિત થવો શક્ય ન હતો તેવા સંશોધકશ્રીના
ઉદ્‌ગાર અહીં પ્રસ્તુત છે.
આ ગ્રંથને સાદ્યંત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી સંશોધિત
કરનાર પૂજ્યશ્રીએ લખેલા વચનો
આ ગ્રંથ માટે ખરેખર પ્રમાણપત્ર છે.
વિરાટ સંશોધનકાર્ય જેમણે કુશળતાથી પાર પાડ્યું છે,
જેમની સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞાનો મને વારંવાર અનુભવ થયો છે
તે ગુણગણસમૃદ્ધ સંશોધકવર્યશ્રીની
પાવન કલમનો સ્પર્શ કરવા પધારો.

ગાગરમાંથી સાગર

– પરમ પૂજ્ય વિદ્વત્કુલાવતંસ પંન્યાસપ્રવર
શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા

સંશોધકીય વક્તવ્ય

એક શિષ્યએ એક કલાક મહેનત કરીને પાંચ શ્લોકોનો અભ્યાસ કર્યો. તે ખુશ થયો. તેણે ગુરુજી પાસે જઈને પોતે કરેલા અભ્યાસની વાત કરી. ગુરુજીએ તેની પ્રશંસા કરીને હિતશિક્ષા આપતા કહ્યું,

'તેં એક કલાકમાં પાંચ શ્લોકોનો અભ્યાસ કર્યો છે, તેનો મને ખૂબ આનંદ છે. પણ તું જ્યારે પાંચ કલાકમાં એક શ્લોકનો અભ્યાસ કરીશ ત્યારે મને તેનાથી પણ વધુ આનંદ થશે.'

શિષ્ય ગુરુજીના કહેવાનો ભાવ સમજી ગયો અને અભ્યાસમાં મચી પડ્યો.

એક કલાકમાં પાંચ શ્લોકનો અભ્યાસ કરવો હજી સહેલો છે, પણ પાંચ કલાકમાં એક શ્લોકનો અભ્યાસ કરવો ઘણો અઘરો છે. કેમકે તેની માટે તે શ્લોક ઉપર ખૂબ ઊંડું ચિંતન કરવું પડે, તેને બધી રીતે વિચારવો પડે, તેના શબ્દાર્થ-ભાવાર્થ-રહસ્યાર્થ જાણવા પડે. આ બધા માટે બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતા જરૂરી છે. સરાણ ઉપર ચપ્પુને ઘસવાથી ચપ્પુ ધારદાર બને છે તેમ ચિંતન-મનનાદિની સરાણ દ્વારા બુદ્ધિને પરિકર્મિત કરવાથી બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ બને છે.

નેટપ્રેક્ટીસ કરીને ક્રિકેટ રમનાર સેન્ચ્યુરી મારી શકે છે.

ત્રણમાસિક, છમાસિક, નવમાસિક પરીક્ષાઓમાં પાસ થનાર ફાઈનલ પરીક્ષામાં સારા ટકાએ પાસ થાય છે.

હોજરીને પરિકર્મિત કરનાર ભારે ખાદ્યપદાર્થોને પચાવી શકે છે.

તેમ પરિકર્મિત થયેલી બુદ્ધિથી શાસ્ત્રોના રહસ્યાર્થો સમજાય છે અને આરાધનાના સાચા માર્ગે આગળ વધાય છે.

ન્યાયના અભ્યાસ દ્વારા બુદ્ધિ પરિકર્મિત થાય છે.

એક વાતનો ખ્યાલ રાખવો કે **તર્કસંગ્રહ, મુક્તાવલી, વ્યાપ્તિપંચક** વગેરે ન્યાયગ્રંથો એ સાધનગ્રંથો છે, સાધ્યગ્રંથો નથી. એટલે એ સાધનગ્રંથોના અભ્યાસમાત્રથી કૃતકૃત્ય થઈ જવાતું નથી. તે સાધનગ્રંથો દ્વારા બુદ્ધિને ઘડવાની છે, તે ઘડાયેલી બુદ્ધિ દ્વારા શાસ્ત્રોના મર્મને સમજવાના છે અને તેમને જીવનમાં ઉતારવાના છે.

બુદ્ધિને ઘડવાના ઘણા પ્રકારો છે. તેમાંથી એક પ્રકાર એ છે કે વસ્તુનું દોષરહિત લક્ષણ બનાવવું.

કોઇ પણ વસ્તુતની વ્યાખ્યાને લક્ષણ કહેવાય. જેનું લક્ષણ કરાય તેને લક્ષ્ય કહેવાય. લક્ષણ એવું હોવું જોઇએ કે બધા લક્ષ્યોમાં હોય. જો અમુક લક્ષ્યોમાં લક્ષણ રહે અને અમુક લક્ષ્યોમાં ન રહે તો એ લક્ષણ અવ્યાપ્તિ દોષવાળું કહેવાય. જો લક્ષણ લક્ષ્ય સિવાય અલક્ષ્યમાં પણ રહે તો એ લક્ષણ અતિવ્યાપ્તિ દોષવાળું કહેવાય. જો લક્ષણ એકે'ય લક્ષ્યમાં ન રહે તો તે લક્ષણ અસંભવ દોષવાળું કહેવાય. આ ત્રણે દોષથી રહિત લક્ષણ સાચું કહેવાય.

ન્યાયગ્રંથોમાં અનેક લક્ષ્યોના આવા દોષરહિત લક્ષણો બનાવવાની ચર્ચાઓ કરીને બુદ્ધિને ઘડવાના પ્રયત્નો કરાયા છે.

જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ત્યાં અગ્નિ હોય.

જ્યાં જ્યાં અગ્નિ ન હોય ત્યાં ત્યાં ધૂમાડો ન હોય.

આને વ્યાપ્તિ કહેવાય. આ વ્યાપ્તિનું એક ઉદાહરણ છે. આવી ઘણી વ્યાપ્તિઓ બનાવી શકાય.

વ્યાપ્તિપંચક, વ્યધિકરણ, સિદ્ધાંતલક્ષણ વગેરે ગ્રંથોમાં વ્યાપ્તિના સાચા લક્ષણને બનાવવાના પ્રયાસો થયા છે. તે લક્ષણોમાં પ્રશ્ન કરનાર દોષો ઊભા કરે છે. ગ્રન્થકાર તેમના સમાધાનો આપવા લક્ષણમાં ઉમેરા કરે છે, જેને પરિષ્કાર કહેવાય છે. અથવા તો ગ્રન્થકાર લક્ષણ બદલી નાંખે છે.

ગ્રન્થકારે બનાવેલ લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ વગેરે દોષો બતાવવા માટે બુદ્ધિને ઘણી કસરત આપવી પડે છે. પ્રશ્ન કરનારે બતાવેલા દોષોને દૂર કરવા પરિષ્કારો કરવા અને નવા લક્ષણો બનાવવા માટે પણ પ્રજ્ઞાને પુષ્કળ વ્યાયામ આપવો પડે છે. આ કસરત દ્વારા બુદ્ધિ ઘડાય છે.

શ્રી ગંગેશ ઉપાધ્યાયજીએ **તત્ત્વચિંતામણિ** નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. તેની ઉપર **શ્રી રઘુનાથ શિરોમણિજી**એ **દીધિતિ** નામની ટીકા લખી છે. **તત્ત્વચિંતામણિ**માં આવતા વ્યાપ્તિના પાંચ લક્ષણો ઉપરની દીધિતિ ટીકા ઉપર **શ્રી જગદીશ તર્કાલંકારજી**એ **જાગદીશી** લખી છે. તેની ઉપર શ્રી **બચ્ચા ઝા (ધર્મદત્ત ઝા)જી**એ **ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક (વ્યાપ્તિપંચકવિવૃતિ)** નામની ટીકા લખી છે.

આ ટીકાઓમાં લક્ષણો બનાવવાના માધ્યમે બુદ્ધિને કસરત અપાઈ છે.

ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ખૂબ જ ગૂઢ ટીકા છે. ટીકાકારે તેમાં ખૂબ જ સૂક્ષ્મ અનુપ્રેક્ષા કરી છે. ઘણા ઊહાપોહ અને ચિંતન-મનન દ્વારા તેમને પ્રાપ્ત થયેલું નવનીત તેમણે તે ગ્રન્થમાં ખૂબ જ ટૂંકાણમાં પીરસ્યું છે. જેમ સારભૂત ખાદ્યપદાર્થો પચવા મુશ્કેલ હોય છે તેમ સારભૂત આ ગ્રન્થ સમજવો ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. ગ્રન્થકારે આ ગ્રન્થમાં પદાર્થો ખૂબ ઠાંસી ઠાંસીને ભર્યા છે. તેમણે પદાર્થો ઉપર લાંબું વિવેચન કર્યું નથી, ટૂંકમાં પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે. જેમ થેલીમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલી વસ્તુઓ કાઢવી મુશ્કેલ હોય છે તેમ આ ગ્રન્થમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલા પદાર્થો સમજવા બહુ અઘરા છે. તેથી સામાન્યથી અભ્યાસીઓ દીધિતિ, જાગદીશી, માથુરી વગેરે ટીકાઓનો અભ્યાસ કરે છે. બહુ ઓછા અભ્યાસીઓ ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકમાં ડૂબકી લગાવે છે.

વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ઉપર ખૂબ જ સરળ અને સુંદર ટીકા તથા તેના અનુવાદ લખ્યા છે. આ બન્ને દ્વારા ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકની ઉપાદેયતા વધશે. આ બન્ને દ્વારા ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકના મર્મને સમજવો ખૂબ સરળ બનશે. મા જેમ સાકર સાથે બાળકના ગળે કડવી દવા ઉતારી દે છે તેમ મુનિરાજશ્રીએ એકદમ અઘરા પદાર્થો સાવ સાદી-સરળ-સુગમ ભાષામાં રજૂ કરી ટીકાને સમજવી સહેલી બનાવી છે. મુનિરાજશ્રીનો આ પ્રયાસ ખૂબ જ અનુમોદનીય છે.

યશોલતા ટીકા અને વિનમ્રા વ્યાખ્યામાં તેમણે પદાર્થોનો ભાવાર્થ સમજાવીને પછી શબ્દાર્થ સમજાવ્યો છે. તેથી પંક્તિઓનો અર્થ એકદમ સરળતાપૂર્વક અને બરાબર બેસી જાય છે. પદાર્થોને તેમણે ખૂબ ખોલ્યા છે, એકદમ સ્પષ્ટ કર્યા છે, વિસ્તારથી સમજાવ્યા છે. એકદમ સહેલાઈથી પદાર્થો મગજમાં બરાબર ફીટ થઈ જાય તેવી તેમની શૈલી છે. એક-એક શબ્દ ઉપર ઊંડું ચિંતન-મનન કરીને તેમના રહસ્યાર્થો તેમણે બહાર કાઢ્યા છે. ક્યાંક-ક્યાંક તો તેમણે ચાર લીટી ઉપર ૫૦૦-૮૦૦ પાનાનું વિવેચન કર્યું છે. આનાથી તેમની ઊંડી અનુપ્રેક્ષાશક્તિ વ્યક્ત થાય છે.

વ્યાપ્તિપંચક ઉપરની ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા ૪૧ પાનાની છે. તેમાંથી ૧૮ પાનાની ટીકાનું મુનિરાજશ્રીએ ૪૫૦૦ થી વધુ પાનામાં વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. ૧૮ પાનાની ટીકા દ્વારા પરિકર્મિત બુદ્ધિવાળા જીવો માટે બાકીની ટીકા સમજવી સહેલી હોવાથી તેમણે બાકીની ટીકાનું વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું નથી.

ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા ૯૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે. તેમાંથી શરૂઆતના લગભગ ૪૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા ઉપર મુનિરાજશ્રીએ ૯૦,૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા રચી છે, તે તેમના બુદ્ધિકૌશલ્યને આભારી છે.

અનેક સ્થળોએ નવા-નવા પ્રશ્નો ઉઠાવી તેના સમાધાન કરી તેમણે પદાર્થોને સ્પષ્ટ કર્યા છે. એકલી ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા વાંચો તો ખબર જ ન પડે કે 'કયો પ્રશ્ન છે અને કયો જવાબ છે ? કયો પ્રશ્ન ક્યાં શરૂ થયો અને ક્યાં પૂરો

થયો ? વચ્ચે કયા કયા પ્રશ્ન-જવાબ આવ્યાં ? એમાં પણ કયો જવાબ કયાં શરૂ થયો અને ક્યાં પૂરો થયો ? વચ્ચે કેટલા અને કયા કયા શંકા-સમાધાન આવ્યા?' મુનિરાજશ્રીએ બધું છૂટું છૂટું કરીને એકદમ સ્પષ્ટ સમજાવ્યું છે. પ્રશ્ન-જવાબના પ્રારંભ-અંત, વચ્ચે આવતા પ્રશ્ન-જવાબ વગેરે એકદમ વિશદ રીતે સમજાવ્યા છે. તેથી વાર્તા વાંચતા હોઈએ તેમ આ ગ્રંથ વાંચવામાં રસ પડે છે અને સુગમ બોધ થાય છે.

આ સંપૂર્ણ ગ્રંથ ૧૪ વિભાગોમાં પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે. યશોલતા ટીકા અને વિનમ્રા વ્યાખ્યાના તેમણે નવ વિભાગો કર્યા છે. એક-એક વિભાગને દીધિતિ એવું નામ આપ્યું છે. આ ગ્રન્થ નવ દીધિતિઓમાં ગૂંથાયેલ છે.

સંસ્કૃત ટીકાનું નામ **યશોલતા** રાખ્યું છે અને ગુજરાતી વ્યાખ્યાનું નામ **વિનમ્રા** રાખ્યું છે. આ નામો મુનિરાજશ્રીની કૃતજ્ઞતાને સૂચવે છે. પોતાના ગુરુદેવ **પૂજ્ય વિદ્વત્શિરોમણિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજના નામ પરથી તેમણે ટીકાનું નામ યશોલતા રાખ્યું છે. પોતાના દીક્ષિત પિતાશ્રી **મુનિરાજ શ્રી નમ્રયશવિજયજી** મહારાજના નામ પરથી તેમણે ગુજરાતી વ્યાખ્યાનું નામ વિનમ્રા રાખ્યું છે.

નાની ઉંમરમાં અને માત્ર નવ વર્ષના સંયમપર્યાયમાં તેમણે ખૂબ જ સુંદર શ્રુતઅર્જન અને અદ્વિતીય શ્રુતસર્જન કર્યું છે. આ વારસો તેમને તેમના ગુરુદેવશ્રી પાસેથી મળ્યો છે. તેમના ગુરુદેવશ્રી ખૂબ સારા વિદ્વાન, ટીકાકાર, ચિંતક અને લેખક છે. તેઓ પણ તેમના ગુરુદેવશ્રીના માર્ગે જ આગળ વધી રહ્યા છે. તેમના સર્જનો દ્વારા તેમણે તેમના ગુરુદેવશ્રીનું નામ ઉજ્જ્વળ કર્યું છે, તેમની પાટ દીપાવી છે. તેમના ગુરુદેવશ્રીએ માત્ર સાત વર્ષના સંયમપર્યાયમાં તેમની પ્રથમ ટીકા ભાષારહસ્ય ગ્રન્થ ઉપર રચી હતી.

ટીકામાં ઘણા સ્થળોએ તેમણે લક્ષણમાં આવતા પદોને રાખવા - ન રાખવાથી થનારા ભાંગા બતાવ્યા છે. તે ભાંગાઓમાંથી એક ભાંગો શુદ્ધ હોય અને બાકીના ભાંગા અશુદ્ધ-દોષગ્રસ્ત હોય. અશુદ્ધ ભાંગાઓમાં કયા સ્થળમાં કયો

દોષ કેવી રીતે આવે છે ? તે તેમણે ખૂબ વિસ્તારથી અને ખૂબ જ સ્પષ્ટતાપૂર્વક સમજાવ્યું છે. શુદ્ધ લક્ષણનો સત્સ્થળમાં સમન્વય શી રીતે થાય ? તે પણ તેમણે ઠેકઠેકાણે ચોકસાઈથી સમજાવ્યું છે. ઘણા ઠેકાણે સરખી વાતનું થોડા ફેરફારપૂર્વક પુનરાવર્તન થતું હોવા છતાં તેમણે લગભગ અતિદેશ કર્યો નથી, પણ એ જ પદાર્થો વારંવાર સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યા છે. તેથી વાચકને પદાર્થો બરાબર સમજાઈ જાય અને તેને જાતે બહુ મહેનત કરવી ન પડે. તેથી આગળ વાંચનમાં તેને રસ પડે અને અસ્ખલિત પ્રવાહે તેનો અભ્યાસ આગળ વધે. ઘણા સ્થળોએ તેમણે મૂળગ્રન્થની એક પંક્તિ ઉપર ખૂબ ઊંડું ચિંતન કરીને આનુષંગિક અનેક પદાર્થો પણ સમજાવ્યા છે. લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ, અતિવ્યાપ્તિ વગેરે દોષો કેવી રીતે આપવા ? તેની માટેનું સ્થળ શોધવું, તે દોષો ટાળવા લક્ષણમાં કયો પરિષ્કાર કરવો ? તેનાથી લક્ષણનો સમન્વય કઈ રીતે થાય ? વગેરે બાબતોનું સૂક્ષ્મતમ નિરૂપણ તેમણે કર્યું છે. લક્ષણના, મૂળ ગ્રંથમાં નહીં બતાવેલા, પદકૃત્યો પણ તેમણે ખૂબ જ ઝીણવટથી સમજાવ્યા છે. તેથી લક્ષણનો સાંગોપાંગ બોધ થાય છે અને લક્ષણના તે તે પદો બાબત કોઈ શંકા રહેતી નથી. દરેક બાબત તેમણે માત્ર ઉપર ઉપરથી સમજાવી નથી, પણ ખૂબ જ ઊંડાણથી સમજાવી છે. ઘણા સ્થળોએ પદાર્થને પુષ્ટ કરવા અને સિદ્ધ કરવા તેમણે અન્ય ગ્રંથોના સાક્ષીપાઠો મૂકીને ગ્રંથને સુશોભિત કર્યો છે. આનાથી તેમની બહુશ્રુતતા વ્યક્ત થાય છે.

ન્યાયગ્રન્થો સમજવા પણ અઘરા હોય છે અને બીજાને સમજાવવા તો તેથી વધુ અઘરા હોય છે. પોતાને ગ્રન્થ બરાબર સમજાઈ ગયો હોય, બધા પદાર્થો સ્પષ્ટ થઈ ગયા હોય તો જ બીજાને તે સમજાવી શકાય. વળી, બીજાને બરાબર સમજાવવા માટે તેની કક્ષાએ ઊતરીને સમજાવવું પડે, તેના મનમાં ઊઠતી શંકાઓના સચોટ સમાધાન કરવા પડે, તેના મનમાં ઊઠનારી શંકાઓને સ્વયં વિચારીને તેના નિરાકરણ આપવા પડે. આ બધું કાર્ય ખૂબ ભારે હોય છે અને ખૂબ ધીરજ માગી લે તેવું હોય છે. છતાં મુનિરાજશ્રીએ નિષ્ઠાપૂર્વક, આ બધું કાર્ય પાર પાડ્યું છે.

એમ કહેવું હોય તો કહી શકાય કે બચ્ચા ઝાજીએ પોતાની અદ્વિતીય

બુદ્ધિપ્રતિભા વડે સાગરને ગાગરમાં સમાવી દીધો છે. બહુ જ ઓછા શબ્દોમાં તેમણે અતિગહન પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે. ટીકાકાર મુનિરાજશ્રીએ પોતાના અજોડ પ્રજ્ઞાપાટવ વડે ગાગરમાંથી સાગર કાઢ્યો છે. તેમણે શબ્દોનો છૂટથી પ્રયોગ કરીને અતિસંક્ષિપ્ત પદાર્થોને ખૂબ વિસ્તૃત રીતે સમજાવ્યા છે. તે તે પદાર્થો પાછળનું અગમ્ય રહસ્ય તેમણે સ્વબુદ્ધિથી ઉકેલીને પ્રગટ કર્યું છે.

વર્ષો પૂર્વે સંસારી અવસ્થામાં કે. લાલ જાદુગરના જાદુના ખેલ જોયેલા. તેમાં તે એક ગાગરમાંથી 'Water Of India' ના નામે અઢળક પાણી બહાર કાઢતા, છતાં ગાગર ખાલી થતી નહીં. અહીં પણ એવી સરખામણી કરી શકાય કે મુનિરાજશ્રીએ ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકરૂપી ગાગરમાંથી વિવેચનરૂપી અઢળક પાણી આ ગ્રન્થમાં ઉલેચ્યું છે, છતાં હજી એ મૂળગ્રન્થ - ગાગરમાં ઘણા ગૂઢ પદાર્થો અણઉકેલ્યા (અણઉલેચ્યા) પડ્યા છે. આશા છે મુનિરાજશ્રી એ અણઉકેલ્યા ગૂઢપદાર્થોને પણ ધીમે ધીમે ઉકેલી નવા નવા ગ્રન્થોનું સર્જન કરશે.

પૂજ્યોની કૃપાથી મને આ ગ્રંથના સંશોધનનો લાભ મળ્યો છે. વિ.સં. ૨૦૬૯ માં મારું ચોમાસુ પિંડવાડા હતું. ચોમાસાના અંતે મારી ઉપર પૂજ્ય વિદ્વત્શિરોમણિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજનો પત્ર આવ્યો. તેમાં તેમણે લખ્યું હતું કે, 'બચ્ચા ઝા રચિત ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ઉપર લગભગ ૩૪૦૦ ફૂલસ્કેપ જેટલી સંસ્કૃત ટીકા અને ૧૬૦૦ ફૂલસ્કેપ જેટલું ગુજરાતી વિવેચન તૈયાર થયું છે. તે તમે સંશોધન કરી આપશો ?' હું સમજ્યો કે આ ટીકા-વિવેચન પૂજ્ય આચાર્યશ્રીના સર્જન છે. મેં જવાબ લખ્યો, 'આપશ્રીની વિદ્વત્તા સામે મારો ક્ષયોપશમ અતિઅલ્પ છે. એટલે આ ટીકા-વિવેચનના સંશોધનની મારી કોઈ યોગ્યતા નથી. છતાં આપની ઈચ્છા હોય તો હું પ્રયત્ન કરી જોઈશ. વળી સંશોધનકાર્ય પૂરું કરવામાં સમયમર્યાદા ન રાખશો.' પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ મારી પાસે જ સંશોધનનો આગ્રહ રાખ્યો અને મારી વિનંતિ સ્વીકારી. તેઓ મને બીજું પ્રૂફ મોકલવાના હતા, જેથી વાંચવામાં સરળતા રહે. લગભગ દોઢ વર્ષ પછી વિ.સં. ૨૦૭૧ ના વૈશાખ મહિનામાં ગિરનાર તળેટીમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને રૂબરૂ મળવાનું થયું. બધી વાત થઈ. ત્યારે ખબર પડી કે આ

નૂતન સર્જનના કર્તા વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજ છે. તેમની કલમ પણ તેમના ગુરુદેવ જેવી જ છે. જો મેટરમાં ટીકાકાર તરીકે તેમનું નામ ન લખ્યું હોત અને રૂબરૂ વાતમાં આ બાબતનો ખુલાસો ન થયો હોત તો હું તો એમ જ સમજત કે આ ટીકા એ પૂજ્ય આચાર્યશ્રીનું સર્જન છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ ટીકાની ગરિમા ઘણી ઊંચી છે.

ગિરનાર તીર્થમાં તેમના તરફથી મેટર મળ્યું. મારા ગુરુદેવશ્રીની અનુમતિ લઈને અન્ય કાર્યોની વ્યસ્તતા વચ્ચે સમય કાઢીને આ ગ્રંથનું સંશોધન કરતો ગયો. જો કે નવ્યન્યાયનો એવો તલસ્પર્શી અભ્યાસ મેં કર્યો નથી, છતાં મારા ક્ષયોપશમ અનુસાર સંશોધનકાર્ય શરૂ થયું અને આગળ વધ્યું. મુનિરાજશ્રી પાસેથી મેટર કટકે કટકે આવતું હોવાથી સંશોધનમાં સરળતા રહી, બહુ બોજારૂપ ન લાગ્યું. હકીકતમાં આ સંશોધન દ્વારા મેં મુનિરાજશ્રી ઉપર કોઈ ઉપકાર કર્યો નથી. ઊલટું, મુનિરાજશ્રીએ મને આ ગ્રંથના સંશોધનનો લાભ આપી મારી ઉપર ઉપકાર કર્યો છે.

જો આ સંશોધનકાર્ય ન આવ્યું હોત તો હું મારા જીવનમાં ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક વાંચવાનો ન હતો અને કદાચ વાંચત તો મને કેટલું સમજાત ? એ પ્રશ્ન હતો. પણ સંશોધનના બહાને મને આ એક નવા ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવાનો લાભ થયો. આ સંશોધન દ્વારા મને ઘણું ઘણું નવું જાણવાનું મળ્યું છે. ન્યાયગ્રંથનું સંશોધનકાર્ય એક જટિલ અને કંટાળાજનક કાર્ય હોય છે. પણ મુનિરાજશ્રીની નિરૂપણશૈલી એટલી બધી સુગમ અને સરળ છે કે સંપૂર્ણ સંશોધનકાર્ય દરમિયાન મને ક્યારેય કંટાળો કે અણગમો થયો નથી. સંશોધનકાર્યમાં મને આનંદ આવતો. જેમ જેમ સંશોધન કરતો ગયો તેમ તેમ મારો રસ વધતો ગયો. પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ અને મુનિરાજશ્રીએ આ કાર્ય માટે મારી પસંદગી કરી મને આ કાર્ય સોંપીને મારી ઉપર ઘણો ઘણો ઉપકાર કર્યો છે. હું સદા તેમનો ઋણી રહીશ.

મુનિરાજશ્રીનો મને બહુ પરિચય નથી, કેમ કે અત્યાર સુધી અમે બે જ

વાર અલપઝલપ મળ્યા છીએ. પણ ગ્રન્થસંશોધન અને તેની માટેના પરસ્પર પત્રવ્યવહાર દ્વારા તેમનો પરોક્ષ રીતે વિશેષ પરિચય થયો છે, તેમની ગુણસૌરભને માણવાનું થયું છે અને તેમની સાથેની આત્મીયતા વધી છે.

વાચકોને વિનંતિ કરીશ કે જે ભાવનાથી મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રંથ રચ્યો છે તે ભાવનાને આ ગ્રન્થના સાંગોપાંગ અભ્યાસ દ્વારા તેઓ પૂર્ણ કરે. જેમ મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રન્થના સર્જન માટે ઘણી મહેનત કરી છે તેમ વાચકો પણ આ ગ્રન્થના પઠન માટે ખૂબ મહેનત કરે. જેમ મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રન્થ સમજાવવા માટે ખૂબ ખંત અને ધીરજ ધારણ કર્યા છે તેમ વાચકો પણ આ ગ્રન્થને સમજવા માટે અત્યંત ખંત અને ધીરજને ધારણ કરે. આ ગ્રન્થના સમ્યગ્ અભ્યાસથી પરિકર્મિત થયેલી બુદ્ધિ દ્વારા વાચકો અન્ય સાધનગ્રન્થો અને સાધ્યગ્રન્થોનો સ્વયં અભ્યાસ કરતા થાય, તે ગ્રન્થોના પદાર્થોને આત્મસાત્ કરે અને શીઘ્ર મુક્તિગામી બને એ જ શુભેચ્છા.

મુનિરાજશ્રીની ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરું છું અને તેમને ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ આપું છું. તેમણે એક ભગીરથ કાર્ય પૂર્ણ કર્યું છે. સામાન્ય વ્યક્તિ માટે લગભગ અશક્ય કહી શકાય એવી અજોડ શ્રુતસેવા તેમણે કરી છે. તેમણે કોઈ ચીલાચાલુ કાર્ય કર્યું નથી. પણ ઘણું ઉમદા અને ઊંચું કાર્ય કર્યું છે. સામાન્ય માણસ કદાચ એમના આ શ્રુતસર્જનનું મૂલ્ય સમજી નહીં શકે, પણ વિદ્વાનો અવશ્ય તેમના આ શ્રુતસર્જનનું મૂલ્યાંકન કરી શકશે.

પૂજ્ય આચાર્યશ્રીની પણ ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરું છું કે તેમણે પોતાના જેવા એક વિદ્વાન શિષ્યરત્નને તૈયાર કર્યો છે. તેમણે મુનિરાજશ્રીને ખૂબ સુંદર રીતે ઘડ્યા છે. તેમણે એક કુશળ માળી અને કુશળ શિલ્પીનું કાર્ય કર્યું છે. તેમના પીઠબળ, પ્રેરણા, હુંફ અને માર્ગદર્શનના બળે જ મુનિરાજશ્રી આ અતિકષ્ટસાધ્ય કાર્ય સહેલાઈથી પાર પાડી શક્યા છે.

મુનિરાજશ્રીના સહવર્તી મુનિવરોની પણ ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કે જેમણે સહાય કરીને મુનિરાજશ્રીને આ ગ્રન્થસર્જન માટે બધી રીતની અનુકૂળતા કરી

આપી. તેઓ ઈર્ષ્યાથી ગ્રસ્ત ન થયા, પણ પ્રમોદભાવનાથી ભાવિત થઈને તેમણે મુનિરાજશ્રીને પ્રોત્સાહન આપ્યું, એ તેમની ઉત્તમતા છે.

મુનિરાજશ્રી સમક્ષ મારી અંતરની ભાવના વ્યક્ત કરું છું. આ ગ્રન્થની જેમ ન્યાયના અન્ય જટિલ ગ્રન્થો ઉપર પણ તેઓ પોતાની કલમ ચલાવી આવી સરળ ટીકાઓ લખે તો મધ્યમ બુદ્ધિવાળા જીવોને ન્યાયગ્રન્થો ભણવાનો રસ જાગે અને તેઓ તે ગ્રન્થો ભણી શકે. બીજી વાત, ન્યાયગ્રન્થો તો સાધનગ્રન્થો છે. સાધ્યગ્રન્થો તો આપણા આગમશાસ્ત્રો અને આગમેતર શાસ્ત્રો છે. તે ગ્રન્થો ઉપર આવું સૂક્ષ્મચિંતન કરીને તેઓ આવી સરળ ટીકાઓ લખે તો શાસ્ત્રો ભણવાની જીવોને રુચિ જાગે અને તેમને તેમનો સુગમ બોધ થાય. ઘણીવાર એવું બનતું હોય છે કે મધ્યમ કે મંદ ક્ષયોપશમવાળા જીવો ગ્રન્થ વાંચવાની શરૂઆત કરે છે. પણ અમુક પંક્તિઓ તેમને સમજાતી નથી, તે પંક્તિ સમજાવનાર કોઈ હોતું નથી, ત્યારે તેમનો અભ્યાસ અટકી જાય છે. વારંવાર આવતી આવી પંક્તિઓને લીધે વારંવાર અટકવાનું થવાથી તેમનો અભ્યાસ કરવાનો ઉત્સાહ ઘટી જાય છે. ધીમે ધીમે તેઓ સ્વાધ્યાય છોડી દે છે અથવા સહેલા ગ્રન્થો કે ગુજરાતી પુસ્તકો વાંચતા થઈ જાય છે. જો મુનિરાજશ્રી અઘરા શાસ્ત્રો પર આવી સરળ ટીકાઓ રચે તો અનેક જીવો માટે તે આધારભૂત બને. જેમ પાંગળો માણસ લાકડીના ટેકાથી પર્વત ઉપર ચડી જાય છે તેમ મુનિરાજશ્રી દ્વારા રચિત સરળ ટીકાઓ રૂપી લાકડીના સહારે અલ્પ ક્ષયોપશમવાળા જીવો અઘરા ગ્રન્થો રૂપી પર્વતોને સર કરી શકશે. શાસ્ત્રગ્રન્થો ઉપર રચાયેલી આવી સરળ ટીકાઓ દ્વારા જીવો ઉપર તાત્ત્વિક અને અનેકગણો ઉપકાર થશે. આશા છે મુનિરાજશ્રી મારી ભાવના સફળ કરવા અવશ્ય પ્રયત્નશીલ બનશે.

હું એવું કંઈ ભણ્યો નથી કે મારો એવો ક્ષયોપશમ પણ નથી. છતાં પુણ્યોદયે લોકોમાં મારી વિદ્વાન તરીકેની છાપ પડી ગઈ છે. તેથી જ આવા સંશોધનાદિના કાર્યો મને સોંપાય છે. સહજ છે કે મારા મંદ ક્ષયોપશમ અને પ્રમાદના કારણે આ સંશોધનકાર્યમાં ક્ષતિઓ રહી ગઈ હોય. તે બદલ હું ત્રિવિધે ત્રિવિધે ક્ષમા યાચું છું. આ સંશોધનકાર્યમાં અને આ વક્તવ્યમાં જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ

કંઈ પણ નિરૂપણ થયું હોય તો તેની ક્ષમા યાચું છું અને બહુશ્રુત વિદ્વાનોને તે સુધારવાની ભલામણ કરું છું.

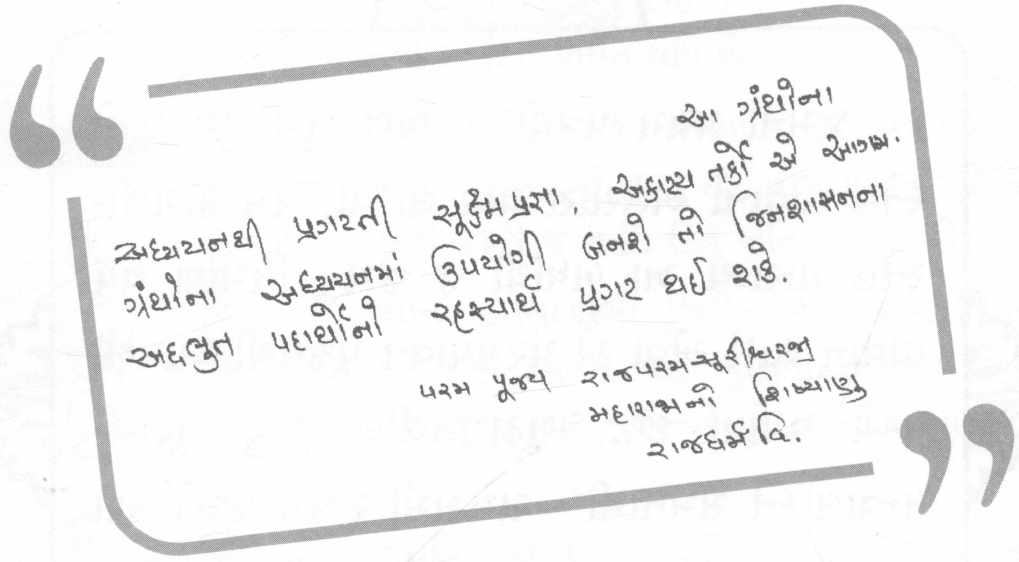
પરમ પૂજ્ય સિદ્ધાંતમહોદધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **પ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય ન્યાયવિશારદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય સમતાસાગર પંન્યાસપ્રવર શ્રી **પદ્મવિજયજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય સિદ્ધાંત દિવાકર વર્તમાનગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **જયઘોષસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ ગુરુદેવશ્રી આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજા - આ ગુરુદેવોની અને પરમાત્માની કૃપાથી જ હું આ સંશોધનકાર્ય કરી શક્યો છું. આ કાર્યનો સંપૂર્ણ શ્રેય તેમને જાય છે. આ કાર્યની ક્ષતિઓનો ભાગી હું છું. તે પૂજ્યોના ચરણોમાં આ અવસરે કૃતજ્ઞભાવે વંદન કરું છું.

આ ગ્રન્થના લેખકને અને પાઠકોને ખાસ ભલામણ કે ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠનનું ખરું ફળ તો અધ્યાત્મમાં ઊંડા ઊતરવું અને સમતામાં લીન બનવું એ છે. ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન દ્વારા આ લક્ષ્ય સિદ્ધ ન થતું હોય તો એ ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન વ્યર્થ છે. માટે એ લક્ષ્યપૂર્વક જ ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન કરવું તથા ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન બાદ એ લક્ષ્યને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્નશીલ બનવું. માત્ર ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન કરીને પોતાની જાતને કૃતકૃત્ય ન માનવી.

પ્રાંતે, આ ગ્રન્થરત્ન ખૂબ પ્રસિદ્ધિને પામે, ખૂબ ઉપાદેય બને અને યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરૌ વંચાતો રહે એ જ શુભેચ્છા. પાઠક, લેખક, વાચક વગેરે સહુ શીઘ્ર પરમપદને પામે એ જ પવિત્ર ભાવના.

વિ.સં. ૨૦૭૪, ચૈત્ર સુદ ૧૫
(પુંડરીકસ્વામી આદિ ૫ કરોડ
મુનિવરોનો નિર્વાણ દિન)
શનિવાર, ગાંધીનગર

પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્વિજય **હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજાનો
શિષ્યાણુ
પંન્યાસ રત્નબોધિ વિજય

“માંહે પડ્યા તે મહાસુખ માણે
દેખણહારા દાઝે”

પરમ પૂજ્ય ઔદાર્યમૂર્ત્તિ મુનિપુંગવ
શ્રી રાજધર્મવિજયજી મહારાજ

જેમના પ્રથમ પત્રથી જ જાણે જુગ-જુગ જૂનો સ્નેહ હોવાનો અહેસાસ થવા લાગ્યો, પ્રેમ-લાગણી-સ્નેહ-વાત્સલ્ય આ બધાંથી જ જેમનું નિર્માણ થયું હોવાનું લાગે એવા એ પરમપાવન પૂજ્યશ્રી આપણી વચ્ચે પધાર્યા છે... ગૂઢામૃતલીલા જેવું ગૂઢાર્થ-તત્ત્વાલોકને સમનામી - સમકામી સર્જન જેઓ કરી ચૂક્યા છે, (તેને ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકજલધિઅવતારિકા જરૂર તમે કહી શકો) તેવા પૂજ્યશ્રીને માણીએ.

ऐँ नमः

શ્રી કલિકુંડ પાર્શ્વનાથાય નમઃ

માંહે પડ્યા તે મહાસુખ માણે દેખણહારા દાઝે

પરમ પૂજ્ય સૌહાર્દમૂર્ત્તિ મુનિપુંગવ
શ્રી રાજધર્મવિજયજી મહારાજા

પ્રાસ્તાવિકમ્

જ્ઞાન એ મહાસાગર છે. મહાસાગરમાં જેમ જેમ ઊંડાણ પ્રાપ્ત કરીએ તેમ તેમાંથી અવનવા રત્નોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સમુદ્રના કિનારે છબછબિયાં કરનાર માત્ર છીપલા અને શંખલા જ મેળવે છે, પણ રત્નોની સંપ્રાપ્તિ માટે તો ડૂબકી મારવી જરૂરી જ નહીં, કિંતુ અતિઆવશ્યક છે.

જ્ઞાન મહાસાગરમાં ડૂબકી મારવા સૂક્ષ્મ ચિંતન જરૂરી છે. સૂક્ષ્મ ચિંતન માટે બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા અને બુદ્ધિની પરિકર્મણા માટે નવ્યન્યાયનો અભ્યાસ આવશ્યક છે.

યદ્યપિ **આચાર્ય મણિકંઠ** પ્રણીત **ન્યાયરત્ન, શશધર મિશ્ર** પ્રણીત **ન્યાયસિદ્ધાંતદીપ** અને **તરણિમિશ્ર** પ્રણીત **રત્નકોષ** ઈત્યાદિ ગ્રંથોમાં નવ્યન્યાયનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે, તથાપિ નવ્યન્યાયના આદ્યપ્રવર્તક ગંગેશોપાધ્યાય જ મનાય છે.

નવ્ય - પ્રાચ્ય ન્યાયની લક્ષ્મણરેખા **આચાર્ય ઉદયન** જ છે. ઉદયનાચાર્ય પછી નવ્યન્યાય અને તેની પહેલા પ્રાચીન ન્યાય - આવી વિચારધારા સર્વસંમત છે.

ન્યાયદર્શનનું વિવેચન ત્યાં સુધી જ અપૂર્ણ લાગે જ્યાં સુધી વ્યાપ્તિનું વિવેચન ન થાય. વ્યાપ્તિવિષયક વિવેચન ઘણાં લાંબા સમયથી

ચાલે છે. તો પણ ભાષા, વિષયગાંભીર્યની દૃષ્ટિએ કેટલાંક આચાર્ય નવ્યન્યાયની પરંપરામાં અતિઆદરણીય છે.

આચાર્ય **રઘુનાથ શિરોમણિ, મથુરાનાથ તર્ક વાગીશ, જગદીશ ભટ્ટાચાર્ય, ગદાધર ભટ્ટાચાર્ય** ઈત્યાદિ... ચિંતામણિ ગ્રંથ ઉપર રઘુનાથ શિરોમણિની **''દીધિતિ''**, **પક્ષધર મિશ્રની ''આલોક''** અને મથુરાનાથની **''રહસ્ય''** નામની મુખ્ય ટીકાઓ છે.

દીધિતિ ટીકાને આધાર બનાવીને જગદીશ તર્કાલંકારે ''જાગદીશી'' અને ગદાધર ભટ્ટાચાર્યે ''ગાદાધરી'' નામની ટીકાઓ લખી છે.

ચિંતામણિની ''દીધિતિ'' ટીકા પર બનેલી ''જાગદીશી'' ને આધાર બનાવીને ધર્મદત્ત ઝા (બચ્ચા ઝા) એ એક અભૂતપૂર્વ ટીકાનું સર્જન કર્યું.

યુક્તિયુક્ત વિષયગાંભીર્ય અને નવ્યન્યાયની શૈલીનું જેમાં અભૂતપૂર્વ દર્શન થાય એવી ''તત્ત્વાલોક'' નામની ટીકાની રચના કરી. આ ટીકા ''વિવેચના'' નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

બચ્ચા ઝાએ **વ્યાપ્તિપંચક, સિદ્ધાંતલક્ષણ, સામાન્ય નિરુક્તિ, અવચ્છેદકત્વનિરુક્તિ, વ્યુત્પત્તિવાદ** ઉપર **''તત્ત્વાલોક''** ટીકાઓ રચી છે. આ તો નવ્યન્યાયની વાત થઈ. પ્રાચીન ન્યાય ઉપર પણ **ન્યાયભાષ્યવૃત્તિ** અને **કુસુમાંજલિપ્રકાશ ટિપ્પણી**ની રચના કરી છે.

બચ્ચા ઝા - પ્રણીત તત્ત્વાલોક ટીકાઓમાં બે ટીકાઓ પ્રસિદ્ધ છે, જેમાં એક ''વ્યુત્પત્તિવાદ વિવેચના'' ની **''અર્થદીપિકા''** ટીકા, જે શશિનાથ ઝાએ બનાવી છે.

બીજી **સિદ્ધાંતલક્ષણ તત્ત્વાલોક**ની **''પ્રકાશ''** ટીકા, જે **પંડિત ખડ્ગનાથમિશ્રે** રચી છે.

પરમ સૌભાગ્યનો વિષય આ બની રહ્યો છે કે **વિદ્વદ્વૃન્દવૃન્દારક પરમ પૂજ્ય આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ** મહારાજાના શિષ્યરત્ન વિદ્વદ્વરેણ્ય પૂજ્ય મુનિશ્રી

ભક્તિયશ મહારાજે કરેલી આ પંચલક્ષણી તત્ત્વાલોકની ટીકા વિદ્વાનોને પણ નિશ્ચે આનંદદાયક બનશે. ગૂઢાર્થ તત્ત્વનો અવગમ જે અશક્ય હતો, તે મુનિશ્રીની કલમના કારણે શક્ય બનશે.

પૂજ્ય ભક્તિયશવિજય મહારાજાની આ શ્રુત ''ભક્તિ'' દ્વારા તે કાશીના વિદ્વાનોમાં પણ ''યશ'' ની પ્રાપ્તિને કરશે. તેઓ આગવી પ્રતિભાથી સંપન્ન છે. તેમના પૂજ્ય ગુરુદેવોનો વારસો તેમનામાં ઉતરેલો જણાઈ રહ્યો છે.

''સરલ સંસ્કૃતં'' એ બાળ જીવો માટેની પ્રથમ કૃતિ હતી તો પંડિતજન માટેની તેમની આ દ્વિતીય કૃતિ છે.

જે સમયે ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ગ્રંથનું અધ્યયન તો દૂરની વાત છે, સાદ્યન્ત સુંદર રીતે અધ્યાપન કરાવનારા પણ કદાચ એક-બે પંડિતો જ છે, તે સમયે મુનિશ્રીએ તત્ત્વાલોક ઉપર સુગમ રીતે વિશદ બોધ થાય તેવી ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ બૃહત્ ટીકાનું સર્જન કરી જૈનેતર વિદ્વાનોને પણ આશ્ચર્યચકિત કરી દીધા છે.

આ ટીકાના સર્જન દ્વારા જૈનેતર વિદ્વાનોના મનમાં પણ એક વાત દૃઢ થશે કે જૈનમુનિઓ પણ સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞાના સ્વામી છે.

એક વાત નિશ્ચિત છે કે બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા, સૂક્ષ્મ ચિંતનશક્તિ, અકાટ્ય તર્કોની રજૂઆત એ આવા ગ્રંથોના અધ્યયનથી જ પ્રાયઃ પ્રગટતી હોય છે. આ ગ્રંથોના અધ્યયનથી પ્રગટતી સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞા, અકાટ્ય તર્કો એ આગમગ્રંથોના અધ્યયનમાં ઉપયોગી બનશે તો જિનશાસનના અદ્‌ભુત પદાર્થોનો રહસ્યાર્થ પ્રગટ થઈ શકે.

સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કે આ સાધનગ્રંથો એ સાધ્યના સ્થાને ન ગોઠવાય એ પણ અતિઆવશ્યક છે.

વિદ્વદ્વર્ય મુનિશ્રી પાસે એવી આશા રાખીએ કે આ તો આપની એક ઝલક જ છે. પંચલક્ષણીની ''તત્ત્વાલોક'' ટીકા ઉપર જ આપે કલમ ચલાવી છે. હજી

તો સિદ્ધાંતલક્ષણ, સામાન્ય નિરુક્તિ, અવચ્છેદકત્વ નિરુક્તિ... ઈત્યાદિની તત્ત્વાલોક ટીકા પર આપની નવ્ય ટીકાનું નવ્ય સર્જન વિદ્વાનોને સંપ્રાપ્ત થાઓ.

મુનિશ્રીની વિદ્વત્તાનો લાભ જિનશાસનને વધુ ને વધુ થાઓ ઇતિ આશાસ્મહે...

ભાદરવા સુદ-૭,
વિ.સં. ૨૦૭૩,
કુંથુનાથ જૈન સંઘ, અમદાવાદ

ઇ. પરમ પૂજ્ય **રાજપરમસૂરીશ્વરજી**
મહારાજાનો શિષ્યાણુ
રાજધર્મવિજય

“મુનિરાજશ્રીએ ઘણો પરિશ્રમ કરીને આ અતિકઠિન ગ્રંથ વાચકોમાં અતિસરળ બનાવી દીધો છે. માટે, આ ગ્રંથનું નામ, વિષય, પ્રમાણ જોઈને ગભરાઈ ન જવું. જેમ જેમ આ ગ્રંથ વાંચતા જશો તેમ તેમ પદાર્થો સહેલાઈથી બેસતા જશે, પદાર્થો બેસાડવા માટે તમારે કોઈ મહેનત કરવી નહીં પડે.

પં. રત્નબોધિ વિજય”

સાગરનો સાર ગાગરમાં

વિભાગ – ૧૨
સંક્ષિપ્તસાર

– પરમ પૂજ્ય સૂક્ષ્મપ્રજ્ઞ પંન્યાસપ્રવર **શ્રી રત્નબોધિવિજયજી** મહારાજા

વિરાટ વ્યાખ્યાદ્વયનું સંશોધનકાર્ય એકલા હાથે પાર પાડવું, પછી સંશોધકીય વક્તવ્ય લખી આપવું, તે પછી'ય ચૌદે ભાગનો સંક્ષિપ્તસાર લખી આપવો - આટલું કર્યા પછી પણ આટલું કાર્ય સોંપનારને ધન્યવાદ આપવા, તેનો ઉપકાર માનવો.... ઘડીભર ભ્રમણા થઈ આવે : સત્યુગમાં તો નથી આવી ચડ્યો ને !

કમાલ છે એમની ધીરજ, ધારણા શક્તિ અને ધીમત્તા ! સલામ છે એમની સદ્ભાવનાને ! સહૃદયતાને ! અને સહાયકતાને !

પૂજ્યશ્રીના ચરણોમાં નાનકડી પ્રાર્થના : આપની ઉપકારવર્ષાનું આ તો મંગલાચરણ હો !

સાગરનો સાર ગાગરમાં

(સંક્ષિપ્ત સાર)

માણસ કાર્યક્રમની **રૂપરેખા** જાણીને તેમાં involve થાય છે.
ફરવા જતા પહેલા માણસ **guidebook** નો અભ્યાસ કરી લે છે.
પુસ્તકની **summary** વાંચીને માણસ પુસ્તકવાંચનમાં પ્રવેશ કરે છે.
મુસાફર **નકશો** જાણીને પછી મંઝિલ તરફ પ્રયાણ કરે છે.
મેચ રમાયા પછી તેના મુખ્ય દૃશ્યો **highlights** માં બતાડાય છે.
ગ્રંથ વાંચ્યા પછી વિદ્યાર્થી તેના **મુદ્દાઓ** નોંધી લે છે.

વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે આ મહાકાય ગ્રંથનું સર્જન કર્યું છે.

'સાગરનો સાર ગાગરમાં' માં આ વિશાળકાય ગ્રંથનો સંક્ષિપ્ત સાર લખવાનો મેં પ્રયત્ન કરેલ છે. મુનિરાજશ્રીએ સાગર જેવો ગ્રંથ રચ્યો છે. મેં ગાગર જેવા આ લેખમાં તેનો સાર ભરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

આ સાર એ આ ગ્રંથની **રૂપરેખા** છે,
આ ગ્રંથની **guidebook** છે,
આ ગ્રંથની **summary** છે,
આ ગ્રંથનો **નકશો** છે,
આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછીની **highlights** છે,
આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી નોંધેલા **મુદ્દા** છે.

આ સારમાં મેં કશું નવું લખ્યું નથી. મુનિરાજશ્રીએ બનાવેલ ગ્રંથ-બગીચામાંથી શબ્દ-પુષ્પોને ચૂંટીને મેં આ સાર-માળામાં ગોઠવ્યા છે.

આ ગ્રંથ નવ દીધિતિઓ (વિભાગો)માં રચાયેલો છે. આ સારમાં દરેક દીધિતિના પદાર્થોની ટૂંકનોંધ કરી છે.

ચાલો, આ લેખના માધ્યમે આ ગ્રંથની એક ઊડતી મુલાકાત લઇ લઈએ.

સાધ્યતાવ્યાપકત્વની દિશામાં પણ વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં તે તે સ્વસામાનાધિકરણ્ય વગેરે સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાય તો ઉક્ત રીતે જ પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં જે રીતે બતાવ્યું તે રીતે જ વહ્નિમાન્ ધૂમાત્ - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ આવે. એટલે કે

જો સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ ન કરાવો તો પર્વતો વહ્નિમાન્ ધૂમાત્ - આ સ્થલે ઘટત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાય તો પર્વતો વહ્નિમાન્ ધૂમાત્ - આ સ્થલમાં કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના બધા ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાય તો પર્વતો વહ્નિમાન્ ધૂમાત્ - આ સ્થલમાં વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, ધર્મઅપેક્ષયા સાવચ્છિન્ન અવચ્છેદકતાઓને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

વ્યાપકતાઘટકસંબંધમાં પણ જો તે સંબંધોનું ગ્રહણ ન કરાય તો વિષયિતાસંબંધથી તાર્ણવહ્નિસાધ્યકસ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તે સાધ્ય હોય તે સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અને વિષયિતાસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટવહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં કેવલ વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે. એટલે કે

જો સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધ તરીકે સ્વસામાનાધિકરણ્યનું ગ્રહણ ન કરાય તો - 'તાર્ણવહ્નિરયમ્' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનું ગ્રહણ ન કરાય તો - 'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः

તદ્વત્, તજ્જ્ઞાનત્વાત્ - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટના અભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાયો તો - 'વહ્નિત્વ-વિશિષ્ટોઽયં વહ્નિઃ' - ઇત્યેતજ્જ્ઞાનં વિષયિતાસમ્બન્ધેન વહ્નિત્વવિશિષ્ટવત્, તજ્જ્ઞાનત્વાત્ - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

માટે તે તે સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવો જરૂરી છે.

(યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં આ બાર સંબંધોનું પદકૃત્ય ખૂબ જ વિસ્તારપૂર્વક સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે. આ એક-એક સંબંધ કાઢીને અવ્યાપ્તિ બતાવી. બે-ત્રણ વગેરે સંબંધો કાઢો તો આ જ અવ્યાપ્તિઓ ફરી આવે, બારમાંથી કોઇ એક રીતે તો અવ્યાપ્તિ આવે જ. બારમાંથી એક સંબંધ કાઢો, બે સંબંધ કાઢો, ત્રણ સંબંધ કાઢો... ઇત્યાદિ રીતે ભાંગા બનાવાય તો કુલ ૪૦૯૬ ભાંગા થાય. જે ભાંગામાં બારે બાર સંબંધો હોય તે જ ભાંગો નિર્દોષ છે, બાકીના બધા ભાંગાઓમાં પૂર્વે બતાવેલ બારમાંથી કોઇ એક રીતે અવ્યાપ્તિ આવે જ - આવું દિશાસૂચન વિનમ્રામાં કર્યું છે.)

(૩) **પ્રશ્ન** - તમારા લક્ષણની 'તાર્ણવહ્નિરયમ્' - ઇત્યેતજ્જ્ઞાનં વિષયિતાસમ્બન્ધેન તાર્ણવહ્નિમત્, તજ્જ્ઞાનત્વાત્ - આ સ્થલમાં વહ્નિતાર્ણાભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે. (અવ્યાપ્તિ કઇ રીતે આવે ? તે યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં સમજાવ્યું છે.)

અવાંતર પૂર્વપક્ષ - આ અવ્યાપ્તિના વારણ માટે બે રીતે લક્ષણ થઇ શકે -

(૧) એકત્વ વગેરેની પર્યાપ્તિ માનનારના મતે અને (૨) એકત્વ વગેરેની પર્યાપ્તિ ન માનનારના મતે.

(૧) એકત્વ વગેરેની પર્યાપ્તિ માનનારના મતે અવ્યાપ્તિનું વારણ કરવા અમારા લક્ષણમાં પૂર્વોક્ત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન (પ્રતિયોગિતાનિરૂપક) પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપવૃત્તિત્વસ્વરૂપ પરિષ્કારની પણ વિવક્ષા કરીશું

અને અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ ઉભયસંબંધથી સ્વીકારીશું.

એટલે હવે લક્ષણ આવું થશે -

(૧) સાધ્યતાસમનિયત એવી (સમનિયતત્વ સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી, અવચ્છેદકતાવત્તા, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી) અને

(૨) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુ-યોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપમાં વૃત્તિ એવી પ્રતિયોગિતા-નિરૂપક અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

સાદી ભાષામાં લક્ષણ આ રીતે થશે -

(૧) (ક) જ્યાં જ્યાં [૧]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[૨]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં [૩]સ્વસામાના-ધિકરણ્ય [૪]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય અને

(ખ) જ્યાં જ્યાં [૫]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[૬]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં [૭]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[૮]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિ-યોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તથા

(૨) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છે-દકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપમાં વૃત્તિ હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી

ઘટિત લક્ષણ બનાવવાથી અથવા પર્યાપ્તિઘટિતપરિષ્કાર અને સમનિયતત્વઘટિત-પરિષ્કાર - બન્નેથી યુક્ત લક્ષણ બનાવવાથી પર્વતઃ કાલિકેન મહાનસીયત્વ-વિશિષ્ટત્વે સતિ સમવાયેન યઃ વહ્નિત્વવિશિષ્ટસ્તદ્વાન્ , ધૂમાત્ - આ સ્થલમાં સમવાયથી મહાનસીયત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિનું વારણ થઈ જાય છે.

એટલે કે ઉપરના લક્ષણમાં ચારે ઠેકાણે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ ન મૂકવામાં આવે તો ઉપર બતાવેલ સ્થલે અવ્યાપ્તિ આવે. ચારે ઠેકાણે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ મૂકવાથી તે અવ્યાપ્તિ ન આવે.

તે જ રીતે ઉપરના લક્ષણમાં ચારે ઠેકાણે સ્વસામાનાધિકરણ્ય ન મૂકવામાં આવે તો ઉપર બતાવેલ સ્થલે અવ્યાપ્તિ આવે. ચારે ઠેકાણે સ્વસામાનાધિકરણ્ય મૂકવાથી તે અવ્યાપ્તિ ન આવે.

(આ અવ્યાપ્તિઓ કઈ રીતે આવે ? અને તેમનું વારણ કઈ રીતે થાય ? તે યશોલતામાં સમજાવ્યું છે. ઉપર બતાવેલ લક્ષણમાં કુલ આઠ સંબંધો છે. એક એક સંબંધ ન મૂકવાથી પણ અવ્યાપ્તિ આવે, તે ક્યા ક્યા સ્થલમાં આવે ? તે તે સંબંધ મૂકવાથી તેનું વારણ શી રીતે થાય ? વગેરે બાબતો યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં વિસ્તારથી સમજાવાઈ છે.)

વિ.સં. ૨૦૭૪
ચૈ.વ. દ્વિ.૧૦
(નમિનાથ મોક્ષકલ્યાણક દિન,
વીસ વિહરમાન જિન જન્મકલ્યાણક દિન)
ગાંધીનગર

- પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય
હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનો
શિષ્યાણુ
પં. રત્નબોધિવિજય

।। अथातो विषयजिज्ञासा ।।

(विभाग - १२ विषयानुक्रमः)

विषय	पृष्ठ
ભાવતઃ પ્રતિપાદિત અર્થ શબ્દતઃ	૩૭૪૭
मूलग्रन्थार्थस्पष्टीकरणम्	३७४८
ग्रन्थकृदुक्तसर्वशब्दसार्थक्योपपादनम्	३७४९
व्यापकताघटकसम्बन्धविधया एकसम्बन्धोपादानेनाव्याप्तिः	३७५०
सम्भवति सामनैयत्यं तावत्सम्बन्धघटितलक्षणानुसारेण	३७५१
अन्यथाऽव्याप्तिसम्भवेऽपि यथोक्तमेव उचितम्	३७५२
घटत्वं शब्दतोऽनुल्लिख्यमानं किमर्थं गृहीतम् ? ..	३७५३
व्यापकताघटकसंसर्गव्यावृत्तिप्रदर्शनम्	३७५४
तत्तत्सम्बन्धप्रवेशमूलं तत्तत्स्थलीयाऽव्याप्तिः	३७५५
षष्ठसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनम्	३७५६
વ્યાપકતાઘટકસંબંધત્રયવ્યાવૃત્તિ વહ્નિપદગ્રહણપ્રયોજનમ્	३७५७
महानसीयवह्न्यभाववारकं तद्वह्निपदम्	३७५८
वह्नित्वविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावग्रहणम्	३७५९
तदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणानि	३७६०
साध्यतावच्छेदकताधिकरणानि	३७६१
सामनैयत्याऽसम्भवात् तमादायाऽव्याप्त्यसम्भवः	३७६२
साध्यताव्यापकत्वदिशि निविष्टसम्बन्धानां प्रयोजनम्	३७६३
सप्तमसम्बन्धाऽघटितं लक्षणम्	३७६४
સાધ્યતાવ્યાપકત્વ દિશામાં સંબંધકૃત્યવિચારણા તथाविधलक्षणाऽभ्युपगमे आपत्तिः	३७६५
સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વિચારણા	

विषय	पृष्ठ
वह्निसाध्यकस्थलेऽपि लक्षणसमन्वयाऽभावः	३७६६
સાતમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરો તો.... अवच्छेदकतावैशिष्ट्यावैशिष्ट्यकृतो विशेषः	३७६७
शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताऽपि विशिष्टा	३७६८
प्रतियोगितावच्छेदकतायाः तान्येव अधिकरणानि ...	३७६९
અધિકરણનું બંધન ન રહેતા ઘટત્વવૃત્તિ અ.નું પણ ગ્રહણ पुनरुक्तिप्रयोजनम्	३७७०
अधिकरणानां तुलना	३७७१
त्रितयसम्बन्धेन व्याप्य-व्यापकभावसङ्गतिः	३७७२
सम्बन्धद्वयेन अधिकरणवैषम्यम्	३७७३
साध्यतायां व्याप्यत्वमपि वर्तते सम्बन्धत्रयेण	३७७४
सम्बन्धद्वयेन व्याप्य-व्यापकभावाऽसङ्गतिः	३७७५
वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयासम्भवः	३७७६
વહ્નિસાધ્યક સ્થલે લક્ષણઅસમન્વય ! स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धप्रवेशे लक्षणसमन्वयः	३७७७
સ્વસામાનાધિકરણ્યના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિનિવારણ उभयथा व्याप्य-व्यापकभावसङ्गतिः	३७७८
प्रथमसम्बन्धकृत्यमुपदर्शितम्	३७७९
वर्तते तत्स्थलं यत्र भवति समन्वयः	३७८०
कालिकावच्छिन्नावच्छेदकता न भवति विशिष्टा ..	३७८१
शब्दत उल्लिख्यमानघटत्ववृत्त्यवच्छेदकता-ऽविशिष्टा	३७८२
समवायावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणानि	३७८३

विषय	पृष्ठ
प्रमेयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताया अधिकरणानि	३७८४
प्रतियोगितावच्छेदकताऽपि समवायावच्छिन्नैव	३७८५
साध्यतायां व्यापकत्वं सम्भवत्येव	३७८६
उभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताधिकरणान्वेषणम्	३७८७
उभयसम्बन्धेनाऽपि व्याप्य-व्यापकभावसाङ्गत्यम्	३७८८
एकत्र लक्षणसमन्वयान्नासम्भवप्रतिपादनम्	३७८९
આઠમા સંબંધ વિના આપત્તિ	
अष्टमसम्बन्धप्रयोजनप्रदर्शनम्	३७९०
वह्नेः साध्यतायां लक्षणसमन्वयाऽसम्भवः	३७९१
वह्न्यभावस्य ग्रहीतुमशक्यत्वम्	३७९२
सामनैयत्यविरहः	३७९३
સંબંધનું નિયમન ન રહેતા અધિકરણોમાં વૃદ્ધિ	
साध्यताव्यापकत्वाऽसत्त्वम्	३७९४
વહ્ન્યભાવ જ ગ્રાહ્ય ન રહેતા લક્ષણઅસમન્વય	
लक्षणाऽसमन्वयादव्याप्तिः	३७९५
अष्टमसम्बन्धप्रवेशेनाऽव्याप्तिवारणम्	३७९६
अव्याप्तिरेव बोद्धव्या, नाऽसम्भवः	३७९७
सम्बन्धचतुष्टयेन प्रमेयवत्साध्यकस्थलम्	३७९८
साध्यतावच्छेदकताचातुर्विध्यम्	३७९९
तत्तत्साध्यतावच्छेदकतानाम् अधिकरणसङ्कलना	३८००
सम्बन्धचतुष्टयेन प्रमेयवत्प्रतियोगिकाऽभावग्रहणम्	३८०१
प्रतियोगितावच्छेदकताया अपि चातुर्विध्यम्	३८०२
प्रतियोगितावच्छेदकतानाम् अधिकरणानि	३८०३
सम्बन्धत्रयेण अधिकरणानां साम्यम्	३८०४
सम्बन्धद्वयेन तान्येवाधिकरणानि यानि सम्बन्धत्रयेण	३८०५
सम्बन्धद्वयेन प्राप्यमाणानि अधिकरणानि	३८०६

विषय	पृष्ठ
अन्ततः अधिकरणानि समानानि एव	३८०७
सम्बन्धद्वयप्रवेशेऽपि लक्षणसमन्वयः	३८०८
नवमसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनम्	३८०९
નવમા સંબંધ વિના મુશ્કેલીને નોંતરા	
वह्निसाध्यकस्थले समन्वयो न सम्भवेत्	३८१०
वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते	३८११
અવચ્છેદકનું બંધન ન રહેતા અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યાવૃદ્ધિ	
नवमसम्बन्धप्रवेशे स्यात् समन्वयः	३८१२
सामनैयत्यसम्भवाद् वह्न्यभावग्रहणसम्भवः	३८१३
સામનૈયત્ય ટકી ન શકતા વહ્નિસાધ્યક સ્થળે આપત્તિ	
व्याप्याताकोटौ सम्बन्धत्रयमप्युपादेयम्	३८१४
अव्याप्त्यापत्तिरहस्यम्	३८१५
સંબંધના પ્રવેશથી આપત્તિ રવાના	
अव्याप्तिरेव ज्ञेया, असम्भवो न सम्भवति	३८१६
नवमसम्बन्धाऽप्रवेशेऽपि कुत्रचित् समन्वयसम्भवः	३८१७
वह्नित्ववत्साध्यकस्थलग्रहणम्	३८१८
वह्नित्ववदभावमादाय समन्वयोपदर्शनम्	३८१९
नवमसम्बन्धं विनाऽपि सामनैयत्यसम्भवः	३८२०
प्रतियोगितायां व्याप्यत्वमपि, व्यापकत्वमपि च	३८२१
वह्नित्ववत्साध्यकस्थले समन्वयाऽसम्भवोपदर्शनम्	३८२२
प्रमेयवत्साध्यकेऽपि न समन्वयः	३८२३
प्रमेयवदभावस्यैवाऽग्राह्यत्वम्	३८२४
असम्भवाऽनुक्तिः किमर्थम्	३८२५
प्रमेयवद्वत्साध्यकस्थले समन्वयप्रदर्शनम्	३८२६
प्रमेयवद्वत्प्रतियोगिकाऽभावग्रहणम्	३८२७
असम्भवः नैवोपदर्शनीयः, किन्तु अव्याप्तिरेव	३८२८

विषय	पृष्ठ
व्याप्यताकोटिमां त्रणे संबंधो आवश्यक	
दशमसम्बन्धप्रवेशसार्थक्यप्रदर्शनम्	३८२९
व्यापकताघटकसंबंधकोटिमां प्रविष्टसंबंधप्रयोजन	
दशमाऽप्रवेशेऽपि वह्निसाध्यके भवति समन्वयः	३८३०
तथापि अन्यत्र तु भवत्येवाऽसमन्वयः	३८३१
विषयितया तार्णवह्निसाध्यकस्थलम्	३८३२
तार्णवह्निसाध्यक स्थले वह्नित्वभावनुं ग्रहण	
वह्न्यभावग्रहणाऽऽयासः	३८३३
साध्यतावच्छेदकताद्वितयम्	३८३४
साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणानि	३८३५
कालिकादिसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकता नाधिकरणम्	३८३६
साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी सारणी	
सम्बन्धत्रयेण साध्यतावच्छेदकता-ऽधिकरणसङ्कलना	३८३७
वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणानि	३८३८
प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी मीमांसा	
सम्बन्धत्रयेण घटत्ववृत्त्यवच्छेदकता नाधिकरणम्	३८३९
संबंधत्रयथी प्र.अ. व्याप्य	
कालिकाद्यवच्छिन्नावच्छेदकताऽपि नाधिकरणम्	३८४०
संबंधद्वयथी प्र.अ. व्यापक पण	
सम्बन्धत्रयेण प्रतियोगितावच्छेदकताधिकरण-सङ्कलना	३८४१
स्वसामानाधिकरण्याऽप्रवेशेऽधिकरणानि	३८४२
सम्बन्धद्वयेन तु घटत्वादिनिष्ठावच्छेदकताऽपि अधिकरणम्	३८४३
वह्न्यभावीयप्रतियोगिता साध्यतासमनियत, फळ : अव्याप्ति	

विषय	पृष्ठ
दशमसम्बन्धाऽप्रवेशे सामनैयत्यसम्भवः	३८४४
दशमा संबंधना प्रवेशथी अव्याप्ति दूर	
वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिर्दुर्वारा एव	३८४५
दशमसम्बन्धप्रवेशे भवत्यव्याप्तिवारणम्	३८४६
प्रतियोगिता व्यापक नहीं, फक्त व्याप्य	
सम्बन्धत्रयेण सामनैयत्यं नास्ति	३८४७
तार्णवह्न्यभाव ज ग्राह्य	
वह्न्यभाववारणम्, तार्णवह्न्यभावग्रहणम्	३८४८
तार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणानि	३८४९
तादृशअभावीयप्रतियोगिता साध्यताने समनियत	
सम्बन्धत्रयेण तुल्याधिकरणप्राप्तिः	३८५०
लक्षणसमन्वय, अव्याप्ति दूर	
सामनैयत्यसम्भवाल्लक्षणसमन्वयः	३८५१
अगियारमा संबंधनुं प्रयोजन	
एकादशसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनम्	३८५२
पूर्वोक्तरीत्या वह्निसाध्यके अव्याप्तिः न भवति	३८५३
तत्सम्बन्धाऽप्रवेशेऽपि वह्न्यभावग्रहणसम्भवः	३८५४
विषयितासम्बन्धेन साध्यतास्थलेऽव्याप्तिप्रदर्शनम्	३८५५
उभयसंबंधथी साध्य, एक संबंधथी अभाव	
साध्यतावच्छेदकताद्वैविध्यम्	३८५६
सम्बन्धत्रयेण साध्यतावच्छेदकताधिकरणानि	३८५७
साध्यताअवच्छेदकता व्यापक	
समवायावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकताधिकरणानि	३८५८
कालिकावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकताया अधिकरणानि	३८५९
संबंधद्वयथी तो प्रतियोगिताअवच्छेदकता पण व्यापक	
वह्नित्ववद्वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताधि-करणानि	३८६०

विषय	पृष्ठ
सम्बन्धत्रयेण प्रतियोगितावच्छेदकतायां व्याप्यत्वं तु स्यादेव	३८६१
समवायथी वह्नित्वविशिष्टना अभावने लईने अव्याप्ति दुर्वार	
सम्बन्धद्वयेन तु व्यापकत्वमपि स्यात्	३८६२
अगियारमा संबंधना प्रवेशथी अव्याप्तिवारण	
तादृशाऽभावमादाय भवेदेवाऽव्याप्तिः	३८६३
एकादशसम्बन्धप्रवेशे भवत्यव्याप्तिवारणम्	३८६४
तथाविधः वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावोऽग्राह्यः	३८६५
प्रतियोगिता असमनियत थता अव्याप्ति दूर	
उभयसंबंधथी अभाव लईने लक्षणसमन्वय	
साध्याभावग्रहणम्	३८६६
तादृशाऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणानि	३८६७
११मा संबंधना प्रवेशथी लक्षणसमन्वय	
सम्बन्धत्रयेणाऽपि व्याप्य-व्यापकभावसम्भवः	३८६८
तादृशाऽभावमादाय भवति लक्षणसमन्वयः	३८६९
१२मा संबंधनी जरूरियात	
द्वादशसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनप्रारम्भः	३८७०
वह्निसाध्यके तु भवत्येव समन्वयः	३८७१
सम्बन्धत्रयेण अधिकरणसाम्यम्	३८७२
उभयसम्बन्धेन व्यापकत्वं तु सम्भवत्येव	३८७३
साध्यताअवच्छेदकताना संबंधत्रयथी अधिकरणो	
समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य विषयिताम्बन्धेन साध्यत्वम्	३८७४
वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिप्रदानप्रयासः	३८७५
प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी यादी	
समवायावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणानि	३८७६
संबंधत्रयथी प्रतियोगिताअवच्छेदकता व्याप्य !	
शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्ववृत्त्यवच्छेदकता अधिकरणं भवति	३८७७
संबंधद्वयथी तो प्र.अ. व्यापक पण	
वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताया अधिकरणानि	३८७८
शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्ववृत्त्यवच्छेदकता एवाधिकरणम्	३८७९
वह्न्यभाव ग्राह्य थता अव्याप्ति दुर्वार	
वह्न्यभावस्य ग्राह्यत्वेन भवेदेवाऽव्याप्तिः	३८८०
अंतिम संबंधना प्रवेशथी अव्याप्तिनी अंतिम यात्रा	
स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वप्रवेशेऽव्याप्तिवारणम्	३८८१
शब्दत उल्लिख्यमानवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता नाधिकरणम्	३८८२
वह्न्यभावो नैव धर्तव्यः	३८८३
वह्नित्वविशिष्टअभाव ज ग्राह्य	
समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभाव एव ग्राह्यः	३८८४
बारमा संबंधथी लक्षणसमन्वय, अव्याप्ति दूर	
तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणानि	३८८५
वर्तते सामनैयत्यम्	३८८६
भवति लक्षणसमन्वयः	३८८७
केटलांक मूंझवता/उद्भवता प्रश्नो	
तत्तत्स्थलग्रहणप्रयोजनं विभावनीयम्	३८८८
नवा लक्षणनी 'शोर्ट समरी'	
सङ्क्षेपतः सम्बन्धकृत्योपदर्शनम्	३८८९
दरेक संबंधना प्रयोजननी टूंकनोंध	
सम्बन्धषट्कप्रयोजनम्	३८९०
द्वितीयव्याप्तिप्रविष्टसम्बन्धषट्कप्रयोजनम्	३८९१

विषय	पृष्ठ
द्वितीयव्याप्तिमां प्रविष्ट संबंधषट्कनुं प्रयोजन	
शब्दशः अर्थोपदर्शनम्	३८९२
ભાવઅનુસારી શબ્દ, શબ્દાનુસારી અર્થ !	
व्याप्यताघटकसम्बन्धप्रयोजनम्	३८९३
'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र लक्षणाऽसमन्वयः	३८९४
व्यापकताघटकसम्बन्धप्रयोजनम्	३८९५
व्यापकताघटक संबंधोनुं प्रयोजन	
विषयितासम्बन्धेन साध्यतामादायाऽव्याप्तिः	३८९६
वह्नित्वविशिष्टसाध्यके वह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः	३८९७
लक्षणगौरवाशङ्का	३८९८
स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धः किमर्थं निवेशितः ?	३८९९
साध्यतावच्छेदकतासामनैयत्यमेव साक्षाद् गृहीतम्	३९००
प्रतियोगितावच्छेदकतायां सम्बन्धत्रयेण सामनैयत्यमपेक्षितम्	३९०१
साध्यतावच्छेदकतानामधिकरणानि	३९०२
प्रतियोगितावच्छेदकता द्विधा	३९०३
प्रतियोगितावच्छेदकतासु सामनैयत्यं नास्ति	३९०४
तादृशाऽभावमादायाऽव्याप्तिः न सम्भवति	३९०५
साध्यप्रतियोगिकाभावग्रहणम्	३९०६
तथाविधाऽभावमादाय लक्षणसमन्वयः	३९०७
सम्बन्धकृत्यं पूर्ववदेव सङ्गतिमङ्गति	३९०८
तथाविधलक्षणदूषणप्रदर्शनम्	३९०९
साध्यतासामनैयत्यमवश्यं प्रवेशनीयम्	३९१०
साध्यताव्यापकत्वप्रवेश एव सम्यगित्याशङ्का	३९११
साध्यताव्यापकत्वप्रवेशेऽप्यव्याप्तिवारणसम्भवः	३९१२

विषय	पृष्ठ
वह्निसाध्यके तार्णवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः	३९१३
व्याप्यताघटितमेव लक्षणमङ्गीकर्तव्यम् - पुनराशङ्का	३९१४
तार्णवह्निसाध्यके वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः	३९१५
सामनैयत्यघटितलक्षणाङ्गीकारे नास्त्येवाऽऽपत्तिः	३९१६
तार्णवह्न्यभावमादाय प्रत्युत भवति समन्वयः	३९१७
पुनरव्याप्त्याशङ्का	३९१८
सामनैयत्यघटितलक्षणदूषणाऽऽयासः	३९१९
સામનૈયત્યઘટિત લક્ષણ દુષ્ટ !!! - પૂર્વપક્ષ	
विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निसाध्यकं स्थलम्	३९२०
સાધ્ય - તાર્ણવહ્નિ, અભાવ - વહ્નિતાર્ણાભાવ !	
वह्नितार्णाभावस्य ग्रहणमव्याप्तिदानार्थम्	३९२१
પ્ર.અ.ના અધિકરણો સા.અ.ને સમાન	
वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिताया अधिकरणानि	३९२२
साध्यत्व-प्रतियोगित्वयोः सम्भवति सामनैयत्यम्	३९२३
બન્ને અવચ્છેદકતાના અધિકરણોની તુલના	
वह्नितार्णाभावमादायाऽव्याप्तिर्दुर्वारा	३९२४
પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત, અવ્યાપ્તિ જડબેસલાક	
अव्याप्तिवारणाय पर्याप्तिघटितपरिष्कारस्य पुनः प्रवेशः	३९२५
યાદ કરો જૂનું લક્ષણ - ઉત્તરપક્ષ	
परिष्कारेणाऽव्याप्तिनिरासः	३९२६
वह्नितार्णाभावमादाय यथा नाऽव्याप्तिः तथा प्रदर्शनम्	३९२७
પુરાણા પરિષ્કારથી પુરાણી અવ્યાપ્તિ દૂર	
तार्णवह्न्यभावमादाय भवति समन्वयः	३९२८
पर्याप्तिघटितपरिष्कारस्याऽप्यावश्यकत्वसिद्धिः	३९२९

विषय	पृष्ठ
पर्याप्तिप्रवेशे सम्बन्धद्वादशकप्रयोजनविरहाशङ्का	३९३०
संबंधोनी संख्यामां घटाडो आवश्यक	
सामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽप्रवेशः	३९३१
पर्याप्तिघटितपरिष्कारेणैवाऽव्याप्तिवारणम्	३९३२
सम्बन्धद्वादशकप्रवेशप्रयोजनविरहः	३९३३
सामानाधिकरण्याऽप्रवेशेऽपि पूर्वोक्तस्थलेऽव्याप्त्यभावः	३९३४
वह्नित्वविशिष्टस्य विषयितया साध्यत्वम्	३९३५
कालिक-समवायाभ्यां वह्नित्वविशिष्टाभावग्रहणम्	३९३६
स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः प्रवेश्यः	३९३७
समवाय-कालिकाभ्यां वह्नित्वविशिष्टाभावग्रहणाऽसम्भवः	३९३८
सामनैयत्यविरहान्नाऽव्याप्तिः	३९३९
समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय समन्वयः	३९४०
तादृशप्रतियोगितायां सामनैयत्यसम्भवः	३९४१
समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादायाऽपि अव्याप्तिः न स्यात्	३९४२
कालिक-समवायाभ्यां वह्नित्वविशिष्टस्याऽभावो ग्राह्यः	३९४३
तादृशस्थलेऽपि सम्भवितः लक्षणसमन्वयः	३९४४
अवच्छेदकतावत्ता एकेनैव सम्बन्धेन ग्राह्या - इति पूर्वपक्षः	३९४५
संबंधअष्टकघटित लक्षण	
अवच्छेदकतावत्ता सम्बन्धाष्टकेन ग्राह्या	३९४६
ते ते संबंधोनी सार्थकता, जुदा जुदा स्थळे स्वसामानाधिकरण्यनी उपयोगिता	
सम्बन्धाष्टकप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनप्रारम्भः	३९४७
सामानाधिकरण्याऽप्रवेशे अव्याप्त्यापादनम्	३९४८
अभिप्रेतअभावीयप्रतियोगिताभां सामनैयत्यनो विचार	
द्रव्यत्व-वह्नित्वोभयविशिष्टस्य साध्यत्वम्	३९४९
संबंधद्वयथी ज अधिकरण विचार	
अधिकरणोनी तपासनो आखरी अहेवाल	
साध्यतावच्छेदकता व्याप्या सञ्जाता	३९५०
साध्यताअवच्छेदकता व्याप्य	
एकेन सम्बन्धेन व्यापकत्वमपि सम्भवति	३९५१
स्वसामानाधिकरण्यअप्रवेशे व्यापकता पण घटित	
तादृशाऽभावमादायाऽव्याप्तेर्दुर्वारत्वम्	३९५२
संबंधनो प्रवेश थतां अव्याप्ति दूर	
सम्बन्धद्वयेन व्यापकत्वाऽप्राप्तेः तादृशाऽभाववारणम्	३९५३
लक्षणसमन्वायक अभावनुं ग्रहण	
लक्षणसमन्वयकारकाऽभावग्रहणम्	३९५४
तृतीयसम्बन्धसार्थक्यसिद्धिः	३९५५
तृतीयसंबंधना प्रवेशनी सार्थकता सिद्ध	
चतुर्थसंबंधप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनप्रारंभ	
चतुर्थसम्बन्धाऽप्रवेशेऽव्याप्तिः	३९५६
उक्त स्थले ज पुनः अव्याप्ति	
चतुर्थसम्बन्धप्रवेशे खलु अव्याप्तिवारणम्	३९५७
तत्संबंधना प्रवेशथी अव्याप्ति दूर !	
चतुर्थसंबंधनी पण आवश्यकता प्रतिपादित	
पञ्चम-षष्ठसम्बन्धयोः प्रयोजनं तु स्पष्टमेव	३९५८
सप्तमसंबंधनी कमाल, तेना विना धमाल	
सप्तमसम्बन्धं विना अव्याप्तिः	३९५९
प्रतियोगिता-साध्यतावच्छेदकतानामधिकरणानि	३९६०
साध्यताअवच्छेदकताना स्थोनोनो सरवाळो	
प्रतियोगिताअवच्छेदकताना आधारो	
प्रतियोगितावच्छेदकता व्याप्याऽपि, व्यापिकाऽपि स्यात्	३९६१
प्रतियोगिताअवच्छेदकता व्याप्य पण, व्यापक पण !	

विषय	पृष्ठ
एकेनैव सम्बन्धेन व्यापकत्वं प्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यात्	३९६२
સાતમાં સંબંધ વિનાનું લક્ષણ અવ્યાપ્તિગ્રસ્ત	
सप्तमसम्बन्धप्रवेशे अव्याप्तिवारणम्	३९६३
સપ્તમસંબંધના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિવારણ	
साध्याभावमादाय भवेल्लक्षणसमन्वयः	३९६४
સાધ્યાભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય સંભવિત	
अष्टमसम्बन्धप्रयोजनम्	३९६५
આઠમા સંબંધની આવશ્યકતા	
अष्टमसम्बन्धाऽप्रवेशेऽव्याप्तिः	३९६६
अष्टमसम्बन्धप्रवेशे तु अव्याप्तिवारणम्	३९६७
ઉક્ત પ્રતિયોગિતા સમનિયત થતા અવ્યાપ્તિ દુર્વાર	
पूर्विलस्थलेऽव्याप्तिः किमर्थं न प्रदर्शिता	३९६८
જૂના સ્થળોનો ત્યાગ શા માટે ?	
अभिनवस्थलेऽव्याप्तिप्रदर्शनप्रयोजनम्	३९६९
નૂતન સ્થળે જ સર્વાનુમતે અવ્યાપ્તિસંભવ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ બિનજરૂરી	
एकेनैव सम्बन्धेन अवच्छेदकतावत्ताविवक्षणे अव्याप्तिः	३९७०
પૂર્વોક્ત સ્થળે અવ્યાપ્તિવારણ	
साध्यतावच्छेदकताद्वैविध्यम्	३९७१
साध्यतावच्छेदकतयोः अधिकरणानि	३९७२
प्रतियोगितावच्छेदकताया अपि द्वैविध्यम्	३९७३
साध्यता-प्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणसाम्यम्	३९७४
तादृशाऽभावमादायाऽव्याप्तेर्दुर्वारत्वम्	३९७५
स्वसामानाधिकरण्यनिवेशेऽव्याप्तिवारणम्	३९७६
साध्यतावच्छेदकताधिकरणानि	३९७७

विषय	पृष्ठ
प्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणानि	३९७८
उभयविधाधिकरणेषु पार्थक्यम्	३९७९
સંખ્યા સરખી, સંખ્યેય તદ્દન જુદા !	
साध्यत्व-प्रतियोगित्वयोः सामनैयत्याऽसम्भवः	३९८०
साध्यत्व-प्रतियोगित्वयोर्भिन्नानि अधिकरणानि	३९८१
तादृशाऽभावमादायाऽव्याप्तिरसम्भविता	३९८२
साध्याभावग्रहणम्	३९८३
तादृशाऽभावप्रतियोगितायां सामनैयत्यसम्भवः	३९८४
तादृशाऽभावाधिकरणे हेतुरवृत्तिः	३९८५
सामानाधिकरण्यसम्बन्धप्रवेशः समर्थितः	३९८६
એકત્વની પર્યાપ્તિ માનતા ફલિત થતું લક્ષણ	
प्रत्येकसम्बन्धानां प्रातिस्विकं प्रयोजनम्	३९८७
व्यापकताघटकसम्बन्धविधया सामानाधिकरण्यप्रवेशः	३९८८
सम्बन्धसप्तकघटितं लक्षणम्	३९८९
वह्निसाध्यकस्थले तु भवत्येव समन्वयः	३९९०
विषयितासम्बन्धेन साध्यतास्थले अव्याप्तिः	३९९१
साध्यतावच्छेदकतात्रैविध्यम्	३९९२
अव्याप्त्यापादकाभावप्रतियोगिता समनियता जाता	३९९३
लक्षणाऽसमन्वयादव्याप्तिः	३९९४
सामानाधिकरण्यसम्बन्धप्रवेशेऽव्याप्तिवारणसम्भवः	३९९५
अव्याप्त्यापादकाऽभाववारणम्	३९९६
साध्याभावमादाय समन्वयः	३९९७
स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशः	३९९८
तादृशसम्बन्धविरहिते लक्षणेऽव्याप्तिः	३९९९
अव्याप्तिवारणाय तादृशः सम्बन्धोऽवश्यं प्रवेश्यः	४०००
पञ्चमसम्बन्धप्रयोजनम्	४००१
षष्ठसम्बन्धप्रयोजनम्	४००२

विषय	पृष्ठ
सप्तमसम्बन्धरहितसम्बन्धसप्तकघटितं लक्षणम्	४००३
वह्निसाध्यके सम्भवति लक्षणसमन्वयः	४००४
विषयितासम्बन्धेन साध्यतास्थले भवत्येवाऽव्याप्तिः	४००५
अव्याप्त्यापादकाऽभावग्रहणम्	४००६
तादृशप्रतियोगितायां सामनैयत्यसम्भवः	४००७
तादृशाऽभावाधिकरणे हेतोर्वृत्तितयाऽव्याप्तिः	४००८
सप्तमसम्बन्धप्रवेशेनाऽव्याप्तिवारणम्	४००९
आपत्त्यापादकाऽभाववारणम्, साध्याभावग्रहणञ्च	४०१०
अष्टमसम्बन्धाऽप्रवेशे आपत्तिः	४०११
पूर्वोक्तस्थले एव लक्षणाऽसमन्वयादव्याप्तिः	४०१२
अष्टमसम्बन्धप्रवेशे समन्वयः अव्याप्तिवारणञ्च	४०१३
શબ્દાનુપાતી ભાવ ભાવાનુપાતી શબ્દોમાં अवच्छेदकतावत्ता सम्बन्धद्वयेन, तत्प्रयोजनञ्च	४०१४
ग्रन्थकृत्प्रदर्शितस्थलेऽव्याप्त्यसम्भवाशङ्का	४०१५
ग्रन्थकृदाशयपरिज्ञापनम्	४०१६
सर्वत्र स्वसामानाधिकरण्याऽप्रवेशेऽव्याप्त्याशयः	४०१७
केवलस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वप्रवेशे चाऽव्याप्तिः	४०१८
अस्मत्प्रदर्शितपन्थाः अनुगन्तव्यः	४०१९

● ● ●

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં મૂળમાં જ્યાં જ્યાં અવ્યાપ્તિ વગેરે દોષો આપ્યા છે અને જ્યાં જ્યાં નવા પરિષ્કારો કે નવા લક્ષણો દ્વારા તે દોષોનું નિવારણ કર્યું છે ત્યાં ત્યાં તે દોષો કઇ રીતે આવે અને તેમનું નિવારણ કઇ રીતે થાય તે મૂળમાં બતાવેલું ન હોવા છતાં યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં એકદમ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું હોવાથી વાચકને તે બાબતે વિચારવું પડતું નથી, ટીકા-વ્યાખ્યા વાંચવાથી તેના મગજમાં પદાર્થો સીધા બેસી જાય છે. આમ મુનિરાજશ્રીએ ઘણો પરિશ્રમ કરીને આ અતિકઠિન ગ્રંથ વાચકોમાં અતિસરળ બનાવી દીધો છે. માટે, આ ગ્રંથનું નામ, વિષય, પ્રમાણ જોઇને ગભરાઇ ન જવું. જેમ જેમ આ ગ્રંથ વાંચતા જશો તેમ તેમ પદાર્થો સહેલાઇથી બેસતા જશે. પદાર્થો બેસાડવા માટે તમારે કોઇ મહેનત કરવી નહીં પડે. આ ગ્રંથ શરૂઆતમાં કદાચ થોડો અઘરો લાગશે, પણ ધીરજ રાખીને ખંત પૂર્વક આગળ વધશો તો સંપૂર્ણ ગ્રંથનો સાંગોપાંગ અભ્યાસ કરી શકશો.

પં. રત્નબોધિ વિજય

तत्र प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशि व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ

अथ शब्दार्थः - **तत्र** = "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, (अत्र साध्यतायाः व्यापकत्वमभिप्रेताभावीयप्रतियोगितायां भासते इति इयं व्याप्तिः साध्यताव्यापिका कथ्यते, अत्र निविष्टाः सम्बन्धाः 'साध्यताव्यापकत्वदिशि निविष्टाः सम्बन्धाः' - इत्येवमभिज्ञायन्ते) यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते (एतस्यां व्याप्तौ अभिप्रेताऽभावीयप्रतियोगितायाः व्यापकता साध्यतायां प्रतिभासते इति अत्र निविष्टं सम्बन्धषट्कं प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशि निविष्टं कथ्यते) तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणे **प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशि** = यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव" - इत्येतस्यां व्याप्तौ **व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ** = साध्यतायां स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन व्यापकतायाः ग्रहणात् साध्यतानिष्ठव्यापकतावच्छेदकसम्बन्धविधया स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धः लभ्यते,

❋ ભાવતઃ પ્રતિપાદિત અર્થ શબ્દતઃ ❋

શબ્દાર્થ :- तत्र = પ્રસ્તુત લક્ષણમાં, પ્રતિયોગિતાની વ્યાપકતા સાધ્યતામાં જણાય તે દિશામાં = જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી

त्रयाणामुपादाने व्याप्यताघटकतया तत्तत्सम्बन्धानामनुपादाने च घटत्व-निष्ठावच्छेदकत्व-कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्व-सावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वान्यादाय 'वह्निमान् धूमादि'त्यादौ व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः ।

●

तत्कोटौ **त्रयाणां** स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वलक्षण-**सम्बन्धानामुपादाने व्याप्यताघटकतया** = व्याप्यतावच्छेदकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यादि-**तत्तत्सम्बन्धानामनुपादाने च घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्व-कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्व-सावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय** 'पर्वतो **वह्निमान् धूमात्**' - **इत्यादौ व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः**, अत्र यथाक्रममन्वयः, ततश्च स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽप्रवेशे पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवः, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशे तत्रैव कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवः, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशे तत्रैव सावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवश्च ।

અર્થાત્ (૧) "यत्र यत्र स्वनिरूपिताऽवच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिक-रण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियो-

●

(અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા હોય - આ વ્યાપ્તિમાં વ્યાપકતાઘટકીભૂત સંબંધકોટિમાં ત્રણે સંબંધો લેવામાં આવે અને વ્યાપ્યતાઘટકીભૂત સંબંધોમાં તે તે સ્વસામાનાધિકરણ્य..... વગેરે સંબંધોનું ગ્રહણ ન કરવામાં આવે તો ઘટત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાને લઈને, કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્નવહ્નિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાને લઈને અને સાવચ્છિન્નવહ્નિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાને લઈને **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વ્યાપ્તિલક્ષણની અપ્રસક્તિ થાય = અવ્યાપ્તિ આવે. અહીં યથાસંખ્ય અન્વય છે. મતલબ આવો નીકળશે કે -

જો વ્યાપ્યતાઘટક તરીકે સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ ન કરાવો તો ઘટત્વનિષ્ઠ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ

गिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणाभ्युपगमे पर्वतो वह्निमान्, धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयः न सम्भवेत्, निरवच्छिन्न(= धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्न)घटत्वनिष्ठावच्छेदकतासु स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः वृत्तित्वात्, तत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाश्च अवृत्तित्वात् ।

(२) "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणाभ्युपगमे पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः न स्यात्,

લઈને **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ આવે.

જો વ્યાપ્યતાઘટક સંબંધ તરીકે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાને લઈને **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ આવે.

જો વ્યાપ્યતાઘટક સંબંધ તરીકે સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો સાવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાને લઈને **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ આવે.

स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः वर्तमानत्वात्, तत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अवर्तमानत्वात् ।

(३) "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणाभ्युपगमे पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायापि लक्षणसमन्वयः नैव स्यात्, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः सावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) वर्तमानत्वेऽपि तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अवर्तमानत्वादिति । भावार्थस्तु प्रागेव भावितः इति नेह प्रतन्यते ।

ननु ग्रन्थकृता '**व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ त्रयाणामुपादाने**' - इति किमर्थमुक्तम्, तदनुक्तौ अपि क्षतेरभाव***दिति चेत्*** ?

न, तथा सति वक्ष्यमाणाऽऽपत्तेरसङ्गतत्वापत्तेः । अयं भावः - "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपिता-

वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणाभ्युपगमे 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयः न सम्भवति, किन्तु यदि साध्यतायां वर्तमानव्यापकतावच्छेदकसम्बन्धकोटौ अपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धो न निवेश्यते, अपि तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा तु 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः स्यादेव ।

तथा हि - स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः साध्यतावच्छेदकतायाः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकतायाश्च अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते । पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे

वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाऽपि भवेत्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

अतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठावच्छेदकतासु च भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाश्च अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धं परित्यज्य स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाश्च अधिकरणविधया समवाय-

य शो ल ता

सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठावच्छेदकताः अपि च लभ्यन्ते। ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यं विहाय स्वा-वच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यं विहाय स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति वह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न व्याप्ति-लक्षणाऽप्रसक्तिः सम्भवति । व्यापकताघटककोटौ च तदुपादाने सम्भवत्येव पूर्वोक्तरीत्याऽ-व्याप्तिरिति ग्रन्थकृता सूक्तं - **'व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ त्रयाणामुपादाने'** इति ।

यद्यपि 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र तार्णवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिरुक्तलक्षणाऽनुसारेण भवेदेव, तथापि अन्यसर्वसम्बन्धनिवेशे केवलस्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽप्रवेशे या आपत्तिः भवति सैव तत्प्रवेशप्रयोजनविधया प्रदर्शनीया, तथैवौचित्यसिद्धेरिति **'व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ त्रयाणामुपादाने'** इति कथनमुचितमेव। एवम् उभयत्र स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशे स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धाप्रवेशे च 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि सावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतानि आदाय च यथा न व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः तथा स्वयमेव भावनीयम्, सर्वत्र 'तदितरसर्वसम्बन्धप्रवेशेऽपि तदप्रवेशेन याऽपत्तिः सैव तत्सम्बन्धप्रवेशप्रयोजनमि'ति न्यायमनुसृत्य ग्रन्थकृदुक्तिसार्थक्योपपादनं ज्ञेयमिति ।

य शो ल ता

ननु ग्रन्थकृता 'घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः' - इत्यादिकथनमेव कृतम्, भवता तु शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिरापाद्यते तत्कथं सङ्गच्छते? न च विना प्रमाणं घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वपदं शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वपरं सम्भवति, सामान्याभिधानस्य विशेषपरत्वाङ्गीचिकीर्षायां प्रमाणस्य मृग्यत्वा***दिति चेत्*** ?

न, प्रमाणस्य सत्त्वात् । अयं भावः - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र स्वसामानाधिकरण्याऽप्रवेशे समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः आदाय एव व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः सम्भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः आदाय, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वाऽऽदाय न व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः सम्भवति, यतः याः अवच्छेदकताः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः न भवन्ति, ताः अवच्छेदकताः आदायैव पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः भवति इति तु स्पष्टमेव ।

तत्र या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः अवच्छेदकतायाः घटत्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकघटत्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-

नवच्छेदकानवच्छिन्नत्वविरहादिति समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकताः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः अपि न भवन्ति, तत्कथं ताः आदाय व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः सम्भवति ?

एवं या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वविरहादिति (स्वसामानाधिकरण्यं विहाय) स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता धर्तुं न शक्यते इति कथं कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः आदाय व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः सम्भवति ?

तथा च समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः आदायैव व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तेस्सम्भवाद् वक्ष्यमाणव्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्त्यन्यथानुपपत्त्या घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वपदं समवायसम्बन्धावच्छिन्न-निरवच्छिन्न-घटत्वनिष्ठावच्छेदकत्वपरमवश्यमभ्युपेयमिति।

एवं कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वपदं कालिकसम्बन्धावच्छिन्ननिरवच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वपरम्, सावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वपदञ्च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वत्वावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वपरं ज्ञेयमिति ।

व्यापकताघटकसंसर्गेऽपि तदनुपादाने विषयितया वह्निसाध्यकस्थले तार्णवह्न्यभावमादाय,

●

अथ व्यापकताघटकसंसर्गाणां प्रयोजनं प्रदिदर्शयिषया आह - **व्यापकताघटकसंसर्गेऽपि तदनुपादाने** = यथा व्याप्यताघटकसंसर्गकोटौ स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धानुपादानेऽव्याप्तिः सम्भवति तथा व्यापकताघटकसंसर्गकोटौ अपि स्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धानुपादाने वक्ष्यमाणरीत्याऽव्याप्तिः भवत्येवेति सण्टङ्कः ।

तत्र यदि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धो न प्रवेश्यते, अपि तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यं विहाय स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा **विषयितया वह्निसाध्यकस्थले तार्णवह्न्यभावमादाय,** अर्थात् 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र तार्णवह्न्यभावमादाय **अव्याप्तिः स्यादिति** उत्तरत्राऽन्वयः ।

●

❖ व्यापकताघटकसंबंधत्रयव्यावृत्ति ❖

હવે, વ્યાપકતાઘટક સંસર્ગોની વ્યાવૃત્તિ દર્શાવે છે - વ્યાપકતાઘટક સંસર્ગ તરીકે જો સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો વિષયિતાસંબંધથી વહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં તાર્ણવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે. એટલે કે '**वह्निरयम्' - इत्येतज्ज्ञानम्, विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં તાર્ણવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

તથા જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો સમવાયસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ જ્યારે વિષયિતાસંબંધથી સાધ્ય હશે ત્યારે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવે. એટલે

विषयितया समवायेन वह्नित्वविशिष्टसाध्यकस्थले कालिकेन वह्नित्व-विशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय,

एवं यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः न निवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा **विषयितया समवायेन वह्नित्वविशिष्टसाध्यकस्थले कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय**, अर्थात् 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टो विषयितासम्बन्धेन तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावमादाय **अव्याप्तिस्स्यादिति** उत्तरत्राऽन्वयः ।

एवं यदि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धः न प्रवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

કે **'वह्निरयम्' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टवत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે.

विषयितया वह्निसाध्यकस्थले समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्य-भावमादायाऽव्याप्तिरस्यादिति तत्तत्सम्बन्धनिवेशः ।

●

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इति लक्षणमभ्युपगम्यते तदा **विषयितया वह्निसाध्यकस्थले समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादाय,** अर्थात् 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वादित्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादाय **अव्याप्तिस्स्यादिति तत्तत्सम्बन्धनिवेशः** = स्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धप्रवेशः प्रकृतलक्षणे अवच्छेदकतावत्तानियामकसम्बन्धविधया इति भावः ।

ननु अत्र ग्रन्थकृता 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः भवेदित्युक्तम्, अत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादित्येव कथनीयम्, वह्निशब्दः किमर्थं निवेशितः ? समवायेन वह्नित्वविशिष्टः वह्निरेव भवति, न तु घटादिरिति व्यवच्छेद्याभावात्तन्निवेशः निरर्थकः ***एवेति चेत्*** ?

न, महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिसम्भवविरहेण तद्व्यवच्छेदार्थं तत्सार्थक्यात् । अयं भावः - समवायेन वह्नित्वविशिष्टः महानसीयवह्निः वर्तते, अतः समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादायाऽव्याप्तिः भवति इत्येवं यदा कथ्यते तदा समवायेन वह्नित्वविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावमादायाऽपि अव्याप्तिः सम्भवतीति ज्ञापितं भवति, किन्तु 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः नैव सम्भवति, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन)

●

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો વિષયિતાસંબંધથી વહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે. એટલે કે **'वह्निरयम्' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निविशिष्टम्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે. માટે તે તે સંબંધનો અમે પ્રવેશ કરાવેલ છે.

साध्यता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशेऽपि ।

तद्यथा - समवायेन वह्नित्वविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता द्विधा - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तत्र या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे महानसीयत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

या शो ला ता

समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे महानसीयत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अवृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वात् ।

एवं कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वविरहात् ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः महानसीयत्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः महानसीयत्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकमहानसीयत्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् ।

ततश्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया

समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः तादृशावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता साऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्,

समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैव अवच्छिन्नतया, वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकता-विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते।

ततश्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेद-कतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन) तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽ-नुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत् । समवाय-सम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

वच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशमहानसीयत्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धाव-च्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-नवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वाच्च । किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अवृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायां विरहादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वान-वच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभय-सम्बन्धेन वा समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता, उपलक्षणात् समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना काऽपि अवच्छेदकता न लभ्यते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते, किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽ-नुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्य-मानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता नैव वर्तते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च सत्त्वेऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु असत्त्वादिति तादृशः महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं न शक्यते इति कुतः तमादायाऽव्याप्तिः ? तथा च समवायेन वह्नित्वविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावमादाय 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र अव्याप्तिः न सम्भवति, किन्तु समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादायैव इति वह्निशब्दोपादानं सार्थकमिति सम्बन्धषट्कप्रवेशप्रयोजनं प्रदर्शितम् ।

अथ साध्यतावयापकत्वदिशि निविष्टसम्बन्धषट्कप्रवेशप्रयोजनप्रदिदर्शयिषयाह - **साध्यते**-त्यादि । अत्र भावार्थस्त्वेवम् -

अधुना "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता [१]स्वसामानाधिकरण्य-[२]स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-[३]स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता [४]स्वसामानाधिकरण्य-

●

❋ साध्यतावयापकत्व दिशामां संबंधकृत्यविचारणा ❋

हवे बाकीना ६ संबंधोनुं पदकृत्य प्रस्तुत छे -

(**साध्य.**) आ रीते आपणे प्रथम व्याप्तिमां रहेला ६ संबंधनुं पदकृत्य जोई गया के जेने आपणे प्रतियोगितावयापकत्वदिशामां गणीए छीए. हवे साध्यतानी व्यापकतानी दिशामां विचारीए.

एटले के, जयां जयां [७]स्वसामानाधिकरण्य-[८]स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-[९]स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां [१०]स्वसामानाधिकरण्य-[११]स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-[१२]स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण

[५]स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-[६]स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) अभिप्रेताभावीय-प्रतियोगिता वर्तते" - इत्यत्र निविष्टसम्बन्धषट्कप्रयोजनं प्रदर्श्यते । एतद्व्याप्तौ प्रतियोगितायां साध्यताव्यापकत्वं भासते इति साध्यताव्यापकत्वदिशि एतत्सम्बन्धषट्कं निवेशितमिति कथ्यते। यदि हि प्रथमः सम्बन्धः स्वसामानाधिकरण्यलक्षणः न निवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानव-च्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवम् एकादश-सम्बन्धघटितं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्रापि वह्न्यभावमादायाऽपि

संबंधथी अभिप्रेतअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता होवी जोईએ.

हवे आ व्याप्तिमां रहेला ७-८-९-१०-११-१२ - आ ६ संबंधनुं पदकृत्य जोईએ.

✱ साध्यताव्यापकत्वदिशामां विचारणा ✱

जो साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यताघटक संबंध तरीके प्रथम संबंध न लेवामां आवे तो **पर्वतो वह्निमान्, धूमात्** - आ स्थलमां ज, लक्षणसमन्वय न थाय. वात विस्तारथी समજીએ. જેને '७' आंकथी अंकित करेल छे ते सप्तम स्वसामानाधिकरण्यनी संबंधकोटिमांथी हकालपट्टी करी नांखो तो लक्षण थाय -

(એ) જ્યાં જ્યાં स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ બે संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंध-अवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी जे अभावीयप्रतियोगिता-अवच्छेदकता होय तथा

(બી) જ્યાં જ્યાં स्वसामानाधिकरण्यसंबंध-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वसंबंध-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्वसंबंध - आ त्रण संबंधथी जे अभावीयप्रतियोगिताअव-च्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-

लक्षणसमन्वयः नैव सम्भवति ।

तद्यथा - यदि हि यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता स्यात्, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदि साध्यता स्यात् तदैव वह्न्यभावो धर्तुं शक्यते ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता अवच्छेदकता एका एव वर्तते - समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता । समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वनिष्ठा च अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे

અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય જ - તે અભાવીયઅધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

❋ सातमा संबंधनो प्रवेश न करो तो.... ❋

આ લક્ષણ પ્રમાણે **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને પણ લક્ષણસમન્વય નહીં થઈ શકે.

વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો

(એ) જ્યાં જ્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - ઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા હોવી જોઈએ. તથા

(બી) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-

वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता गृह्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः

य शो ल ता

अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता होय त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता होवी जोईओ.

आमां, द्वितीय व्याप्ति बेसी जाय छे. कारण के पूर्वे जणाव्या मुजब स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण छे - वह्नित्ववृत्ति-निरवच्छिन्न-समवायसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताओ.

वि नि भा

तथा, स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं पण अधिकरण वह्नित्ववृत्ति-निरवच्छिन्न-समवायसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताओ ज छे.

माटे, जयां जयां (= समवायसंबंधअवच्छिन्न-निरवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-अवच्छेदकताओमां) स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता रहे छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ

भवन्ति ।

यदि समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना चावच्छेदकता गृह्यते तदा सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अवृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन

त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता पण रहे ज छे. माटे, द्वितीय व्याप्ति व्यवस्थित बेसी जाय छे.

प्रथम व्याप्ति बेसी नहीं शके. कारण के स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व अने स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व - आ बे संबंधथी तो साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके घटत्ववृत्ति, समवायसंबंधअवच्छिन्न, निरवच्छिन्न एवी अवच्छेदकताओ पण मळी शके. आ अवच्छेदकताओमां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता न रहे.

ते आ रीते --

ज्यारे साध्यताअवच्छेदकताना बे संबंधथी ज अधिकरण लेवाना कहेवामां आवे त्यारे अधिकरणनुं बंधन ऊठी जाय. पूर्वे आपणे जोई गया हता के स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी जो कोई अवच्छेदकताने साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण बनावी होय तो ते अवच्छेदकता -

समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता नैव लभ्यते ।

एवं कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना च अवच्छेदकता यदि गृह्यते तदा सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्च । किन्तु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-

य शो ल ता

●

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होवी जोईए,

(२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होवी जोईए अने

(३) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होवी जोईए. दरेक संबंधनी क्रमशः आ शरतो छे. माटे, जो स्वसामानाधिकरण्यनी संबंधकोटिमांथी हकालपट्टी करी नांखो तो हवे एम कहेवुं पडे के जे अवच्छेदकता

(१) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने

(२) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय ते अवच्छेदकता स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ बे संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थाय.

वि न भा

❀ अधिकरणनुं बंधन न रहेता घटत्ववृत्ति अ.नुं पण ग्रहण ❀

शब्दतः अनुल्लिख्यमान घटत्ववृत्ति तमाम अवच्छेदकताओ उक्त बन्ने शरतमांथी पसार थई ज शके छे. धारो के घटाभावीय-घटत्ववृत्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकता लो. आ अवच्छेदकता (१) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न छे अने (२) शब्दतः अनुल्लिख्यमान एवी

निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, कालिकसम्बन्धेनैव अवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवाय-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा-वच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता न लभ्यते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता यदि गृह्यते तदा सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतायाः वर्तमानतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामा-नाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽ-वच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियो-गितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नतादृशावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्न(तादृशवह्नित्वनिष्ठ)प्रतियोगितावच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया, वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकवह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वाऽसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रि-

●

ઘટત્વજાતિમાં પ્રસ્તુત પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહેલી હોવાથી આ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પણ છે.

માટે, સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે ઘટત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતા મળી જશે.

तयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते ।

इत्थञ्च याः याः अवच्छेदकताः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाश्च स्युः ताः एव अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः स्युः, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, यदि अवच्छेदकतावत्त्वं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन गृहीतं स्यात् । एतच्च पूर्वमुक्तमपि अत्र तदवसराद् विस्मरणशीलानामनुग्रहदर्शनाच्च पुनरुक्तम् ।

एवं साध्यतानिरूपितावच्छेदकताऽपि प्रकृते एका एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना च या अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

●

આ અવચ્છેદકતામાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ન જ રહે. કારણ કે પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ કે,

જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,
(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને
(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બની શકે.

वच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठाव-च्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छि-न्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केन-चिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मा-नवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता एव लभ्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, कालिक-सम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता वा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-

●

ઘટત્વવૃત્તિ-ઘટાભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા

(૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવા છતાં અને

(૨) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોવા છતાં પણ,

(૩) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ ન હોવાથી સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ ન થઈ શકે.

साध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, यथाक्रमं समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्याऽसम्भवात्, तादृशसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात्, तादृशसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकवह्नित्वत्वेनावच्छिन्नत्वाच्च । तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु एव भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते । किन्तु

●

માટે, જ્યાં જ્યાં (= સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્નવહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગતાઅવચ્છેદકતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય - આવું કહી શકાતું હોવા છતાં પણ,

જ્યાં જ્યાં (જેમ કે નિરવચ્છિન્ન-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-ઘટત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતા-

स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया तु समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-घटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकताऽपि धर्तुं शक्यते, अर्थात् समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-घटत्वे वर्तमाना च अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च यथासङ्ख्यं शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाश्च धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्चावच्छेदकतास्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुरेव ।

तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्य-मानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेदिति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वो-भयसम्बन्धेन अवच्छेदकतावत्ताग्रहणे स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतायाः अधिकरण-विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि च लभ्यन्ते।

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तस्याः अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः

अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते । समवायसम्बन्धावच्छिन्नाशब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावि‌शिष्टा भवति, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानतया च धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावि‌शिष्टावच्छेदकतावि‌धया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता न लभ्यते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावि‌शिष्टा नैव भवेत्, अतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छे-

य शो ल ता

●

અવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાતું ન હોવાથી

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાતું હોવા છતાં પણ,

વિ ન ભા

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-

दकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु नैव भवेत् ।

अतः यदि अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन गृह्यते तदा स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन तादृश-वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमान-घटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते, एताः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतायाः अधिकरणविधया प्राप्यन्ते, तादृशावच्छेदकतावत्तायाः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व -स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेनैव ग्रहात् । तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु

संबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी) वह्निअभावीय-प्रतियोगिता छे - आवुं कही न शकाय.

❀ वह्निसाध्यक स्थले लक्षणअसमन्वय ! ❀

माटे, तमारा लक्षण मुजब साध्यतानी व्याप्यता उक्तवह्निअभावीयप्रतियोगितामां रहेली होवा छतां पण साध्यतानी व्यापकता नहीं रहे. माटे, साध्यताने समनियत प्रतियोगिता तरीके तमे वह्निअभावीयप्रतियोगिता पण नहीं लई शको. एटले के साध्यता-समनियतप्रतियोगितानिरूपक तरीके वह्निअभाव पण लई नहीं शकाय. तो लक्षणसमन्वय करशो कया अभावने लईने ? लक्षणसमन्वय ज तमे नहीं करी शको.

आ रीते, जो स्वसामानाधिकरण्यरूप सप्तम संबंधनो ज प्रवेश न करावावामां आवे तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां निरवच्छिन्न-समवायसंबंधअवच्छिन्न-घटत्ववृत्ति-अवच्छेदकता लईने व्याप्तिलक्षणनी अप्रसक्ति थशे = लक्षणअसमन्वय थशे, अव्याप्ति लागु पडी जशे.

जो स्वसामानाधिकरण्यनो प्रवेश करावो तो पछी ते लक्षण मुजब जे अवच्छेदकता

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होय,

(२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने

(३) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय ते ज अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यता-

शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तमानत्वेऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतासु अवर्तमानत्वात् ।

तथा च यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

●

अवच्छेदकतानुं अधिकरण बनी शके.

❋ स्वसामानाधिकरण्यना प्रवेशथी अव्याप्तिनिवारण ❋

घटत्ववृत्ति, समवायसंबंधअवच्छिन्न, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न एवी अवच्छेदकता

(१) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होवा छतां अने
(२) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होवा छतां पण
(३) वह्नित्वमां वृत्ति न होवाथी

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकताथी विशिष्ट थई न शके.

वह्नित्ववृत्ति-समवायसंबंधअवच्छिन्न-दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न एवी अवच्छेदकताओ ज स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थई शके. वह्नि-अभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी अधिकरण तरीके पण वह्नित्ववृत्ति,

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, एवञ्च पर्वतो वह्निमान् धूमाद् इत्यत्र वह्न्यभावस्याऽपि अप्राप्तेः कमभावमादाय लक्षणसमन्वयः स्यादिति दुर्वारा एवाऽव्याप्तिः ।

यदि स्वसामानाधिकरण्यं निवेश्यते तदा "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणं स्यात् । तथा च पूर्वोक्तरीत्या साध्यतानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः

●

સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી જ અવચ્છેદકતાઓ મળે છે.

આથી, જ્યાં જ્યાં (= સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ અવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય જ.

તથા, જ્યાં જ્યાં (= સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ અવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यताधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते । एवं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः

स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પણ હોય જ - આવું સુપેરે કહી શકાય છે.

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા પણ છે જ.

તથા, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તા સંબંધથી સાધ્યતા છે - આવું કહી જ શકાય છે.

આથી, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા પણ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેશે, વ્યાપકતા પણ રહેશે. પરિણામે, સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક અભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ આવશે. તેના અધિકરણ એવા જલહ્રદમાં ધૂમ અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, વ્યાપ્તિલક્ષણઅપ્રસક્તિને કોઈ અવકાશ નહીં રહે.

अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव प्राप्यन्ते ।

इत्थञ्च सर्वत्र अवच्छेदकतावत्तायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेनैव ग्रहणे यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यता वर्तते एवेति तादृशः वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः एव स्यात् ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च अधिकरणविधया समवायसम्बन्धा-वच्छिन्ना, शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता लभ्यते । स्वसामानाधिकरण्य-निवेशात् साध्यताद्यवच्छेदकतयोः यदधिकरणं तदेवाधिकरणमभिप्रेताऽवच्छेदकतायाः स्यात् तदावश्यकम्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशात् समानसम्बन्धावच्छिन्नत्वमपेक्षितम् । स्वा-नवच्छेदकानवच्छिन्नत्वनिवेशात् सर्वधर्मैः साध्यताद्यवच्छेदकताऽनवच्छेदकधर्मैरनवच्छिन्नत्वम-पेक्षितञ्च । यदि स्वसामानाधिकरण्यं न निवेश्यते तदा अधिकरणबन्धनं न स्यात्, यत्र कुत्रचिदपि अधिकरणे वर्तमाना अवच्छेदकता धर्तुं शक्या भवेत्, ततश्च स्वावच्छेदकसम्बन्धा-नवच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेनाधिकानि अधिकरणानि प्राप्यन्ते इति साम-नैयत्यहानिरवश्यं भाविनी एकत्र स्वसामानाधिकरण्यहाने । तथा च प्रथमसम्बन्धस्वसामानाधिक-रण्यप्रवेशः अवश्यं कार्यः, अन्यथा अव्याप्त्यापत्तेरिति प्रथमसम्बन्धकृत्यम् ।

नन्वत्राऽव्याप्तिः किमर्थं प्रदर्शिता ? असम्भवः एव दर्शनीयः, उक्तरीत्या सर्वत्र लक्षणसमन्वयाऽसम्भवाद् असम्भवदोषापादनस्यैव युक्तत्वात्, अन्यथा न्यूनताऽऽपत्ते***रिति चेत् ? न,*** असम्भवाऽसम्भवेन तदनापादनस्यैव युक्तत्वात् ।

अयम्भावः - यदि स्वसामानाधिकरण्यं न निवेश्यते किन्तु, पूर्वोक्तं "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वान-

वच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि "पर्वतः प्रमेयवद्वान्, धूमाद्" - इत्यत्र प्रमेयवदभावमादाय लक्षणसमन्वयः स्यादेव।

तथा हि - यत्र यत्र धूमः स्यात्, तत्र तत्र वह्निः स्यादेव, वह्निश्च वह्नित्वरूपप्रमेयविशिष्टः इति यत्र यत्र धूमः भवति तत्र तत्र प्रमेयवान् भवति एवेति कथयितुं शक्यते, पर्वते धूमः वर्तते इति पर्वतोऽपि प्रमेयवद्वान् भवेदेवेति सत्स्थलमिदम् । प्रकृते साध्यम् - प्रमेयवत्, साध्यतावच्छेदकः धर्मः - प्रमेयम्, साध्यतावच्छेदकसम्बन्धः - संयोगः, साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकः धर्मः - प्रमेयत्वम्, साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकः सम्बन्धः - समवायः । प्रकृते प्रमेयवदभावः साध्याभावः इति लक्षणसमन्वयार्थं सः एव ग्राह्यः । उक्तलक्षणानुसारेण यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र यदि स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगिता भवेत्, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदि साध्यता भवेत् तदैव तादृशः प्रमेयवदभावः धर्तुं शक्यते ।

तत्र साध्यतानिरूपिता अवच्छेदकता एकविधा एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा अवच्छेदकता, या अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च स्यात्, सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवाय-

सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये एव समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता लभ्यते ।

यशोलता

यदि कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता गृह्यते तदा सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया, प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा नैव भवेत्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं नैव शक्यते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता यदि

गृह्यते तदा सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकताधिकरणघटत्वस्य प्रमेयतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं नैव शक्यते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाः घटत्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया घटत्वत्वेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अनवच्छिन्नतया तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरघटत्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता न लभ्यते ।

यदि हि शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना समवायसम्बन्धावच्छिन्ना चाऽवच्छेदकता गृह्यते तदा तु सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः घटत्वरूपप्रमेये वर्तमानायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मा-

नवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधयैव समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना च अवच्छेदकता गृह्यते इति पूर्वं शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता गृहीता इति ध्येयम् ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेये वर्तमानाः, याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिषु वर्तमानाश्च ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, विश्वेऽखिलपदार्थानां प्रमेयत्वात् यत्र कुत्रचिदपि वर्तमानाऽवच्छेदकता प्रमेये वर्तमाना एव कथ्यते इति निखिलाः अपि अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन तादृशप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः एव भवेयुः, तथापि जात्यखण्डोपाधीनामेव शब्दतोऽनुल्लिख्यमानत्वे स्वरूपतो भाननियमाद् अन्येषां घटादीनां नियमाद् घटत्वादिरूपेण भानाच्च घटादिवृत्त्यवच्छेदकतासु प्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मावच्छिन्नत्वमवश्यं स्यादिति तादृश्यः अवच्छेदकताः स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन तादृशप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः नैव सम्भवन्ति इति जातिनिष्ठावच्छेदकतानां ग्रहणम्, उपलक्षणाद् अखण्डोपाधिवृत्त्यवच्छेदकता अपि ग्राह्याः। तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकतासु च भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातिषु वर्तमानाश्चावच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकताऽपि तादृशी एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा अवच्छेदकता । या हि समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-

विशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवाय-सम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया, प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधि-करण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेय-निष्ठावच्छेदकता लभ्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वै-तत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता साऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः घटत्वरूपप्रमेये एव वर्तमानायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाः तादृशाऽवच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वाऽवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवाय-

सम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता धर्तुं शक्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातिषु वर्तमानाः स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः ।

इत्थञ्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समबायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकतासु चैव भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानजात्यादौ वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वादिजातिनिष्ठाः अवच्छेदकताश्च नैव लभ्यन्ते । स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधयाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया यथा समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकताश्च लभ्यन्ते तथैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि ताः एवाऽवच्छेदकताः (= समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकताश्चैव) लभ्यन्ते, नान्या काऽपि अवच्छेदकता ।

या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा अवच्छेदकता सा स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेय-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽ-वच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वात्, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा-वच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता नैव प्राप्यते, कालिकसम्बन्धे-नैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वादिति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकान-वच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकता-विधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता नैव गृह्यते ।

एवं या अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना च भवेत् सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्ना तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः घटत्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया घटत्वत्वेनाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरघटत्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवाय-

सम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वविरहादिति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना च अवच्छेदकता नैव लभ्यते।

इत्थञ्च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते इति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकतासु चैव भवेत्, अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगितानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतावत्ता पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकतासु चैव भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) प्रमेयवदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातिनिष्ठावच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशजातिनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एवेति यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रियतसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावविधया तादृशप्रमेयवदभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे गुणादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः एव स्यादिति ।

एवं यत्र यत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतानिरूपितावच्छेदकतावत्ता लभ्यते तत्रैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतानिरूपितावच्छेदकतावत्ता यादृशस्थले लभ्यते तादृशस्थले साध्याभावमादाय लक्षणसमन्वयः एव स्यादिति नाऽसम्भवः दर्शयितुं युज्यते, किन्त्वव्याप्तिरेवेति अग्रेऽपि विभावनीयमिति ।

यदि व्याप्यताघटकसम्बन्धविधया स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वप्रवेशः नाङ्गीक्रियते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकता-

●

❋ આઠમા સંબંધ વિના આપત્તિ ❋

જો અષ્ટમ સંબંધને = साध्यताव्यापकतादिशामां व्याप्यताकोटिमां स्वअवच्छेदक-संबंधअवच्छिन्नत्वनी संबंधकोटिमांथी हकालपट्टी करी देवामां आवे तो पुनः **पर्वतो वह्निमान्, धूमात्** - आ स्थलमां व्याप्तिलक्षणनी अप्रसक्तिने = अव्याप्तिने अवकाश मळी जशे.

जो अष्टम संबंध काढी नांखवामां आवे तो लक्षण आ प्रमाणे थाय के -

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी जयां जयां साध्यता-अवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी जे अभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता होय,

वत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयो नैव सम्भवेत् ।

तद्यथा - स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यस्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना या वह्नित्वनिष्ठाऽवच्छेदकता साऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवासम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानतया धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-

●

અને स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી જ્યાં જ્યાં જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી साध्यताअवच्छेदकता હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં જો વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો તે વહ્નિઅભાવીયप्रतियोगिता साध्यताने समनियत હોવી જોઈએ. એટલે કે પૂર્વોક્ત લક્ષણ મુજબ (ઉપર જણાવેલ જે નૂતન લક્ષણ છે તે મુજબ) स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व-ઉભયસંબંધથી જ્યાં જ્યાં साध्यताअवच्छेदकता છે ત્યાં ત્યાં स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીય-

तादृशावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठतादृशावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु अपि भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु अपि, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः याः याः अवच्छेदकताः तासां सर्वासामपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानव-च्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टत्व-सम्भवादिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छे-दकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते ।

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वनिष्ठावच्छेद-कता तया स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता विशिष्टा भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः

प्रतियोगिताअवच्छेदकता होवी जोईએ.

तथा, જ્યાં જ્યાં स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી साध्यताअवच्छेदकता होवी जोईએ.

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તો વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન અવચ્છેદકતા મળે તે વાત તો સ્પષ્ટ છે. તથા स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી साध्यताअवच्छेदकताના અધિકરણ તરીકે પણ સમવાય-સંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ અવચ્છેદકતાઓ જ મળશે.

समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे वृत्तितया कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-सामानाधिकरण्यस्य सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानतया धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नत्वेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-नवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्च, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वादिति स्व-सामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन सम-वायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिक-

●

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આ પ્રમાણે કહી શકાય છે.

પરંતુ, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી નહીં શકાય.

કારણ કે હમણાં જ જણાવ્યું તેમ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે માત્ર સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વત્વભિન્નધર્મઅનવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ જ મળે. કિંતુ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તો નિરવચ્છિન્ન એવી વહ્નિત્વમાં રહેનારી તમામ અવચ્છેદકતાઓ મળી જશે, પછી તે સમવાયથી અવચ્છિન્ન હોય કે કાલિકથી અવચ્છિન્ન હોય.

सम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः नैव स्युः ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु एव स्यात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु नैव स्यात् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धाव-च्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्व-

●

⁂ संबंधनुं नियमन न रहेता अधिकरणोमां वृद्धि ⁂

मतलब के जे अवच्छेदकता

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होय अने

(२) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय ते अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ बे संबंधथी साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मळी जाय.

कालिकसंबंधअवच्छिन्न-शब्दतः अनुल्लिख्यमान एवा वह्नित्वमां रहेनारी अवच्छेदकता लईए तो ते अवच्छेदकता पण स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ बे संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण बनी जाय.

कारण के आ अवच्छेदकता पण

(१) वह्नित्वमां वृत्ति तो छे ज. अने

(२) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न पण छे ज.

माटे, कालिकसंबंधअवच्छिन्न, दुनियाना तमाम धर्मथी अनवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति

सामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतासु वर्तमानत्वेऽपि कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु अवर्तमानत्वात्।

अतः "यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव" - इति पूर्वोक्तरीत्या कथयितुं शक्यते, किन्तु "यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन

●

એવી અવચ્છેદકતા પણ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ-સ્વસામાનાધિકરણ્ય - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને જ, જ્યારે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાનું અધિકરણ નહીં થાય.

માટે, જ્યાં જ્યાં (જેમ કે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-નિરવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહેતી નથી.

✲ વહ્ન્યભાવ જ ગ્રાહ્ય ન રહેતા લક્ષણઅસમન્વય ✲

તેથી, સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જ્યાં જ્યાં સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આવું કહી ન શકાય.

(अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते" - इत्येवं कथयितुं न शक्यते ।

अतः यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते इति कथं तमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवेद् इति पर्वतो वह्निमान्, धूमाद् - इत्यत्राऽव्याप्तिः दुर्वारा एव ।

यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वं प्रवेश्य पूर्वोक्तं यथोक्तलक्षणमङ्गीक्रियते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, यतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता लभ्यते, किन्तु स्वसामानाधिकरण्य

ફલતઃ સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી હોવા છતાં પણ સાધ્યતાની વ્યાપકતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી ન હોવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક અભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. પુનઃ **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં લક્ષણસમન્વયકારક વહ્નિઅભાવ દુર્લભ થઈ જતા લક્ષણસમન્વય પણ દુર્લભ થઈ જશે.

જો અષ્ટમ સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવામાં આવે તો સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તે જ અવચ્છેદકતા પકડાય કે જે અવચ્છેદકતા -

-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता एव लभ्यते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता नैव लभ्यते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टत्वेऽपि कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसम-वायसम्बन्धावच्छिन्नत्वाऽसम्भवेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताऽविशिष्टत्वात् । ततश्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, न कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकताः अपि ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु) स्वनिरूपिता-वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व -स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होय,
(२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने
(३) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय.

कालिकसंबंधअवच्छिन्न, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति एवी अवच्छेदकता

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होवा छतां अने
(२) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होवा छतां पण
(३) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न न होवाथी

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके ते अवच्छेदकता लई न शकाय.

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व -

सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया भवेदेव लक्षणसमन्वयः इति । तथा च उक्ताव्याप्तिनिवारणायाऽवश्यं कर्तव्यः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धप्रवेशः ।

अत्रापि यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वाऽनिवेशे अव्याप्तिरेव बोद्धव्या, न असम्भवः, असम्भवात्, तथाविधस्थले लक्षणसमन्वयसम्भवात् ।

तथा हि - पर्वतः संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टः तद्वान्, धूमात् - इत्यत्र संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति, यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवति, वह्निः संयोगेन तत्तत्परमाणु-पर्वत-तृणादिविशिष्टः, समवायेन वह्नित्वविशिष्टः, स्वरूपेण कालिकादिना वह्नित्वादिविशिष्टः तत्तदभावविशिष्टश्च, तादात्म्येन स्वविशिष्टः इति धूमसत्त्वे वह्निसत्त्वाऽवश्यम्भावात् संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति, यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टः सः स्यादेवेति सत्स्थलमिदम् ।

●

આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે માત્ર સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિત્વત્વઅતિરિક્તધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતા જ લઈ શકાશે: આ અવચ્છેદકતાને લઈને લક્ષણસમન્વય પૂર્વવત્ સમજી લેવો.

આ રીતે, **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ એવી અવચ્છેદકતાને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે *દ્વિતીય સંબંધનો = प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यतावटक स्वअवच्छेदकसंबंध*-અવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવવો જરૂરી છે.

प्रकृते या संयोगसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च संयोगसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-धिकरणे प्रमेये संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया संयोगसम्बन्धाव-च्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, संयोगसम्बन्धेनैव अवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेय-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसंयोगसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायाः संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽ-वच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया संयोगसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः संयोगसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति इति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु स्यात् ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-धिकरणे प्रमेये समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्न-

प्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धेनाऽवच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाः च भवेयुः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवेत् । या

या स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्य- शो
सम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि ल
च स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेय- ता
निष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वात्, स्वरूपसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां प्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः

अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वरूपसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वा-नवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवेत् ।

या तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-धिकरणे प्रमेये तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया तादात्म्यसम्बन्धाव-च्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठा-वच्छेदकतायां सत्त्वात्, तादात्म्यसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां तादात्म्य-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकतादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, तादात्म्य-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया, प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशा-वच्छेदकतायां तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छि-न्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाः च भवेयुः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, अर्थात् स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवेत् ।

इत्थञ्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतानिरूपिता या संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता

संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तते, या समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तते, या स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तते, या तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च वर्तते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तया संयोगसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च विशिष्टा भवेत्, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां सत्त्वात्, संयोगसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसंयोगसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता एव लभ्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः संयोगसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन

य शो ल ता

संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु एव भवेत् ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवेत् ।

या स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठ-

प्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, स्वरूपसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽ-वच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायां स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया स्वरूपसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नाः (कालिकादीनां सम्बन्धानां स्वरूपे एवाऽन्तर्भावात् कालिकादिसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकता अपि अत्र समावेश्याः) प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वै-तत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन स्वरूप-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवति । य शो ल ता

या तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च तादात्म्यसम्बन्धाव-च्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियो-गितावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया तादात्म्य-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, तादात्म्यसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां प्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकतादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठा-वच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्न-

प्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः स्युरेव, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु स्यादेव।

इत्थञ्च संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तद्वत्ता संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तते, या समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वर्तते, या स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु भवेत्, या तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता तद्वत्ता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च वर्तते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशाभावनिरूपितप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः, संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाश्चाधिकरणविधया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेय-

निष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

अतो यत्र यत्र (= संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति कथयितुं शक्यते ।

स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ताघटकावच्छेदकतावत्ता यदि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन विवक्ष्यते तदापि स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतायाः अधिकरणविधया ताः एवाऽवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा हि - य शो ल ता

या संयोगसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता सा तु स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता साऽपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्च ।

एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः स्युरेव, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु अपि स्यात् ।

एवं या स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया प्रमेयत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता लभ्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः ।

एवं या अवच्छेदकता तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा च स्यात् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे प्रमेये तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायाश्च प्रमेयत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया, प्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वाच्च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति

स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति । एवं याः याः अवच्छेदकताः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः ।

इत्थञ्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च वर्तते । तथा च या अवच्छेदकता प्रमेयत्वेतरधर्मैरनवच्छिन्ना भवेत् सा यत्र कुत्रापि वर्तमाना भवतु येन केन वा सम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना भवतु तथापि स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव ।

एवं संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्च ताः एव स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाश्चापि भवन्ति। अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता, स्वरूपसम्बन्धेनावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता च संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च भवेयुरिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

तथा च न हि तादृशी काऽपि अवच्छेदकता या स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया लभ्यते, किन्तु तादृशस्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया न लभ्यते ।

संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) अधिकरणविधया च पूर्वोक्तरीत्या संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति तादात्म्येन यः प्रमेयविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वर्तते एव।

यत्र यत्र च (= संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र पूर्वोक्तरीत्या स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकान-

वच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव । तथा च संयोगेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति समवायेन प्रमेयविशिष्टत्वे सति, स्वरूपेण प्रमेयविशिष्टत्वे सति यः तादात्म्येन प्रमेयविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते इति तदधिकरणे धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः स्यादेवेति न असम्भवः प्रदर्शयितुं युक्तः, किन्तु अव्याप्तिरेवोपदर्शनीया इति । एवञ्च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वप्रवेशप्रयोजनमुपदर्शितम् ।

यदि हि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वं न प्रवेश्यते, अपि तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः न सम्भवति ।

●

❀ नवमा संबंध विना मुश्केलीने नोंतरा ❀

हवे नवम संबंधनो = साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यताघटक स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्वनो संबंधकोटिमां प्रवेश न करावो तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां केवी रीते सावच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-समवायसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताने लईने अव्याप्ति आवे छे ? ते जोईओ.

नवम संबंध विनानुं लक्षण आ प्रमाणे थाय -

जयां जयां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी साध्यता-अवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्राण संबंधथी जे अभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता होय तथा जयां जयां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व -

तद्यथा - समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः, शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्चावच्छेदकताः लभ्यन्ते । या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता भवेत् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकतावविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः तादृशावच्छेदकतायाः

●

આ ત્રણ સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

આ લક્ષણ મુજબ જો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણ સમન્વય કરવો હોય તો (૧) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહેવી જોઈએ.

(૨) તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેવી જોઈએ.

દ્વિતીય વ્યાપ્તિ તો પૂર્વવત્ બરાબર જ છે. પ્રથમ વ્યાપ્તિ વિચારીએ -

वह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया, शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः साध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकवह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेकानवच्छिन्नत्वविरहादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता नैव लभ्यते ।

य शो ल ता

किन्तु यदि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धस्य प्रवेशः नाङ्गीक्रियते तदा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना

●

જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય,

(૨) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ થઈ જાય = સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જાય.

❋ અવચ્છેદકનું બંધન ન રહેતા અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યાવૃદ્ધિ ❋

વિ ન મ્રા

શબ્દતઃ ઉલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન અવચ્છેદકતા પણ ઉક્ત બે શરતમાંથી પાસ થઈ શકે છે. એટલે કે આ અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે અને,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન પણ છે.

માટે, આ અવચ્છેદકતા

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય,

(૨) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જાય.

च अवच्छेदकता लभ्यते एव, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि स्यात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि स्यात् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

य शो ल ता

समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च विशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवाय-

(१) स्वसामानाधिकरण्य,

(२) स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व,

(३) स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके आ अवच्छेदकता न आवी शके.

કારણ કે જે અવચ્છેદકતા

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होय,

(२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने

वि

(३) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय ते अवच्छेदकता ज स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मळी शके.

ण

भा

शब्दतः उल्लिख्यमान वह्नित्ववृत्ति समवायसंबंधअवच्छिन्न अवच्छेदकता

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होवा छतां पण अने

(२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होवा छतां पण

(३) वह्नित्वत्वधर्मथी अवच्छिन्न छे. एटले के दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न नथी.

सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैव अवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्च, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन तादृशवह्नित्वनिष्ठसमवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया, शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नायां शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायां तादृशावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता न लभ्यते, किन्तु समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नाव-

●

માટે, આ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે લઈ નહીં શકાય.

આનો સીધો અર્થ એ જ નીકળે કે -

જ્યાં જ્યાં (જેમ કે શબ્દતઃ ઉલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વવૃત્તિ-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાઓમાં) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ- આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા નથી.

❋ सामनैयत्य टकी न शकता वह्निसाध्यक स्थळे आपत्ति ❋

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-

च्छेदकतासु एव भवेत्, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकतासु नैव भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावाधिकरण-विधया शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाऽवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः चावच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते ।

यदि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्चाधिकरणविधया समानाः समसङ्ख्याकाः एवाऽवच्छेदकताः लभ्यन्ते, किन्तु साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन विवक्ष्यते, तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन विवक्ष्यते तदा साध्यतावच्छेदकताधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अधिकाः लभ्यन्ते, न हि एताः उक्तत्रितयसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया प्राप्यन्ते, अत एव वैषम्यमापतति इत्यभिसन्धिः प्रकृते ।

तथा च यत्र यत्र (= शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकतासु, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-

●

धिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા રહેતી નથી - આવું ફલિત થઈ જશે.

સ્પષ્ટ અર્થ એ જ કે,

સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી હોવા છતાં પણ સાધ્યતાની વ્યાપકતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગતામાં રહેલી નથી. માટે, સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપક અભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. તો પછી **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** -

सम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते ।

अतः "यत्र यत्र (= शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिताऽस्ति तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवे"ति पूर्वोक्तरीत्या कथयितुं शक्यते, तथापि "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता अस्ति, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता

य शो ल ता

●

આ સ્થલમાં કયા અભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય કરશો ? લક્ષણસમન્વયકારક અભાવનો છપ્પનીયો દુકાળ તમારા લક્ષણમાં વર્તાશે.

❋ संबंधना प्रवेशथी आपत्ति रवाना ❋

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો લક્ષણમાં પ્રવેશ કરાવી દો તો જે અવચ્છેદકતા,

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા

વિ ન ા્રા

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય,

(૨) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ અને

(૩) સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तदभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते इति कथं तमादाय लक्षणसमन्वयः ? एवं पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः । स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धप्रवेशे च पूर्वोक्तरीत्या उभयत्र समानाधिकरणानामेव प्राप्तेः नाऽव्याप्तिरिति स्वयं विभावनीयम् ।

अत्रापि अव्याप्तिरेव प्रदर्शनीया, न तु असम्भवः, सर्वत्र लक्षणाऽसमन्वयाऽभावात्, 'पर्वतः वह्नित्ववद्वान्, धूमात्' - इत्येतत्स्थले वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय लक्षणसमन्वयसम्भवात्। तथा हि - यत्र यत्र धूमः तत्र तत्र वह्नित्वविशिष्टः वर्तते एव, वह्नेरेव वह्नित्वविशिष्टत्वादिति 'पर्वतः वह्नित्ववद्वान्, धूमात्' - इत्येतत् सत्स्थलम् । प्रकृते हि वह्नित्वविशिष्टाभावः

●

તમે જે અવચ્છેદકતા લીધી છે તે

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે અને

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન પણ છે. છતાં તે અવચ્છેદકતા

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન ન હોવાથી

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય,

(૨) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ અને

(૩) સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે લઈ નહીં શકાય.

માત્ર જે અવચ્છેદકતાઓ

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હશે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હશે તે જ અવચ્છેદકતાઓ

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય,

(૨) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ,

(૩) સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે લઈ શકાશે. આ અવચ્છેદકતાને લઈને લક્ષણસમન્વય પૂર્વવત્ સમજી લેવો.

धर्तुमिष्यते ।

साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता प्रकृते एका एव, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना समवायसम्बन्धावच्छिन्ना चावच्छेदकता । या शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना समवाय-सम्बन्धावच्छिन्ना चावच्छेदकता भवेत् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे एव समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वर्तमानतया शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्ववृत्तिसमवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य सत्त्वात्, समवाय-सम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया च समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वाऽवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वाव-च्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता धर्तुं शक्यते, एवं याः याः अवच्छेदकताः *समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि* स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वसामानाधिक-रण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानासु चावच्छेदकतासु स्यादेव ।

या शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना समवायसम्बन्धावच्छिन्ना च अवच्छेदकता

साऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावि-शिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिक-रण्यस्य सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैव अवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, सम-वायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्य-तावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैव अवच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नायां शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायामवच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य
-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-
वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लि-
ख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवाय-
सम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-
सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-
निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुरेव । अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छि-
न्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यताव-
च्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु
भवेत् ।

इत्थञ्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत्, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वाव-च्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरण-

विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वनिष्ठा अवच्छेदकता । या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वर्तमानतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुः, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु चावच्छेदकतासु भवेत् ।

या शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना समवायसम्बन्धावच्छिन्ना चाऽवच्छेदकता स्यात् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदका-

नवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अवच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना चावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । एवं याः याः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाश्च ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः स्युः । अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधयाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेद-

कतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यताऽपि वर्तते एव ।

यथा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, तथैव स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च अपि लभ्यन्ते । न हि तादृशी काऽपि अवच्छेदकता या स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवेत्, स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्। अर्थात् स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा अवच्छेदकता प्रकृते स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि विशिष्टा भवत्येव । अतः स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया याः याः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ताः ताः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः अपि भवेयुः, ता एव च भवेयुः ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन

(अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वै-तत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव । अतः यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेद-कतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत्त्रितय-सम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छे-दकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यता वर्तते एव, तदभावविधया वह्नित्वविशिष्टाभावो धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे जलह्रदादौ धूमहेतोर-वृत्तितया लक्षणसमन्वयः स्यादेवेति कथं तत्राऽव्याप्तिः सम्भवति ? अतः असम्भवोऽपि असम्भवितः एव इत्येवमसम्भवाऽसम्भवं स्वानवच्छेदकाऽनवच्छिन्नत्वाऽप्रवेशे ***केचन उपपादयन्ति*** ।

य शो ल ता

वस्तुतस्तु 'पर्वतो वह्नित्ववद्वान् धूमाद्' - इत्यत्र वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय, स्वानवच्छेदकानव-च्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशे, लक्षणसमन्वयो नैव सम्भवति, यतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्ब-न्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन यानि यावन्ति चाधिकरणानि साध्यतावच्छेदकतायाः प्राप्यन्ते न हि तानि तावन्ति चाधिकरणानि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन प्राप्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चावच्छेदकता स्वसा-मानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, वह्नित्वस्य प्रमेयतया प्रमेयवृत्ति-समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताव-च्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशप्रमेयनिष्ठावच्छेद-कतायां सत्त्वाच्च । किन्तु इयं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयनिष्ठा चाऽवच्छेदकता स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यताव-च्छेदकताविशिष्टा न भवति, यतः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता प्रमेयत्वेनाऽ-वच्छिन्ना, प्रमेयत्वं न समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकम्,

समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानतया केनचिदपि धर्मेणाऽनवच्छिन्नत्वात् । तथा च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकप्रमेयत्वावच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वं कथं स्यात् ?

ततश्च समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयनिष्ठाः अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया प्राप्यन्ते, किन्तु स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया नैव प्राप्यन्ते । वह्नित्ववदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता प्रकृते साध्यतावच्छेदकतासमाना एवेति यथा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः न लभ्यन्ते तथैव तादृशवह्नित्ववदभावीयसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्ववृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया अपि नैव लभ्यन्ते । ततश्च स्पष्टमिदं यदुत स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन यानि यावन्ति चाधिकरणानि साध्यतावच्छेदकतायाः प्राप्यन्ते न हि तानि तावन्ति चैवाधिकरणानि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्ववदभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते इति कथं वह्नित्ववदभावो धर्तुं शक्यते ? तद्ग्रहणाऽसम्भवे लक्षणसमन्वयाऽसम्भवोऽपि ध्रुवः ।

एवं पर्वतः प्रमेयवद्वान् धूमाद् - इत्यत्रापि प्रमेयवदभावमादाय लक्षणसमन्वयो नैव सम्भवति स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वाऽप्रवेशे, यतः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया घट-घटत्वादौ कुत्रचिदपि वर्तमानाः प्रमेयत्वेतराऽनवच्छिन्नाः

समवायसम्बन्धावच्छिन्नाश्चावच्छेदकताः पूर्वोक्तरीत्या प्राप्यन्ते, सर्वेषां प्रमेयत्वेन यत्र कुत्रचिदपि वर्तमानाऽवच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टत्वसम्भवात् । किन्तु समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन विशिष्टा न भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणप्रमेये घटत्वादिरूपे वर्तमानसमवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यसम्भवेऽपि समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्भवेऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकप्रमेयत्वभिन्नघटत्वत्वधर्मावच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकाऽनवच्छिन्नत्वाऽसम्भवात् । तथा च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताऽविशिष्टत्वात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकाऽनवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता नैव प्राप्यते, प्राप्यते च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तादृशसाध्यतावच्छेदकतायां एवाधिकरणविधया ।

प्रकृते प्रमेयवदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासमानैवेति यथा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकता लभ्यते तथैव तादृशसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि प्राप्यते । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः च अधिकरणविधया तु ताः नैव प्राप्यन्ते इति स्पष्टमेव यदुत न हि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तादृशप्रमेयवदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः साध्यतावच्छेदकतायाः वा

यानि यावन्ति चाधिकरणानि प्राप्यन्ते तानि तावन्ति चैव स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशप्रमेयवद-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वा अधिकरणविधया प्राप्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छि-न्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानघटत्वादिनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकाऽनवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवद-भावीयप्रतियोगिता वर्तते एवेति न । तथा च तादृशप्रमेयवदभावः एव धर्तुं न शक्यते, ततः कुतः तमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवेत् ?

एवञ्चैतादृशस्थलेषु लक्षणसमन्वयो नैव सम्भवति इति असम्भव एवाऽऽपादयितुं युक्तः ।

तथापि यदा प्रमेयं साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकं भवेत्, अर्थात् 'पर्वतः प्रमेयवद्वह्निमान्, धूमाद्' - इत्यत्र प्रमेयवद्वदभावमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवेत्, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वाऽ-प्रवेशेऽपि । तद्यथा - वह्निः वह्नित्वत्वलक्षणप्रमेयविशिष्टवह्नित्वविशिष्टः अस्त्येवेति यत्र धूमः तत्र प्रमेयवद्वान् अवश्यं स्यादेवेति सत्स्थलमिदम् ।

प्रकृते साध्यतावच्छेदकता एकविधैव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेयवन्निष्ठा अवच्छेदकता। या समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वा-वच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति ।

तद्यथा - (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया प्रमेयवत् प्राप्यते, तथा च या या अवच्छेदकता प्रमेयवन्निष्ठा भवेत् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत् । समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयवन्निष्ठाभिप्रेतावच्छेदकता प्रमेयवति एव वर्तमाना इति साऽवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा स्यादेव ।

(२) समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसम्बन्धविधया समवायः प्राप्यते इति समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः सर्वाः अपि अवच्छेदकताः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवेयुरेव । इयमपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकता समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्ना इति साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात् समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव ।

(३) समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकधर्मविधया प्रमेयं प्राप्यते । विश्वे चाखिलमपि वस्तु प्रमेयमेवेति येन केनचिदपि अवच्छिन्नाऽवच्छेदकता प्रमेयाऽवच्छिन्ना एव कथ्यते । अर्थाद् घटत्वत्वेनाऽवच्छिन्ना केनचिदपि अनवच्छिन्ना वा अवच्छेदकता स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव । गृहीतसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकताऽपि प्रमेयेनैव अवच्छिन्ना इति स्वानवच्छेदकाऽनवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकता लभ्यते एव।

य शो ल ता

न च साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकविधया प्रमेयप्राप्तौ साध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकाऽप्रसिद्धिः, सर्वेषां प्रमेयत्वेन प्रमेयभेदाऽप्रसिद्धेरिति अप्रसिद्धिनिबन्धनो दोषो दुर्निवारः, घटकाऽप्रसिद्ध्या घटिताऽप्रसिद्धे***रिति वाच्यम्***,

साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनैव भेदस्याऽभिप्रेततया, प्रमेयत्वेनाऽनभिप्रेततया च सम्बन्धविधया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकानां धर्मविधया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वाऽसम्भवेन साध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकतया ग्राह्यत्वात्, तेषां प्रमेयत्वेऽपि सम्बन्धविधयैव साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वात् ।

न च सम्बन्धविधया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकानामपि प्रमेयतया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकधर्मविधया प्राप्तप्रमेयराश्यन्तर्गततया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वमेव तेषा***मिति वाच्यम्,***

तथापि सम्बन्धविधया साध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकान् साध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकतया गृहीत्वा लक्षणसमन्वयसम्भवात्, धर्मविधया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकविधया प्रमेयप्राप्त्या

तद्भिन्नतया कस्याऽपि प्राप्त्यसम्भवेऽपि सम्बन्धविधया साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसम्बन्धविधया समवायस्यैव प्राप्त्या तद्भिन्नानां साध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकत्वसम्भवात् । अत एव धर्मविधया सम्बन्धविधया वा साध्यतावच्छेदकताऽनवच्छेदकानुल्लेखे एव श्रेयः इति सूक्ष्मधिया भावनीयम् । अलमधिकविस्तरेण ।

तथा च याः अवच्छेदकताः प्रमेयवति वर्तमानाः स्युः, समवायसम्बन्धेनाऽवच्छिन्नाश्च स्युः ताः सर्वाः अपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः स्युरेव, धर्मविधया सा घटत्वत्वेनाऽवच्छिन्ना भवतु, प्रमेयत्वेनाऽवच्छिन्ना भवतु, केनचिदपि अनवच्छिन्ना वा भवतु ।

यथा साध्यतावच्छेदकता (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना, (२) प्रमेयवति वर्तमाना (३) प्रमेयावच्छिन्ना च तथैव प्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना, (२) प्रमेयवति वर्तमाना, (३) प्रमेयाऽवच्छिन्ना चेति यथा साध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयवन्निष्ठाश्चावच्छेदकताः लभ्यन्ते तथैव स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशप्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि ताः एव समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकताः लभ्यन्ते । य शो ल ता

सर्वेषामवच्छेदकतानामवच्छेदकविधया प्रमेयस्यैव प्राप्त्या सर्वाः हि अवच्छेदकताः स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्त्येवेति समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेनापि अधिकरणविधया ता एव समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः प्रमेयवन्निष्ठाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकतासु) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशप्रमेयवद्-

वदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एवेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतावत्ता, तादृशप्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेनाऽपि साध्यतावच्छेदकतावत्ता तादृशप्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकतासु स्यादेव ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकतासु) स्वनिरूपिता-वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिताऽवच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयवन्निष्ठावच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशप्रमेयवद्वदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव । तथा च तादृशः प्रमेयवद्वदभावः धर्तुं शक्यते । तदधिकरणे च धूमहेतुरवश्यमवृत्तिः इति लक्षणसमन्वयसम्भवान्नात्राऽव्याप्तिः सम्भवति । कुत्रचिदपि लक्षणसमन्वयसम्भवेऽसम्भवोऽसम्भवित एव स्यात् । अत एव ग्रन्थकृता यदव्याप्तिः उपदर्शिता तत् सम्यगेव । ततश्च स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वप्रवेशप्रयोजनमपि उपदर्शितम् ।

अथ व्यापकताघटकसंसर्गे स्वसामानाधिकरण्यं न प्रवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपिता-वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-

※ व्याप्यताकोटिमां त्रणे संबंधो आवश्यक ※

આ રીતે, **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં સાવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાને = શબ્દતઃ ઉલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વવૃત્તિ = સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન અવચ્છેદકતાને લઈને વ્યાપ્તિલક્ષણની અપ્રસક્તિને = અવ્યાપ્તિને દૂર કરવા માટે, નવમ સંબંધનો =

सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिताऽवच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा ***यद्यपि*** पूर्वोक्ता पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्रापि वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवरूपाऽऽपत्तिः न सम्भवति, यतः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः च प्राप्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः

●

साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यताकोटिमां स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्वनो प्रवेश करावको જરૂરી छे.

આ રીતે, આપણે साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यताघटक संबंध तरीके स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्राणे संबंधना प्रवेशनुं प्रयोजन जोई गया.

જો આમાંથી કોઈ એકાદનો પણ પ્રવેશ ન કરાવો તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ પ્રાથમિક સ્થલમાં જ તમારું લક્ષણ નાપાસ થઈ જાય છે.

★ व्यापकताघटकसंबंधकोटिमां प्रविष्टसंबंधप्रयोजन ★

હવે, साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्यापकताघटकसंबंधकोटिमां રહેલા દરેક સંબંધનું પ્રયોજન પીછાણીએ -

જો साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्यापकताघटक संबंधोमां स्वसामानाधिकरण्यनो = दसमा संबंधनो प्रवेश न करावो तो '**तार्णवह्निरयम्**' - **इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ स्थलमां वह्निअभावने लईने अव्याप्ति आवशे.

अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठतादृशप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते इति प्रागुपदर्शितमेव। तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेत्, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्य-

य शो ल ता

●

દસમા સંબંધ વિનાનું લક્ષણ આ પ્રમાણે થશે -

(૧) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જ્યાં જ્યાં (અભિપ્રેત) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય અને

वि ना म्रा

(૨) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

તાર્ણવહ્નિસાધ્યક ઉક્તસ્થલમાં જો વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો,

(૧) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-

मानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातौ वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव इति कथयितुं शक्यते एव ।

यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

●

અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોવી જોઈએ. અને

(૨) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા હોવી જોઈએ.

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एवेति वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः एव स्यादिति नास्ति पूर्वोक्ताऽव्याप्तिः ।

तथापि तादृशस्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽघटितलक्षणाभ्युपगमे 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र विषयितासम्बन्धेन वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादेव । तथा हि - प्रकृते साध्यतानिरूपिता अवच्छेदकता द्विविधा - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तथा च या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे तार्णत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्म-

य शो ल ता

ॐ तार्णवह्निसाध्यक स्थले वह्न्यभावनुं ग्रहण ॐ

प्रस्तुतमां साध्यताअवच्छेदकता बे छे -

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-तार्णत्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकता अने (२) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकता.

वि न भा

-- प्रथम साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण छे तार्णत्व. माटे, तार्णत्वमां रहेली तमाम अवच्छेदकताओ स्वसामानाधिकरण्यसंबंधथी प्रथम साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थई जशे.

-- प्रथम साध्यताअवच्छेदकताअवच्छेदक संबंध समवाय छे. माटे, समवायसंबंधअवच्छिन्न बधी अवच्छेदकताओ स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वसंबंधथी प्रथम साध्यता-

विधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदक-सर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं शक्यन्ते ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन सम-वायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे तार्णत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अवृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्ब-न्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छि-न्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं न शक्यन्ते ।

અવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જશે.

-- પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા શબ્દતઃ અનુલ્લિખ્યમાન તાર્ણત્વમાં રહેલ હોવાથી દુનિયાના તમામ ધર્મો પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅનવચ્છેદક છે. માટે, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વસંબંધથી પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બની શકે.

આથી, જે અવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણે સંબંધથી પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને.

एवं या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकताः धर्तुं न शक्यन्ते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकताऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वजातौ वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः साध्यतावच्छेदकतायाः तार्णत्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकतार्णत्वत्वेनाऽवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वविरहादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते ।

●

-- द्वितीय साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण छे वह्नित्व. माटे, जे अवच्छेदकताओ वह्नित्वमां रहेली छे ते तमाम अवच्छेदकताओ स्वसामानाधिकरण्यसंबंधथी द्वितीय साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थाय.

-- द्वितीय साध्यताअवच्छेदकताअवच्छेदक समवायसंबंध होवाथी समवायसंबंधअवच्छिन्न तमाम अवच्छेदकताओ स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वसंबंधथी द्वितीय साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थाय, अने

-- द्वितीय साध्यताअवच्छेदकता शब्दतः अनुल्लिख्यमान वह्नित्वजातिमां रहेल होवाथी

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वादिजातौ वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेत् ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठतादृशावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां

य शो ल ता

●

દુનિયાના તમામ ધર્મો દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અનવચ્છેદક જ છે. માટે, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વસંબંધથી દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જશે.

વિ ન ભ્રા

આથી, જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે તમામ અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्ब-न्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

❁ साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी सारणी ❁

આ प्रमाणे, स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-तार्णत्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मणनार समवायसंबंधअवच्छिन्न, तार्णत्वनिष्ठ, तार्णत्वत्वसहित दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न એવી अवच्छेदकताओनी संख्या धारो के १०

(२) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मणनार समवायसंबंधअवच्छिन्न, वह्नित्वनिष्ठ, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न એવી अवच्छेदकताओ के जेनी संख्या छे १०

कुल - २०

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्य-मानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वै-तत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

अतः साध्यतानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना तार्णत्वनिष्ठा अवच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा न स्यात्, या च समवायसम्बन्धा-वच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ताऽपि समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा न भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन

●

અર્થાત્ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવ-ચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કુલ '૨૦' અવચ્છેદકતાઓ મળે છે.

(अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता अवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, ततश्च या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता भवेत् सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामाना-

य शो ल ता

●

❋ प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी मीमांसा ❋

वि न भा

વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અને વહ્નિત્વવૃત્તિ-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો સમાન જ છે.

કારણ કે, જેવી રીતે વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા -

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,

धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति इति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते ।

या शो ला ता

(२) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે,
(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે
તેવી રીતે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ
(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,
(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને
(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી અધિકરણ તરીકે કુલ - વહ્નિત્વમાં રહેનારી, સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી '૧૦' અવચ્છેદકતાઓ પકડાશે.

વિ ના મ્રા

❋ संबंधत्रयथी प्र.अ. व्याप्य ❋

અહીં, -- કેવલ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો એક પણ નથી. (જેવી રીતે કેવલ ધૂમના અધિકરણો નથી.)

-- સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અને વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સંયુક્ત અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી '૧૦' અવચ્છેદકતાઓ મળશે. (જેવી રીતે ધૂમ + વહ્નિના સંયુક્ત અધિકરણો પર્વત

कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः न भवन्तीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः भवन्ति, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः न भवन्तीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते ।

●

વગેરે મળે.)

-- માત્ર સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તાર્ણત્વમાં રહેનારી, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન '૧૦' અવચ્છેદકતાઓ મળશે. (જેવી રીતે કેવલ વહ્નિના અધિકરણો અયોગોલક વગેરે...)

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો છે જ. આ રીતે પ્રથમ વ્યાપ્તિ તો બેસી જાય છે. હવે, બીજી વ્યાપ્તિ બેસાડીએ.

❁ સંબંધદ્વયથી પ્ર.અ. વ્યાપક પણ ❁

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ લેવું હોય તો

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा न भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः (उपलक्षणात् समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः), कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

यदि स्वसामानाधिकरण्यं न गृह्यते, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयमेव गृह्यते तदा समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च

અધિકરણતયા અભિપ્રેત તે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવી જોઈએ,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવી જોઈએ અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોવી જોઈએ.

પરંતુ જ્યારે સ્વસામાનાધિકરણ્ય સિવાયના સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી જ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ લેવું હોય ત્યારે જે અવચ્છેદકતા

(૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૨) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળી જાય.

समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । एवं या काऽप्यवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमाना स्यात् सा स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया लभ्यते । ततश्च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्व-वह्नित्वादिजातिषु वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

य शो ल ता

●

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તો બે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ મળે છે -

(૧) તાર્ણત્વનિષ્ઠ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ અને

વિ

(૨) વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ.

ના

આ બન્ને પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ

ભા

(૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન તો છે જ અને

(૨) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પણ છે જ.

માટે, ઉક્ત બન્ને પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું પણ

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमाने वह्नित्वे, तार्णत्वे, घटत्वे वा यत्र कुत्रचिदपि जातौ वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

अतो यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नानां शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानानाम् अवच्छेदकतानामवश्यम्प्राप्तेः ।

यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेद-

●

અધિકરણ થઈ જશે.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા હોય જ - આવું કહી શકાશે.

⌘ वह्न्यभावीयप्रतियोगिता साध्यतासमनियत, फळ : अव्याप्ति ⌘

આના ફળસ્વરૂપે "જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા છે જ" - આવું પણ કહી શકાશે.

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી)

कतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि वर्तमानत्वात् । तथा च वह्न्यभावः प्रकृते धर्तुं शक्यते। 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने वह्नेरविषयतया तादृशवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते एव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि स्वसामानाधिकरण्यं निवेश्यते तदा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः

●

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે - આવું તો કહી જ શકાય છે.

આ રીતે, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલ હોવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે.

જે જ્ઞાનમાં તાર્ણવહ્નિ વિષય બનતો હોય તે જ્ઞાનમાં વહ્નિ વિષય બને જ - તેવો કોઈ નિયમ નથી. '**तार्णवह्निरयम्**' - આ જ્ઞાનમાં વહ્નિ વિષય બનતો જ નથી. તેથી વિષયિતાસમ્બન્ધથી વહ્નિ ઉક્ત જ્ઞાનમાં ન રહે. મતલબ કે તે જ્ઞાનમાં વહ્નિઅભાવ જ મળશે. તે જ્ઞાનમાં તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ વૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય ન થાય, અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને.

❋ દશમા સંબંધના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિ દૂર ❋

જો સ્વસામાનાધિકરણ્યનો સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક સંબંધોમાં પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા

अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः अवृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायामसत्त्वात् स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नानां शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-

य शो ल ता

●

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી અધિકરણ તરીકે બે અવચ્છેદકતા મળે છે -

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ, સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન - એવી અવચ્છેદકતાઓ અને

(૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ, સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન અને દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ.

વિ ન ભ્રા

આમાંથી બીજા નંબરની અવચ્છેદકતાઓ

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે.

માટે, તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને.

કિંતુ, પ્રથમ નંબરની અવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ છે, વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ નથી. માટે,

(૨) તે અવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવા છતાં પણ અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોવા છતાં પણ તે અવચ્છેદકતા

तार्णत्वे वर्तमानानामवच्छेदकतानामप्राप्तेः ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते, किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते, समवायसम्बन्धावच्छिन्न-

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रही न शके.

आथी, ज्यां ज्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता रहे छे त्यां त्यां बधे स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता नहीं रहे.

✱ प्रतियोगिता व्यापक नहीं, फक्त व्याप्य ✱

फलतः ज्यां ज्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी (अवच्छेदकतावत्ता सर्वत्र स्वसामानाधिकरण्य, स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व, स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी) वह्निअभावीयप्रतियोगिता छे त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता छे - आवुं कही शकाशे. किंतु ज्यां ज्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता छे त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिता छे ज - आवुं कही शकातुं नथी. आथी, साध्यतानी व्याप्यता + व्यापकता - बन्ने वह्निअभावीय-

वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अवर्तमानत्वात् । तथा च वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु प्रकृते तार्णवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता अवच्छेदकता द्वेधा - (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना च । तत्र या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे तार्णत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वा-

प्रतियोगितामां नहीं २हे. इलतः साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकअभाव तरीके वह्निअभाव लई नहीं शकाय. किंतु तार्णवह्निअभाव ज लेवो पडशे.

❋ तार्णवह्न्यभाव ज ग्राह्य ❋

तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता बे छे -

(१) तार्णत्वनिष्ठ-समवायसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगिताअवच्छेदकता,

(२) वह्नित्वनिष्ठ-समवायसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगिताअवच्छेदकता.

साध्यताअवच्छेदकता पण आवा ज प्रकारनी छे. तेथी स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी बन्ने अवच्छेदकताना अधिकरणो सरखा ज मळशे.

च्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

य शो ल ता

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धा-

●

તે આ રીતે - જેવી રીતે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળનારી = મળેલી સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન, તાર્ણત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતાઓ જે હતી તેની સંખ્યા - ૧૦

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળનારી = મળેલી સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા હતી - ૧૦

વિ ન

કુલ = ૨૦

ભા

તેવી જ રીતે

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળનારી સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, તાર્ણત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા પણ - ૧૦

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળનારી સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા પણ - ૧૦

કુલ = ૨૦

वच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते।

तथा च तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव वर्तते, एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना

●

❋ तादृशअभावीयप्रतियोगिता साध्यताने समनियत ❋

આ રીતે, स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી साध्यताअवच्छेदकताના અને तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताના અધિકરણો સમાન + સમસંખ્યક જ છે.

ફલતઃ, જ્યાં જ્યાં स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-

अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव लभ्यन्ते, नान्या काचिदवच्छेदकता ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-

●

અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી તાર્ણવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે જ.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી તાર્ણવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે જ. આવું સુપેરે સિદ્ધ થઈ જશે.

❀ लक्षणसमन्वय, अव्याप्ति दूर ❀

આનો પડઘો એ જ પડશે કે,

જ્યાં જ્યાં (હવે બધે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવ-ચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી અવચ્છેદકતાવત્તા લેવી.) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતા-

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशतार्णवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने तार्णवह्नेः विषयतया तादृशतार्णवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः इति एतदव्याप्तिनिवारणाय स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धः अवश्यं प्रवेशनीयः ।

यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः न प्रवेश्यते, अपि तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासंबंधथी तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिता छे त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता छे अने જ્યાં જ્યાં स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता छे त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिता छे - आवुं कही शकाशे.

आ रीते, तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगितामां साध्यतानी व्याप्यता + व्यापकता उभय रहेती होवाथी साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकअभाव तरीके तार्णवह्निअभाव लई शकाशे. तेनुं अधिकरण तज्ज्ञानभिन्न ज्ञान. तज्ज्ञानत्व हेतु त्यां अवृत्ति होवाथी लक्षणसमन्वय थई जशे. अव्याप्ति नहीं आवे.

आ रीते, '**तार्णवह्निरयम्**' - **इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - आ स्थलमां वह्निअभावने लईने आवती अव्याप्ति दूर करवा माटे साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्यापकताघटक संबंधोमां स्वसामानाधिकरण्यनो प्रवेश अनिवार्य छे.

अगियारमा संबंधनुं प्रयोजन

जो साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्यापकताघटक संबंध तरीके स्वअवच्छेदकसंबंधअव-

सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते, तदा ***यद्यपि*** कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकत्वानि आदाय पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयाऽसम्भवः न सम्भवति, अर्थात् प्रकृतलक्षणानुसारेण पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र तु वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवति, तद्यथा - स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना या तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता अवच्छेदकता तस्याः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-

●

छिन्नत्वनो = અગિયારમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

'वह्निरयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति
समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानम्,
विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति
यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવી જશે.

ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धाव-च्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः *समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे* वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि च भवेत् ।

तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरण-विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधि-करणविधयाऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-

स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिरूपा, ***तथापि*** 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्येतत्सत्स्थले समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा एव।

●

અગિયારમા સંબંધ વિનાનું લક્ષણ -

(૧) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય અને

(૨) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

तद्यथा - प्रकृते साध्यतानिरूपिता अवच्छेदकता द्वेधा - (१) कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तत्र या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः तादृशावच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया लभ्यन्ते ।

एवं या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता साऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदका-

❋ ઉભયસંબંધથી સાધ્ય, એક સંબંધથી અભાવ ❋

પ્રસ્તુત સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.

તથા પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક છે.

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા.

અત્યાર સુધી અનેક વાર દર્શાવી દીધેલ પદ્ધતિ મુજબ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના કુલ

नवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया, वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-

●

અધિકરણો આ પ્રમાણે મળશે. સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે

वच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता-यामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकताऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्व-सम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामा-नाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धे-नैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-

●

સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળશે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળશે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

કુલ = ૨૦

જ્યારે, સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે માત્ર સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળશે કે જેની સંખ્યા ૧૦ છે અને તે ઉક્ત ૨૦ અવચ્છેદકતામાં સમાઈ જ ગયેલ છે.

❋ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા વ્યાપક ❋

તારણ એ નીકળે કે

-- કેવલ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો એક પણ નહીં.

(જેમ કે કેવલ ધૂમના અધિકરણો કોઈ નથી.)

-- સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના + પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાય-

वच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैव अवच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदक-वह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वा-च्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं शक्यन्ते ।

तथा च साध्यतानिरूपिता या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, ततश्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानव-च्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनु-ल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमान-

संबंधअवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति, वह्नित्वत्व सिवायना दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न एवी '१०' अवच्छेदकताओ मळे. (जेम के वह्नि + धूमना संयुक्त अधिकरणो पर्वत वगेरे.)

-- केवल साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके कालिकसंबंधअवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति, वह्नित्वत्व सिवायना दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न एवी '१०' अवच्छेदकताओ मळे. (जेम के केवल वह्निना अधिकरणो अयोगोलक वगेरे.)

माटे, ज्यां ज्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी समवायथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिता-अवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे ज - आवुं अवश्य कही शकाय. (जेम ज्यां ज्यां धूम होय त्यां त्यां वह्नि होय - आवुं अवश्य कही शकाय छे.)

वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव स्यात् । कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्न- या शो ल ता

●

❀ संबंधद्वयथी तो प्रतियोगिताअवच्छेदकता पण व्यापक ❀

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी जो समवायथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण लेवाना होय तो ज "जे अवच्छेदकता (१) वह्नित्वमां वृत्ति होय, (२) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने (३) वह्नित्वत्व सिवायना दुनियाना तमाम धर्मथी अनवच्छिन्न होय ते ज अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी उक्तअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थई शके" - आ वात लागु पडे. ज्यारे स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ बे ज संबंधथी उक्तअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण लेवाना होय त्यारे "जे अवच्छेदकता (१) वह्नित्वमां वृत्ति होय अने (२) वह्नित्वत्व सिवायना दुनियाना तमाम धर्मथी अनवच्छिन्न होय ते बधी ज अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ बे संबंधथी उक्तअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थाय" - आटलुं कहेवुं काफी छे. वि न मा

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतानुं अधिकरण बननारी

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकता अने

तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नायां वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चाऽपि भवेत् । किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवति, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वविरहादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेत् ।

अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव प्राप्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदका-

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્ને સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઓ (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ તો છે જ અને (૨) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પણ છે જ. માટે, આ બન્ને અવચ્છેદકતાઓમાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ રહી જશે.

नवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगिता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव । यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्व-

●

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ છે જ - આવું અવશ્ય કહી શકાશે.

❋ સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટના અભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ દુર્વાર ❋

આથી, (૧) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી

विशिष्टाभावीयप्रतियोगिता वर्तते एवेति तादृशः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य वह्नेरभावः धर्तुं शक्यते एव, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्याऽविषयतया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानमेव तादृशवह्नित्वविशिष्टस्याऽभावाधिकरण-विधया लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि हि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो निवेश्यते तदा नेयमव्याप्तिः, यतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धा-

●

(અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે જ. તથા (૨) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે જ - આ પ્રમાણે ઉભયથા કહી શકાય છે.

આ રીતે, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી હોવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે તે અભાવ લઈ શકાશે. સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવના અધિકરણ તરીકે તજ્જ્ઞાન જ મળી જશે. કારણ કે જે જ્ઞાનમાં સમવાયથી અને કાલિકથી - ઉભયસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષય બનતો હોય તે જ્ઞાનમાં કેવલ સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષય ન જ બને ને ! માટે, વિષયિતાસંબંધથી કેવલ સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ મળી જશે. તેમાં તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ વૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય ન થાય. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે !

અગિયારમા સંબંધના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિવારણ

જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક સંબંધ-કોટિમાં પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

वच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते । तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टाभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते ।

य शो ल ता

किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु,

●

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બનનાર

વિ ન ભા

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ - આ બે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓમાંથી

પ્રથમ પ્રકારની અવચ્છેદકતા -

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન પણ છે અને

(૩) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પણ છે. માટે, તે

कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता न वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च एतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च सत्त्वेऽपि कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वाऽसत्त्वादिति तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावो धर्तुं न शक्यते ।

●

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं अधिकरण बने.

किंतु, द्वितीय प्रकारनी अवच्छेदकता

(१) वह्नित्वमां वृत्ति होवा छतां पण अने

(२) वह्नित्वत्व सिवायना दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होवा छतां पण

(३) समवायसंबंधथी अवच्छिन्न न होवाथी तेमां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता न रहे.

आ रीते, जयां जयां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी उक्तअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे - आवुं कही शकातुं होवा छतां पण

जयां जयां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-

किन्तु कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः विषयितासम्बन्धेन तदभावः एव ग्राह्यः, तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तत्र कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना

य शो ल ता

●

स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्नित्व-विशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता छे - आवुं कही न शकाय.

✱ प्रतियोगिता असमनियत थता अव्याप्ति दूर ✱

फलतः જ્યાં જ્યાં स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी समજવી) वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिता छे त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्ता-संबंधथी साध्यता छे - आवुं कही शकाशे.

परंतु જ્યાં જ્યાં स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता छे त्यां त्यां स्वनिरूपित-अवच्छेदकतावत्तासंबंधथी उक्तअभावीयप्रतियोगिता छे - आवुं कही न शकाय.

वि न भा

माटे, साध्यतानी व्याप्यता + व्यापकता बन्ने उक्तअभावीयप्रतियोगितामां न रहे. आथी ज साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकअभाव तरीके समवायथी वह्नित्वविशिष्टनो अभाव लई नहीं शकाय. किंतु कालिकथी वह्नित्वविशिष्ट होते छते जे समवायथी वह्नित्वविशिष्ट होय तेनो अभाव ज लेवो पडशे.

֍ उभयसंबंधथी अभाव लईने लक्षणसमन्वय ֍

आ अभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता बे छे -

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगिताअवच्छेदकता,

(२) कालिकसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगिताअवच्छेदकता.

सामे साध्यताअवच्छेदकता पण बे छे -

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-साध्यताअवच्छेदकता अने

(२) कालिकसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-साध्यताअवच्छेदकता.

आ प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अने साध्यताअवच्छेदकताना स्वसामानाधिकरण्य-

अवच्छेदकता च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति । अतः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् ।

य शो ल ता

●

સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી અધિકરણો સરખા જ છે. કારણ કે, પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જેવી રીતે (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે, (૨) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે અને (૩) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે તેવી રીતે પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે, (૨) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે અને (૩) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

વિ ના મ્રા

તથા દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જેવી રીતે

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,

(૨) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

(૩) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે તેવી રીતે

દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,

(૨) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

ततश्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते । अतः यत्र यत्र

य शो ल ता

●

(૩) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે.

આથી, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે + ૧૦

કુલ = ૨૦

વિ ન ભ્રા

આ જ ૨૦ અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું પણ અધિકરણ બને છે. ન તો આનાથી વધારે ન તો ઓછી.

·※· ૧૧મા સંબંધના પ્રવેશથી લક્ષણસમન્વય ·※·

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે જ. અને જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે જ - આવું અવશ્ય કહી શકાશે.

(= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकता-वत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपिता-

●

આ બે વ્યાપ્તિના આધારે બીજી બે વ્યાપ્તિ પણ ફલિત થશે કે - જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી બધે લેવી.) ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે જ. અને જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તા સંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તા-સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા પણ છે જ.

આ રીતે, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહી જવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે તે અભાવ લઈ શકાય. તે અભાવનું = સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેના અભાવનું અધિકરણ તો તજ્જ્ઞાન ન જ મળે. તજ્જ્ઞાનભિન્ન જ્ઞાન જ મળે. કારણ કે તે જ્ઞાનમાં = તજ્જ્ઞાનમાં તો કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ + સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષય બને છે. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિને અવકાશ નહીં રહે.

આ રીતે '**वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः**' -

वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य विषयतया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः । तथा च 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः विषयितासम्बन्धेन तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिवारणाय स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वमवश्यं प्रवेशनीयम् ।

अथ स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धो न प्रवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन

इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં કેવલ સમવાયથી જે વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેના અભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિનું નિરાકરણ કરવા માટે અને સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેના અભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય કરવા માટે અગિયારમા સંબંધનો = સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક સંબંધ તરીકે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવવો અનિવાર્ય છે.

✲ ૧૨મા સંબંધની જરૂરિયાત ✲

હવે, અંતિમ સંબંધનું પદકૃત્ય -

જો સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક સંબંધ તરીકે સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો

(अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा ***यद्यपि*** पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवति ।

तथा हि - प्रकृते स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव स्यात् ।

●

= બારમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો,

'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ તમારા લક્ષણ ઉપર ખાબકશે.

આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષયિતાસંબંધથી સાધ્ય છે. અહીં વહ્નિત્વનો શબ્દતઃ ઉલ્લેખ છે. માટે, શબ્દતઃ ઉલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વથી વિશિષ્ટ પ્રસ્તુત સ્થલમાં સાધ્ય હોવાથી ઉક્ત જ્ઞાનમાં પણ તે જ વિષય બને, શબ્દતઃ અનુલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વવિશિષ્ટ એવો વહ્નિ વિષય ન બને. માટે, વહ્નિનો અભાવ ઉક્ત જ્ઞાનમાં મળી જાય.

હવે, બારમા સંબંધ વિનાનું લક્ષણ જોઈએ -

જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે. તથા

अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरण-विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

एवं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ताऽपि समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव स्यात्, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा न भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्ब-न्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधयाऽपि समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तु समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदेव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अपि भवेत्, यतः या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमान-

●

જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तस्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे एव वर्तमानतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) अभिप्रेतवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, तथा च वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः, ***तथापि*** अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टः यः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा एव भवेत् ।

तथा हि - प्रकृते साध्यतानिरूपिता अवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

वच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्य-तावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धा-वच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामाना-धिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्व-सम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यताव-च्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-

❀ साध्यताअवच्छेदकताना संबंधत्रयथी अधिकरणो ❀

प्रस्तुतमां साध्यतावच्छेदकता समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होवाथी अने शब्दतः उल्लिख्यमान वह्नित्वमां वृत्ति होवाथी साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके बे प्रकारनी अवच्छेदकताओ मळे. (क) जे अवच्छेदकताओ (१) वह्नित्वमां वृत्ति होय, (२) समवाय-संबंधथी अवच्छिन्न होय अने (३) दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न होय (माटे, वह्नित्वत्व सिवायना धर्मोथी तो अनवच्छिन्न होय ज) ते अवच्छेदकताओ स्वसामानाधिकरण्य-

निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः धर्मविधया वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया तदितरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकतावधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं शक्यन्ते ।

कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा न भवेदिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकतावधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं न शक्यन्ते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवेदिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकतावधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं न शक्यन्ते ।

●

સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

તથા (ખ) જે અવચ્છેદકતાઓ

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) માત્ર વહ્નિત્વત્વથી જ અવચ્છિન્ન હોય (માટે, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય) તે અવચ્છેદકતાઓ પણ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा-वच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः धर्तुं न शक्यन्ते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः

संबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને.

❋ प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरणोनी यादी ❋

જ્યારે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા શબ્દતઃ અનુલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થશે.

અધિકરણોનું સરવૈયું -

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બનનારી,

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા - ૧૦

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, માત્ર વહ્નિત્વત્વથી અવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા - + ૧૦

કુલ = ૨૦

उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकतासु वा नैव भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्न-प्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते ।

जयारे वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके उक्त बे प्रकारनी अवच्छेदकतामांथी एक ज प्रकारनी अवच्छेदकता मळशे. एटले के मात्र समवायसंबंध-अवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न एवी अवच्छेदकताओ ज वह्निअभावीय-प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मळशे. माटे, प्रतियोगिता-अवच्छेदकताना अधिकरणो केवल '१०' ज थशे.

आ रीते, -- केवल वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरणो कोई नहीं मळे. (जेवी रीते केवल धूमना अधिकरणो एक पण न मळे.)

-- वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकताना अने साध्यताअवच्छेदकताना संयुक्त अधिकरण तरीके दुनियाना तमाम धर्मथी अनवच्छिन्न, समवायसंबंधथी अवच्छिन्न, वह्नित्वमां वृत्ति एवी अवच्छेदकताओ मळशे. (जेम पर्वत वगेरे धूम + वह्निना संयुक्त अधिकरणो)

-- केवल साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके धर्मविधया वह्नित्वत्वथी ज अवच्छिन्न, समवायसंबंधअवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति अवच्छेदकताओ मळे. (जेम अयोगोलक वगेरे केवल वह्निना अधिकरण तरीके मळे.)

⌘ संबंधत्रयथी प्रतियोगिताअवच्छेदकता व्याप्य ! ⌘

तेथी, ज्यां ज्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे - आवुं कही शकाय.

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा न स्यात् ।

या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदक-

●

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય, સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વ, સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી અધિકરણ તરીકે જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય, (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને (૩) દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા મળે.

❀ સંબંધદ્વયથી તો પ્ર.અ. વ્યાપક પણ ❀

પરંતુ જો સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી જ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ લેવા હોય તો 'જે અવચ્છેદકતા - (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય' - આટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત થઈ પડશે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે પ્રાપ્ત થયેલ

समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् ।

किन्तु समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-विशिष्टा न भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः प्रतियोगितावच्छेदकतायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकवह्नित्वत्वेन अवच्छिन्नायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वविरहादिति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव भवेत् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे

●

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ અને

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, માત્ર વહ્નિત્વત્વથી જ અવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ - આ બન્ને પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન તો છે જ અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે જ.

માટે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ઉક્ત બન્ને અવચ્છેદકતાઓમાં વૃત્તિ થઈ જશે.

वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते । स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः च लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव इति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते।

'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानम् 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानञ्च भिन्नमेव पूर्वोक्तरीत्या इति 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने वह्निः नैव

તેથી, 'જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે' - આવું પણ કહી જ શકાશે.

❀ વહ્ન્યભાવ ગ્રાહ્ય થતા અવ્યાપ્તિ દુર્વાર ❀

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસા-

विषयः भवेत्, किन्तु वह्नित्वविशिष्टः एव विषयः भवेदिति तादृशवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानमेव लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयाद् भवेदेवाऽव्याप्तिः ।

यदि स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धो निवेश्यते तदा स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु नैव भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्य-मानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव धर्तुं शक्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते ।

●

માનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે જ. અને

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે જ - આવું સાબિત થઈ જતા સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા - બન્ને વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતામાં રહી જશે. ફલતઃ સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન, તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ તેમાં વૃત્તિ ! આ રીતે લક્ષણસમન્વય ન થવાથી અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને.

✲ અંતિમ સંબંધના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિની અંતિમ યાત્રા ✲

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો સાધ્યતાવ્યાપકત્વની દિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધ-કોટિમાં પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય, (૨) સમવાયસંબંધથી

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते ।

किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु

●

અવચ્છિન્ન હોય અને (૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય - તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બનનારી (૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ, (૨) સમવાય-સંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન - એવી અવચ્છેદકતાઓ - આ બે પ્રકારની અવચ્છેદકતામાંથી માત્ર પ્રથમ પ્રકારની જ અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ પણ છે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન પણ છે અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પણ છે. માટે, તે જ અવચ્છેદકતામાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહી શકે.

જે દ્વિતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા છે તે

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવા છતાં પણ અને

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવા છતાં પણ

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન ન હોવાથી (કારણ કે તે વહ્નિત્વત્વથી અવચ્છિન્ન છે, શબ્દતઃ ઉલ્લિખ્યમાન વહ્નિત્વમાં રહેલી છે તેથી જસ્તો !) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિ-

च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्ब-न्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वर्तमानत्वेऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वेऽवर्तमानत्वादिति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्याऽभावः एव धर्तव्यः, तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपिता अवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेनाऽपि, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि, स्वानवच्छेदका-

●

અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ નહીં થાય.

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાતું હોવા છતાં પણ

જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાતું ન હોવાથી

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (બધે અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી લેવી) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાશે. પરંતુ, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આવું કહી નહીં શકાય.

नवच्छिन्नत्वसम्बन्धेनाऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-विशिष्टा भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, सम-वायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छे-दकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता साऽपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव, समवाय-

આ રીતે, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી હોવા છતાં સાધ્યતાની વ્યાપકતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલી ન હોવાથી સાધ્યતાસમનિયત-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. કિંતુ, વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ જ લેવો પડશે.

❋ वह्नित्वविशिष्टअभाव જ ગ્રાહ્ય ❋

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - આ ત્રણ સંબંધથી ઉક્તવહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે તે જ મળશે કે જે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે છે. કારણ કે જેવી રીતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-सामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवाय-सम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मा-नवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतो-ऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते एव।

(૩) વહ્નિત્વત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે.

તેવી રીતે ઉક્તવહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

(૩) વહ્નિત્વત્વઅતિરિક્ત ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે.

બારમા સંબંધથી લક્ષણસમન્વય, અવ્યાપ્તિ દૂર

આ રીતે, બન્ને અવચ્છેદકતાના અધિકરણો સરખે સરખા થઈ જવાથી "જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ

एवं कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना प्रमेये वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा भवति, किन्तु स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टा न भवतीति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टावच्छेदकताविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः नैव लभ्यन्ते । य शो ल ता

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव स्यादिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया

संबंधथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे ज अने जयां जयां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता छे त्यां त्यां स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्व - आ त्रण संबंधथी वह्नित्वविशिष्टअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता पण छे ज" - आवुं कही शकाशे. वि न भा

समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते ।

अतो यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिताऽपि वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशसाध्यता वर्तते एवेति वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने तु समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्निः विषयतया भासते इति तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते,

●

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (બધે અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે જ. અને જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનિષ્ઠસાધ્યતા છે જ - આ રીતે કહી શકાશે.

किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न भवेदेव अव्याप्तिः । तथा च 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिवारणाय स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धोऽपि अवश्यं प्रवेशनीयः इति सम्बन्धद्वादशीकृत्यम् ।

प्रकृते तत्तत्सम्बन्धप्रयोजनप्रदर्शनावसरे तत्तत्स्थलग्रहणमेव किमर्थं कृतम् ? किम् अन्यादृशस्थले अन्यत्सम्बन्धप्रयोजनप्रदर्शनावसरे प्रदर्शितस्थले वा अव्याप्तिः न सम्भवति ? येनाऽन्यस्थलोपादानसार्थक्योपपत्तिः इत्यादिकं स्वयं विभावनीयम्, अतिविस्तरभयान्नेहोच्यते ***इति दिक्*** ।

●

આ પ્રમાણે સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા - બન્ને વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલ હોવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ તરીકે વહ્નિત્વવિશિષ્ટઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્ન જ્ઞાન. કારણ કે તજ્જ્ઞાનમાં વહ્નિત્વવિશિષ્ટ પોતે વિષય બનતો હોવાથી ત્યાં વિષયિતાસંબંધથી તેનો અભાવ કેવી રીતે રહે ? તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિ દૂર - દૂર.....

આ રીતે, **'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टवत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે બારમા સંબંધનો = સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવવો અનિવાર્ય છે.

❋ કેટલાંક મૂંઝવતા/ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો ❋

આ રીતે બારે સંબંધોનું પદકૃત્ય પૂર્ણ થયું. અહીં અવાંતર ઘણાં પ્રશ્નો ઊઠી શકે છે. જેવા કે -

(૧) વિષયિતાસંબંધથી સાધ્ય કેમ લીધાં ?

(૨) વિષયિતાસંબંધથી પણ તે તે સાધ્ય લેવા જ જરૂરી છે ? બીજા સાધ્ય લઈને પદકૃત્ય દર્શાવી નથી શકાતું ?

(૩) પૂર્વેના ત્રણ સંબંધમાં જે ઘટત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા વગેરે ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ આપી તે જ અવ્યાપ્તિ ઉત્તરના ત્રણ સંબંધમાં શું નથી આવતી કે જેથી નવી અવ્યાપ્તિ દર્શાવી ?

(૪) પૂર્વેના ત્રણ સંબંધમાં ક્રમશઃ એક એક સંબંધ કાઢો તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈને કે બીજા અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ નથી આપી શકાતી ? કે જેથી 'વહ્નિઅભાવ લક્ષણ ઘટક ન બને. માટે, અવ્યાપ્તિ આવે' - આવું જણાવવું પડે.

(૫) સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ કેમ ? સ્વઅવચ્છેદકઅવચ્છિન્નત્વ કેમ નહીં ?

(૬) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ કેમ ? સ્વઅનવચ્છેદકસંબંધઅનવચ્છિન્નત્વ કેમ નહીં ?

(૭) એક - એક સંબંધ કાઢીને આ દોષો દર્શાવ્યા. પણ, ઘટત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા વગેરે લઈને જે આપત્તિ આપી હતી તે તો, બે સંબંધ જો લક્ષણમાંથી કાઢી નાંખો તો, ન આવે તેવી છે. તો પછી તે વખતે અન્ય કોઈ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ આવે ? મતલબ કે બે - ત્રણ વગેરે સંબંધ કાઢીએ તો કઈ - કઈ અવ્યાપ્તિઓ આવે ?

આ બધાં પ્રશ્નોના જવાબ અમારે આપવાની હવે જરૂરત નથી. કારણ કે અનેક વાર પૂર્વે આવા પ્રકારના પ્રશ્નોના જવાબ અમે આપી દીધા છે. અહીં જે ૧૨ રીતે/૯ રીતે અવ્યાપ્તિ દર્શાવી છે તે રીતે જ અવ્યાપ્તિ દર્શાવવી પડે તેમ છે. માટે, તમને જો પ્રશ્ન ઉઠે કે વિષયિતાસંબંધથી કેમ સાધ્ય દર્શાવ્યું ? તો તમારે વિષયિતાસંબંધ વિનાનું સાધ્ય બનાવી જોવાનું કે 'અવ્યાપ્તિ આવે છે કે નહીં ?' નહીં જ આવે. આ રીતે સ્વયં જ દરેક પ્રશ્નના જવાબ તમે મેળવી શકશો.

તથા આ એક - એક સંબંધ કાઢીને અવ્યાપ્તિ દર્શાવી છે. બે - ત્રણ સંબંધ કાઢો તો તો આ જ અવ્યાપ્તિઓ પુનઃ પુનઃ ટકરાશે. તમે જ ચેક કરજો. આ ૧૨માંથી કોઈ એકાદ રીતે તો અવ્યાપ્તિ આવી જ જશે ! અને હા ! આ બારમાંથી એક સંબંધ કાઢો, બે કાઢો..... ઈત્યાદિ રીતે ભાંગા બનાવવા જશો તો તો કુલ ૪૦૯૬ ભાંગા થશે.

પૂર્વે જણાવેલી પદ્ધતિ મુજબ ૪૦૯૬ ભાંગાનું ગણિત સમજી લેવું. જે ભાંગામાં ૧૨ એ ૧૨ સંબંધો હશે તે જ ભાંગો નિર્દોષ. બાકી બધાં ભાંગામાં પૂર્વોક્ત રીતે જ ૧૨માંથી કોઈ એકાદ રીતે અવ્યાપ્તિ આવે, આવે અને આવે જ છૂટકો. આ રીતે, આપણું નિરૂપણ પૂર્ણ થવાને આરે છે. આ નવા લક્ષણની *'હાઈલાઈટ્સ'* સંક્ષેપમાં જોઈ લઈએ -

❁ નવા લક્ષણની 'શોર્ટ સમરી' ❁

મૂળ લક્ષણ -

(ક) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા [1]સ્વસા-

માનાધિકરણ્ય-[૨]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-[૩]સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા [૪]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[૫]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-[૬]સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતા હોય. તથા

(ખ) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા [૭]સ્વસામા-નાધિકરણ્ય-[૮]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-[૯]સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા [૧૦]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[૧૧]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-[૧૨]સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ. આ છે નિર્દોષ લક્ષણ !

✱ દરેક સંબંધના પ્રયોજનની ટૂંકનોંધ ✱

હવે ક્રમવાર પદકૃત્યની હાઈલાઈટ્સ --

જ્યાં પણ 'ત્રિતયસંબંધથી' એમ લખ્યું હોય ત્યાં 'સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી' - આ પ્રમાણે સમજવું.

વિ

ન

ભા

સૌ પ્રથમ **प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यतावटक कोटिमां** -

(૧) પ્રથમસંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવવામાં આવે તો લક્ષણ આ પ્રમાણે થાય -

(ક) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્.

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં ઘટત્વનિષ્ઠ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ.

(૨) જો દ્વિતીય સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા-સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્.

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ.

(૩) જો તૃતીય સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્.

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના એકાદ ધર્મથી અવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ !

વ્યાપકતાઘટક કોટિમાં --

(૪) જો ચતુર્થ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા ત્રણ સંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી) સાધ્યતા હોય..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્.

વિ

દોષ :- 'वह्निरयम्' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં

ના તાર્ણવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ !

પ્રા (૫) જો પંચમ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા ત્રણ સંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા હોય..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્

દોષ :- 'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टवत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે.

(૬) જો ષષ્ઠ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા ત્રણ સંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા હોય..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્

દોષ :- 'वह्निरयम्' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निविशिष्टं तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે.

❀ દ્વિતીયવ્યાપ્તિમાં પ્રવિષ્ટ સંબંધષટ્કનું પ્રયોજન ❀

હવે, **સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં**

(૭) જો સપ્તમસંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્, દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી) સાધ્યતા છે..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં ઘટત્વનિષ્ઠ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ.

(૮) જો અષ્ટમ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવવામાં આવે તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્, દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા હોય..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્.

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ.

(૯) નવમા સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્. દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્

દોષ :- पर्वतो वह्निमान् धूमात् - આ સ્થલમાં વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, ધર્મવિધયા સાવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

(૧૦) **વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં** દસમા સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્. દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-

य एतत्सर्वं मनसिकृत्याह - **साध्यताव्यापकत्वदिशि** = साध्यतायाः व्यापकता यस्यां शो व्याप्तौ भासते तत्र, अर्थात् "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता

अवच्छेदकतावत्तासंबंधथी (अवच्छेदकतावत्ता स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-स्वअनवच्छेदक-अनवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी) जे अभावीयप्रतियोगिता होय..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્.

દોષ :- 'तार्णवह्निरयम्' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ.

(૧૧) અગિયારમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્. દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતા-વત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા ઉક્તત્રિતયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવ-ચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા હોય..... ઈત્યાદિ લક્ષણ પૂર્વવત્.

વિ **દોષ :- 'वह्निरयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात्** न - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે.

પ્રા (૧૨) જો બારમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

લક્ષણ :- પ્રથમ વ્યાપ્તિ પૂર્વવત્. દ્વિતીય વ્યાપ્તિમાં જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતા-વત્તાસંબંધથી સાધ્યતા હોય (અવચ્છેદકતાવત્તા ત્રિતયસંબંધથી) ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છે-દકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા હોય..... ઈત્યાદિ પૂર્વવત્.

દોષ :- 'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्नित्व-विशिष्टवत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે.

આ રીતે, સંપૂર્ણ ૧૨ સંબંધયુક્ત લક્ષણ જ યુક્તિયુક્ત છે.

❄ ભાવઅનુસારી શબ્દ, શબ્દાનુસારી અર્થ ! ❄

શબ્દાર્થ :- સાધ્યતાવ્યાપકત્વની દિશામાં પણ વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં તે તે સ્વસામાનાધિકરણ્ય વગેરે સંબંધનો પ્રવેશ કરવામાં ન આવે તો ઉક્ત રીતે જ = પ્રતિયોગિતા-

साध्यताव्यापकत्वदिशि व्याप्यताघटकसम्बन्धकोटौ तत्तत्सम्बन्धाऽनुपादान उक्तरीत्यैव 'वह्निमान् धूमाद्' इत्यत्राऽव्याप्तिरस्यात् ।

●

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते" - इत्येतद्व्याप्तौ व्यापकताघटकसम्बन्धकोटौ स्वसामानाधिकरण्यादित्रयाणां सम्बन्धानामुपादाने, एतत्प्रवेशप्रयोजनं प्राग्वदत्रापि भावनीयम्, **व्याप्यताघटकसम्बन्धकोटौ** स्वसामानाधिकरण्यादि**तत्तत्सम्बन्धानुपादाने उक्तरीत्यैव** = प्रतियोगिताव्यापकत्वदिशि व्याप्यताघटकसम्बन्धविधया निविष्टस्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धत्रयप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनावसरे प्रदर्शितरीत्यैव **वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र अव्याप्तिः स्यात्**, अर्थात् (१) स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽप्रवेशे, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यं विहाय स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-

●

व्यापकत्वदिशामां जे रीते बताव्युं ते रीते ज **वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां अव्याप्ति आवशे. कहेवानो आशय એ छे के जो साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्याप्यताघटकसंबंधकोटिमां स्वसामानाधिकरण्यनो प्रवेश न करावो तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थले घटत्ववृत्ति, समवायसंबंधअवच्छिन्न, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न એवी अवच्छेदकताने लईने अव्याप्ति आवे.

જો स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वनो प्रवेश न करावવામાં आवे तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थले कालिकसंबंधअवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति, दुनियाना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न એवी अवच्छेदकताने लईने अव्याप्ति आवे.

જો स्वअनवच्छेदकअनवच्छिन्नत्वनो प्रवेश करावવામાં न आवे तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थले धर्म अपेक्षया सावच्छिन्न, समवायसंबंधअवच्छिन्न, वह्नित्ववृत्ति अवच्छेदकताने लईने अव्याप्ति आवशे.

सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरण-निरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते, तदा पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयः न स्यात्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकान-वच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वात्, तत्र स्वसामा-नाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अवृत्तेः ।

एवं (२) स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः यदि न निवेश्यते, किन्तु यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयो न स्यात्, समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वात्, तत्र च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अवृत्तेः ।

एवं (३) स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धो यदि न प्रवेश्यते, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

व्यापकताघटकसम्बन्धेष्वपि तेषामनुपादाने विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निसाध्यकस्थले वह्न्यभावमादाय,

वच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदापि 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः न स्यात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः वृत्तित्वेऽपि स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अवर्तमानत्वादिति सम्बन्धत्रयमपि उपादेयम्, अत्रत्यं तत्त्वं प्रागेव न्यक्षेण भावितमिति ।

उक्तव्याप्तौ एव **व्यापकताघटकसम्बन्धेषु अपि तेषां** स्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धा-**नामनुपादाने** यथाक्रमं **विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निसाध्यकस्थले वह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः**

⁎ व्यापकताघटक संबंधोनुं प्रयोजन ⁎

व्यापकताघटक संबंधमां पण जो तेनुं ग्रहण न करवामां आवे तो विषयितासंबंधथी तार्णवह्निसाध्यक स्थलमां वह्निअभावने लईने, कालिकथी वह्नित्वविशिष्ट होते छते जे समवायथी वह्नित्वविशिष्ट होय ते साध्य होय जे स्थलमां ते स्थलमां समवायथी वह्नित्वविशिष्टनो अभाव लईने अने विषयितासंबंधथी वह्नित्वविशिष्टवह्निसाध्यक स्थलमां केवल वह्निअभाव लईने अव्याप्ति आवे. माटे स्वसामानाधिकरण्य वगेरे ते ते संबंधोनुं ग्रहण करेल छे.

एटले के साध्यताव्यापकत्वदिशामां व्यापकताघटक संसर्गोमां जो स्वसामानाधिकरण्यनुं

कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य

स्यादिति उत्तरत्राऽन्वयः, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाप्रवेशे, किन्तु "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र विषयितासम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः स्यादिति स्वसामानाधिकरण्यमवश्यं निवेशनीयम्।

यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो न निवेश्यते, किन्तु यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा **कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य विषयितया** = विषयितासम्बन्धेन

ગ્રહણ ન કરવામાં આવે તો **'तार्णवह्निरयम्' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનું ગ્રહણ ન કરવામાં આવે તો -

विषयितया साध्यतायां समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय, विषयितया वह्नित्वविशिष्टवह्निसाध्यकस्थले वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिरस्यादिति तत्तत्सम्बन्धनिवेशः ।

●

साध्यतायाम् अर्थात् 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र **समवायेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय अव्याप्तिः** स्यादित्युत्तरत्राऽन्वयः ।

एवं स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धाऽप्रवेशे, "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीय-प्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा **विषयितया वह्नित्वविशिष्टवह्निसाध्यकस्थले वह्न्यभावमादाय,** अर्थात् 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्नित्वविशिष्टवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽ**व्याप्तिः स्यादिति** स्वसामानाधिकरण्यादि**तत्तत्सम्बन्धनिवेशः** इति सम्बन्धद्वादशकमवश्यं निवेशनीयम् इति ।

●

'वह्निरयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટના અભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

જો સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો **'वह्नित्वविशिष्टोऽयं वह्निः' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्नित्वविशिष्टवत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે. માટે, તે તે સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવો જરૂરી છે.

ननु अस्तु सम्बन्धद्वादशकप्रवेशसार्थक्यम्, किन्तु यथा (= यादृशरीत्या) तन्निवेश्यते तथा न लाघवम्, अपि तु निरर्थकगौरवमेव । भवता हि साध्यतासामनैयत्यमभिप्रेताऽभावीय-प्रतियोगितायां निवेशितम्, तच्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन गृहीतम्, अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धत्रितयेन गृहीता, एवं हि निरर्थकायासः, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता सम्बन्धस्याऽन्तर्गडुतुल्यस्याऽऽवश्यकता एव का ? एवं हि लक्षणमभ्युपगम्यताम् -

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतासमनियताऽवच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरू-पितवृत्तित्वाभावः इति । अर्थात् "यत्र यत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते, यत्र यत्र च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते, तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीक्रियताम्, निरायासकारिणा एतेन लक्षणेनाऽपि प्रयोजनसिद्धेः ।

तथा हि - एतल्लक्षणाङ्गीकारे एकत्वादेः पर्याप्त्यनभ्युपगमपक्षेऽपि लक्षणसमन्वयः सम्भवत्येव । किञ्च, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिरपि न सम्भवति।

तद्यथा - प्रकृते साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता त्रेधा वर्तते - (१) कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (३) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमान-द्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । या कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे

वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-विशिष्टा भवति, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छि-न्नायाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः अवच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्व-त्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वाऽवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानव-च्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

य शो ल ता

एवं कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकताऽपि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्व-सम्बन्धेन च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, कालिकसम्ब-न्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्व-निष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधि-करण्यस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽ-वच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्य-तावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैवाऽ-वच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठा-वच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदका-

नवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः अत एव धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः अवच्छेदकतायाः वह्नित्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः धर्तुं शक्यन्ते ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवति, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः

उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानायाः तादृशावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया वह्नित्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकवह्नित्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते ।

एवं या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता सा स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवत्येव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे द्रव्यत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानायाः, धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नायाः अवच्छेदकतायाः द्रव्यत्वत्वेनाऽपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकद्रव्यत्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायामवश्यम्भावाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धेन च समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे द्रव्यत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठा-

वच्छेदकतायाः वृत्तितया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतासामानाधिकरण्यस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वात्, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च द्रव्यत्वत्वेनैवाऽवच्छिन्नतया द्रव्यत्वत्वेतरेणाऽनवच्छिन्नतया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकद्रव्यत्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्चेति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते एव ।

इत्थञ्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

य शो ल ता

कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च। तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते । एवं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः अपि न भवन्ति, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविशिष्टाः अपि न भवन्ति ।

अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता

वर्तते एव इति कथयितुं न शक्यते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वर्तमानत्वेऽपि समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च अवर्तमानत्वात् ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते एव, किन्तु यत्र यत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एवेति नेति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तुं न शक्यते इति कथं तमादायाऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

किन्तु प्रकृते कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः एव ग्राह्यः । तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता त्रिविधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तथा च पूर्ववत् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धा-

वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते । य शो ल ता

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन

द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन यः द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता स्यादेवेति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तस्य विषयतया विषयितासम्बन्धेन तदभावाधिकरणविधया तादृशज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? एवं साध्यतावच्छेदकतायाः साक्षात्प्रवेशाङ्गीकारेण एव सामञ्जस्ये किमर्थं वक्रपथानुसरणम् ?

प्रकृते प्रत्येकसम्बन्धकृत्यमपि पूर्ववदेव सङ्गच्छते । यथा स्वसामानाधिकरण्यमप्रवेश्य "यत्र यत्र स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते, यत्र यत्र च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते एव तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः"

- इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयः न स्यात् । प्रकृते साध्यतावच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रमेयनिष्ठावच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते ।

स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया तु समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायाश्च शब्दतोऽनुल्लिख्यमानजातौ वर्तमानायाः धर्मविधया केनचिदपि अनवच्छिन्नतया समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानवच्छेदकसर्वधर्मानवच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वाच्च ।

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च न लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु

अवच्छेदकतासु) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वै-तत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते एव, किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्यं विहाय स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभय-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एवेति न, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्द-तोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव वर्तमानत्वात्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अवर्तमानत्वादिति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते इति लक्षणसमन्वयाऽसम्भवात् स्यादेव व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः ।

यशोलता

यदि स्वसामानाधिकरण्यं प्रवेश्यते तदा, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते एव । तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता वर्तते एव इति तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वया-

न्नास्त्येवाऽव्याप्तिः । तथा च स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धोऽवश्यं प्रवेशनीयः । एवं सर्वसम्बन्धकृत्यं परिभावनीयम् । तथा चैवं लक्षणसम्भवे किमर्थं तादृशगुरुतरलक्षणाश्रयणम्? ऋजुरीत्या सिध्यतोऽर्थस्य वक्रेण साधनाऽयोगात् ***इति चेत्*** ?

मैवम्, तादृशलक्षणाङ्गीकारेऽव्याप्त्यपाकरणाऽसम्भवात् । अयं भावः - 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्य अभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादेव तादृशलक्षणाङ्गीकारे । तथा हि - स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते । ततश्च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-

वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता वर्तते एवेति साध्यतावच्छेदकतासमनियतप्रतियोगितावच्छेदकता-विधया तादृशकालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । तादृश-प्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन यः द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते ।

'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्यैव विषयतया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्याऽविषयतया च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्ट-स्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदा स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिक-रणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा नेयमापत्तिः सम्भवति, यतः साध्यता-निरूपितावच्छेदकतावत्ता तु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च सर्वासु एव स्यात्, न तु कासुचित्, साध्यतानिरूपितत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतायां च सत्त्वात्, न हि साध्यताभेदः प्रकृते येन अमुकया साध्यतया निरूपितत्वममुकावच्छेदकतायामन्यया अन्यत्रेत्यादिकं सम्भवति इति पूर्वोक्तरीत्या न भवेदेवाऽव्याप्तिः इति सूक्ष्मधिया विभावनीयम् । तथा च साध्यतासमनियतत्वरूपेण कृतः प्रवेशः उचितः एव, तथैवाऽभिलषितसिद्धेरिति तत्त्वमत्रत्यं परिभावनीयम् ।

नन्वस्तु एवं साध्यतासामनैयत्यस्य प्रवेशावश्यकता साध्यतावच्छेदकतासामानैयत्यप्रवेशापेक्षया, किन्तु ग्रन्थकृता सामनैयत्यमेव किमर्थं निवेशितम् ? साध्यताव्यापकत्वमेव किमर्थं न निवेशितम् ? अर्थात् "स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यताव्यापकप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगन्तव्यम् । यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यताम्, व्याप्तिद्वितयप्रवेशे, अर्थात् सामनैयत्यप्रवेशे किं प्रयोजनम् ?

एवं हि लक्षणाङ्गीकारे 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः सम्भवत्येव, तद्यथा - साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च नैव लभ्यन्ते ।

तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽवच्छेदकताऽपि एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदेव, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-

सम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नानां शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानानामवच्छेदकतानां प्राप्तेः ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) वह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एवेति साध्यताव्यापकप्रतियोगिताविधया तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, अतः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया स्यादेव लक्षणसमन्वयः ।

एवञ्च लक्षणाभ्युपगमे 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादाय अव्याप्तिरपि नैव स्यात्, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धाऽवच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च प्राप्यन्ते, तादृशाऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानोल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः नैव प्राप्यन्ते इति न हि साध्यतावच्छेदकताधिकरणीभूतासु सर्वासु अवच्छेदकतासु तादृशाऽभावीयप्रतियोगिता वर्तते ।

ततश्च यत्र यत्र (= उक्तासु त्रिविधावच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्न-

य शो ल ता

त्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतावच्छेदकता वर्तते तत्र तत्र सर्वत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशाऽभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते इति साध्यताव्यापकत्वस्य तादृशाऽभावीयप्रतियोगितायामसम्भवात् कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्व-विशिष्टस्याऽभावमादायाऽव्याप्तिः नैव सम्भवति । अपि तु कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादाय लक्षणसमन्वय एव स्यात् तादृशसाध्यताव्यापकत्वघटितलक्षणाभ्युपगमे । एवं हि सर्वत्र लक्षणसमन्वयसम्भवे किमर्थं सामनैयत्यप्रवेशप्रयुक्तगौरवमङ्गीक्रियते भवता ?

यदि च "एवं हि लक्षणाभ्युपगमे पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र तार्णवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः दुर्वारा एव स्यात्, तद्यथा - तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तत्र स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन सम-वायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धाव-च्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वा-वच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्य-मानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैत-त्त्रितयसम्बन्धेन तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनु-ल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-तार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्व-सामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृश-

तार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः तु लभ्यन्ते एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते एव । स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, अतः तादृशः तार्णवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तादृशतार्णवह्न्यभावाधिकरणे पर्वते धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः, तादृशव्यापकताघटितलक्षणाऽभ्युपगमे" ***इत्युच्यते; तदा*** व्याप्यताघटितलक्षणं 'स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यताव्याप्यप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्याकारकम् अभ्युपगन्तव्यम्, अर्थाद् 'यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तदभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगन्तव्यम्, तथा च न पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र तार्णवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः, यतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः

समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अवर्तमानत्वादिति यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते, तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति न, तथा च साध्यताव्याप्यत्वं तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां नैव सम्भवति इति तार्णवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु प्रकृते वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते । तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति साध्यताव्याप्यप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः अवृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयाऽसम्भवः एवेति व्याप्यताघटितलक्षणमेव श्रेयः, सामनैयत्यप्रवेशो व्यर्थः ***इति चेत्*** ?

न, तथा सति 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्त्यापत्तेः । तथा हि - प्रकृते साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता द्वेधा - (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च। स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन

समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया च समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते, अर्थात् स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतार्णत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदका-नवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽ-नुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-तार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः च लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽ-नुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत्, प्रकृते तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-निरूपिता अवच्छेदकताऽपि एका एव - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामाना-धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते

एवेति साध्यताव्याप्यप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया तादृशः वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने वह्नेरविषयतया तादृशवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानमेव लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः। 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्याऽभावमादायाऽव्याप्त्यपाकरणासम्भवश्चाऽपि दुर्वारः इति व्याप्यताघटितलक्षणेऽपि न निस्तारः ।

यदि सामनैयत्यघटितलक्षणं पूर्वोक्तमङ्गीक्रियते तदा वह्न्यभावमादाय नास्त्येवेयमापत्तिः, यतः "यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते" - इति कथयितुं शक्यते, किन्तु प्रकृते "यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव" - इति कथयितुं न शक्यते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु अवर्तमानत्वादिति साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया तादृशः वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु तार्णवह्न्यभावः एव प्रकृते ग्राह्यः, तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता प्रकृते द्विधा - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वर्तते, या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशतार्णवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तार्णवह्नेः 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने विषयतया विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिरिति सामनैयत्यप्रवेशः अनिवार्यः, इत्थञ्च सामनैयत्यघटितलक्षणगतप्रत्येकपदसार्थक्यमुपपादितम् इति ।

अथाऽव्याप्तिमाशङ्क्य परिष्कुरुते - **अत्रेत्यादि** । अयमाशयः, कश्चिदाह - ननु भवता लक्षणं तु सुष्ठु निर्मितम्, किन्तु तन्न निर्दोषम्, 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्नितार्णाभावमादाय अव्याप्तिः दुर्वारा एव ।

तथा हि - पूर्वोक्तरीत्या अत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः

●

❋ सामनैयत्यघटित लक्षण दुष्ट !!! - पूर्वपक्ष ❋

प्रश्न :- वाह महाशय वाह ! लक्षण तो गजब बनाव्युं. पण दुःख साथे कहेवुं पडे छे के अव्याप्ति पण अजब-गजब रीते तमारा लक्षणमां आवी जशे. **'तार्णवह्निरयम्' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - आ स्थलमां वह्नितार्णाभाव लईने अव्याप्ति आपवी छे. पूर्वे जणावी ज गयेला के **'तार्णवह्निरयं'** - आ ज्ञानमां वह्नितार्ण विषय न बने. माटे, वह्नितार्णाभाव **'तार्णवह्निरयं'** - आ ज्ञानमां रही जाय. हवे, आ अभाव तमारा लक्षण मुजब लई शकाय छे के नहीं ? ते जोईए.

जो उक्त स्थलमां वह्नितार्णाभाव लेवो होय तो वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता साध्यताने समनियत बनवी जोईए.

एटले के, जयां जयां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य वगेरे त्रण संबंधथी लेवी.) वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता होय त्यां त्यां स्वनिरूपितअवच्छेदकतावत्तासंबंधथी साध्यता रहेवी जोईए. अने

अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितय-सम्बन्धेन साध्यतानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च सत्त्वादिति।

●

જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિતાર્ણઅભાવીયપ્રતિયોગિતા રહેવી જોઈએ.

એટલે કે (ક) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિતાર્ણઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅન-વચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેવી જોઈએ.

તથા (ખ) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વ-અનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વ-સામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહેવી જોઈએ.

❋ સાધ્ય - તાર્ણવહ્નિ, અભાવ - વહ્નિતાર્ણાભાવ ! ❋

પ્રસ્તુતમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.

પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ છે.

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते इति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु एव भवेत् ।

य शो ल ता

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते इति स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन समवाय-

●

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

વિ ન ભા

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

⁂ પ્ર.અ.ના અધિકરણો સા.અ.ને સમાન ⁂

વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ બે છે -

सम्बन्धावच्छिन्नतादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधयाऽपि समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

●

(१) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા.

પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા એ આ પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાને સમાન જ છે. બન્નેના અધિકરણો સરખા જ છે.

દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ છે.

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા

(૧) તાર્ણત્વમાં વૃત્તિ હોય,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને

(૩) દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छे-

द्वितीय प्रतियोगिताअवच्छेदकता અને પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બન્નેના અધિકરણો સમાન જ છે. આમ, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો સરખે સરખા થઈ જશે.

❀ બન્ને અવચ્છેદકતાના અધિકરણોની તુલના ❀

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, તાર્ણત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વનિષ્ઠ, દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન એવી અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - +૧૦

કુલ = ૨૦

(૧) વહ્નિતાર્ણાભાવીય-સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-તાર્ણત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દુનિયાના તમામ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન, તાર્ણત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - +૧૦

કુલ = ૨૦

આ રીતે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જે અને જેટલા અધિકરણો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના તે અને તેટલા અધિકરણો વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના થઈ જાય છે.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-

दक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता साध्यतासमनियता स्यादेव, अर्थात् तादृशः वह्नितार्णाभावः

●

અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાશે.

❋ प्रतियोगिता साध्यताने समनियत, अव्याप्ति जडबेसलाक ❋

તેના ફળ રૂપે જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી) વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે અને જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી વહ્નિતાર્ણાભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાય.

આ રીતે, સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા - બન્ને ઉક્ત અભાવીયપ્રતિયોગિતામાં

धर्तुं शक्यते । 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानम्, 'अयं वह्नितार्णम्' - इत्येतज्ज्ञानञ्च परस्परं भिन्नमेवेति 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने पूर्वोक्तरीत्या वह्नितार्णस्याऽविषयतया विषयितासम्बन्धेन वह्नितार्णाभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः । एवं सामनैयत्यघटित-लक्षणाऽभ्युपगमेऽपि 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्नितार्णाभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा एवेति लक्षणनिर्माणाय कृतः महान् आयासः अन्ते व्यर्थतामेव भजते इति ।

अत्राह - सामनैयत्यघटितलक्षणेऽव्याप्तिः भवतीति अत्र न विवादः, किन्तु इयमव्याप्तिः परिष्कारपरिहार्या, न वज्रलेपायिता, परिष्कारोऽपि न कोऽपि नूतनः अन्वेषणीयः, अपि तु प्रागुक्तः पर्याप्तिघटितः एव । तथा चैवं लक्षणम् -

स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतासमनियता च या प्रतियोगिता

રહેલ હોવાથી साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकअभाव तरीके वह्नितार्णाभाव લઈ शકાશે. તેનું અધિકરણ '**तार्णवह्निरयं**' - આવા પ્રકારનું જ્ઞાન. तज्ज्ञानत्व હેતુ ત્યાં વૃત્તિ. આ રીતે, લક્ષણસમન્વય ન થવાથી અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે. સ્પષ્ટ છે કે साध्यतासमनियत-प्रतियोगितानिरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व - આ પ્રમાણે લક્ષણ બનાવવા છતાં પણ તમારા લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ દોષ દૂર થઈ શકતો નથી.

❁ याद करो जूनुं लक्षण - उत्तरपक्ष ❁

उत्तर :- (अत्र.) તમે પણ ખરેખર માથાના મળ્યા છો. શેરને માથે સવાશેર ! તમારી અવ્યાપ્તિની સામે અમારું નિરાકરણ, લાગે છે, ચાલ્યા જ કરશે. તમારી આપેલી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે અમારે અમારું જૂનું લક્ષણ ફરી યાદ કરવું પડશે. હવે, અમારું લક્ષણ આ પ્રમાણે થશે કે -

(૧) स्वनिरूपितअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता-अवच्छेदकत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनु-

तन्निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इति । अर्थात् "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना या प्रतियोगिता तन्निरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते यः तादृशश्चाभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणमभ्युपगन्तव्यम् ।

●

योगिताअवच्छेदकરૂપમાં વૃત્તિ અને

(२) साध्यतासमनियत એવી પ્રતિયોગિતાના નિરૂપક અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ !

આપણી ભાષામાં કહીએ તો -

(१) (ક) સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅન-વચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જ્યાં જ્યાં જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ-આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય અને (ખ) જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-સ્વઅનવચ્છેદક-અનવચ્છિન્નત્વ - આ ત્રણ સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તથા -

(२) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપમાં વૃત્તિ હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ - આ પ્રમાણે લક્ષણ થાય.

तथा च नोक्ताऽव्याप्तिः, यतः 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते, साध्यता-वच्छेदकतायाः तार्णत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वात्, तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-तार्णत्वगतद्वित्वं लभ्यते, तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्व-तार्णत्वोभय-स्मिन् पर्याप्तत्वात् । तथा च पूर्वोक्तरीत्या तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्य वह्नित्व-तार्णत्वगतद्वित्वस्य च परस्परं भिन्नत्वात् साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकतार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वं न वर्तते इति तादृशवह्नितार्णाभावीय-प्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-वृत्तित्वं नैव सम्भवति ।

●

❋ पुराणा परिष्कारथी पुराणी अव्याप्ति दूर ❋

तमे जे वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिता लीधी ते साध्यताने समनियत थई जाय छे. परंतु स्वनिरूपितअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअव-च्छेदकत्वसंबंधथी, पूर्वे जणावेली पद्धति मुजब ज, साध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदक रूपमां वृत्ति नहीं थाय. कारण के साध्य-ताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्व छे. ज्यारे वह्नितार्णाभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रति-योगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदक रूप वह्नित्व-तार्णत्वगतद्वित्व छे. द्वित्व अपेक्षाबुद्धिविशेषविषयतारूप होवाथी अलग अलग प्रकारनी अपेक्षा बुद्धिना विषय बननार ते बन्ने द्वित्व जुदा जुदा छे. आ रीते, पूर्वेना ज लक्षणथी अव्याप्ति दूर थई जशे.

प्रश्न :- अरे ! पण जे लोको एकत्वनी पर्याप्ति नहीं मानता होय ते लोकोना मते शुं ? अमे मूळ प्रश्न ज ए करेलो के जे लोको एकत्वनी पर्याप्ति नथी मानता तेना मते लक्षणसमन्वय केवी रीते थाय ? तमे पाछुं ए ज लक्षण लावी ए ज प्रश्न खडो कर्यो.

अतः तादृशवह्नितार्णाभावीयप्रतियोगितायां साध्यतासमनियतत्वसत्त्वेऽपि स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वविरहात् तादृशः वह्नितार्णाभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु प्रकृते तार्णवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते । तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते, तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः तार्णत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् । साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्त्या साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकतार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं भवेदेव ।

पूर्वोक्तरीत्या स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन साध्यतानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वात्, या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वाच्च ।

●

उत्तर :- બધાં તો એકત્વની પર્યાપ્તિનો નિષેધ નથી કરતા ને ! જે લોકો નિષેધ નથી કરતા, મતલબ કે એકત્વની પર્યાપ્તિનો સ્વીકાર કરે છે તે લોકોના મતે જ આ લક્ષણ

एवं स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वात्, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता तद्वत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु सत्त्वाच्चेति यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति

●

દર્શાવવામાં આવે છે. જે લોકો એકત્વની પર્યાપ્તિ નથી માનતા તેના મતે અમે નવો પરિષ્કાર પછી દર્શાવીશું.

तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां साध्यतासमनियतत्वं भवेदेव ।

तथा च तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां साध्यतासामनैयत्यस्य स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वस्य च सत्त्वात् तादृशः तार्णवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने तार्णवह्नेः विषयतया विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तित्वाभावेन लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः । एवं पर्याप्तिघटितपरिष्काराऽभ्युपगमे नास्त्येव काचित् क्षतिः । एकत्वस्याऽपि पर्याप्त्यभ्युपगमे एव एतल्लक्षणं सम्भवतीति स्पष्टमेव, तथा तदभ्युपगम्यैव एतल्लक्षणमङ्गीकार्यमिति भावः ।

ननु पर्याप्तिघटितपरिष्काराभ्युपगमे सर्वं विशीर्यते, 'एकं सन्धित्सोः अपरप्रच्यव'न्यायापातः भवतां लक्षणे । एवं हि परिष्काराभ्युपगमे सामनैयत्यनियामकसम्बन्धद्वादशकप्रवेशप्रयोजनं यदुपदर्शितं तत् फल्गु एव भवेत् । तत्तत्सम्बन्धाऽनिवेशेऽपि पर्याप्तिघटितपरिष्कारेण प्रदर्शिताऽव्याप्तिपरिहारः सुकरः । तथा हि - साध्यताव्यापकत्वदिशि उभयत्र स्वसामानाधिकरण्य-

❋ संबंधोनी संख्यामां घटाडो आवश्यक ❋

प्रश्न :- जो तमारे साध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नपर्याप्ति..... ईत्यादि परिष्कारने पण उमेरवो होय तो पछी तमे जे संबंधोनी व्यावृत्ति देखाडी ते उलटी पडशे. तमे जणाव्युं हतुं के "स्वसामानाधिकरण्यनो व्यापकताघटकसंबंधकोटिमां प्रवेश न करावो तो '**वह्निरयं**' - आ ज्ञान विषयितासंबंधथी वह्निविशिष्ट छे. कारण के आ ज्ञानमां तज्ज्ञानत्व रहेलुं छे - आ स्थलमां तार्णवह्निअभावने लईने अव्याप्ति आवे." परंतु हवे ते अव्याप्तिने कोई अवकाश न रहे. कारण के तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्व छे. ज्यारे साध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप वह्नित्वगतएकत्व छे. माटे, तार्णवह्निअभावीयप्रतियोगिता स्वनिरूपितअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमां वृत्ति थशे ज नहीं. आवुं तो बीजी जग्याए पण विचारी शकाय छे. टूंकमां, बारे बार संबंधने राखवानुं प्रयोजन नथी.

मनिवेश्य 'स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमान-प्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) यदभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तादृशश्च यः अभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा भवता प्रदर्शितरीत्या 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र विषयितासम्बन्धेन वह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः भवेत्, किन्तु उक्तलक्षणाऽनुसारेण सा नैव सम्भवेत्, ***यद्यपि*** पूर्वोक्तरीत्या यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता स्यादेव ।

य शो ल ता

तथापि प्रकृते साध्यतावच्छेदकता तार्णत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं

भवेत्, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता केवलवह्नित्वे एव पर्याप्ता इति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते इति स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां न भवेदेव, साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकतार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वविरहात् । तथा च वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

तार्णवह्न्यभावः एव ग्राह्यः । यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वैतत्त्रितयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानतार्णत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

प्रकृते साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया पूर्वोक्तरीत्या तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते । एवं तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः तार्णत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ततया तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि तार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते । तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-

निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकतार्णत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् तादृशतार्णवह्न्यभावः स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया धर्तुं शक्यते । तथा च तादृशतार्णवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने तार्णवह्नेः विषयतया भासमानत्वात् तार्णवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ?

अयमत्राभिसन्धिः - यदि हि सामनैयत्यं न प्रवेश्यते, केवलपूर्वोक्तपरिष्कारघटितं "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि सामनैयत्यघटकसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनार्थं याः याः आपत्तयः प्रोक्ताः ताः प्रायः न सम्भवन्ति, अतः यदि तादृशः पर्याप्तिघटितः परिष्कारः प्रवेश्यते तदा सम्बन्धद्वादशकप्रवेशः अनावश्यकः एव। तथा हि - पर्याप्तिघटितपूर्वोक्तलक्षणाभ्युपगमे पूर्वमसकृद् यथा प्रदर्शितं तथा 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयः भवेदेव ।

एवम् 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र तार्णवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः नैव सम्भवेत्, यतः प्रकृते साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्ता इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तार्णत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-वह्नित्वोभयगतद्वित्वमेव भवेत् । तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वविरहात् तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-

नुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं तादृशतार्णवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां न स्यात्, अतः तादृशतार्णवह्न्यभावः प्रकृते धर्तुं न शक्यते, किन्तु वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते, तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपवृत्तित्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्यादिति तादृशो वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने वह्नेः विषयतया विषयितासम्बन्धेन वह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेवेति तत्र तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः । तथा च स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाप्रवेशेऽपि नास्त्येवाऽत्राऽऽपत्तिः ।

एवम् 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः नैव स्यात्, यतः साक्षात् परम्परया च तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया वह्नित्वमेव लभ्यते, वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया वह्नित्व-वह्नित्वत्वोभयं लभ्यते इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते, तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तु वह्नित्व-वह्नित्वत्वगतद्वित्वमेव लभ्यते । तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वविरहात् तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः साक्षात् परम्परया च अधिकरणविधया वह्नित्वमेव लभ्यते इति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते ।

तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-गतैकत्वरूपे तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकरूपवृत्तित्वं सम्भवत्येवेति वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञाने वह्नेः विषयतया विषयितासम्बन्धेन वह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं वह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्तु अन्यदेव तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः ।

'अयं तार्णवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय यथा नास्ति अव्याप्तिः तथा प्राक् (पृ. ३९१७) प्रतिपादितम् एव ।

'अयं वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्नित्वविशिष्टवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि अव्याप्तिः न स्यात्, साध्यतावच्छेदकतायाः साक्षात् परम्परया च अधिकरणविधया वह्नित्वं वह्नित्वत्वञ्च प्राप्येते इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्व-वह्नित्वत्वगतद्वित्वमेव स्यात् । तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-वह्नित्वत्वगतद्वित्वरूपे तादृश-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेद-कत्वविरहात् स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-रूपवृत्तित्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां न स्यादिति वह्न्यभावो धर्तुं न शक्यते, किन्तु वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः साक्षात् परम्प-रया च अधिकरणविधया वह्नित्वं वह्नित्वत्वञ्च लभ्येते इति तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभा-वीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-विधया वह्नित्व-वह्नित्वत्वगतद्वित्वं लभ्यते इति तादृशसाध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-वह्नित्वत्वगतद्वित्वरूपे वह्नित्वविशिष्ट-

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं स्यादिति तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तादृशाभावाधिकरणविधया 'अयं वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं नैव लभ्यते, किन्तु अन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः।

'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावमादाय अव्याप्तिः उक्तलक्षणे स्यादेव, यतः प्रकृते साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वे एव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते, तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां भवेदेवेति तादृशोऽभावः धर्तुं शक्यते । 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः सः विषयतया न भासते इति तदभावाधिकरणविधया तादृशज्ञानं लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र स्यादेव अव्याप्तिः ।

एवम् 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्,

तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्याऽभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादेव, यतः प्रकृते साध्यतावच्छेदकता तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता च वह्नित्वे एव पर्याप्ता इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते, तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि च वह्नित्वगतैकत्वमेव लभ्यते, तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं सम्भवत्येवेति समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः प्रकृते धर्तुं शक्यते, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्याऽविषयतया समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवमेतदव्याप्तिद्वितयाऽपाकरणाय सामनैयत्यघटकसम्बन्धविधया स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्यैव प्रवेशः आवश्यकः । तथा चैवं लक्षणम् - "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतासमनियता च या प्रतियोगिता तन्निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" इति । अर्थात् "स्वावच्छेदकत्वत्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमानप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिता-

य शो ल ता

वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तादृशो यः अभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगन्तव्यम् ।

तथा च 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः नैव सम्भवेत्, यतः प्रकृते स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरण-विधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

य
शो
ल
ता

तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन अधिकरणविधया कालिकसम्ब-न्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छे-दकतावत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु

वर्तमानत्वात्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्तायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु सत्त्वाच्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः.... इत्याद्याः लभ्यन्ते ।

समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु एव सत्त्वात् कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु कुत्रचिदपि वर्तमानासु अवच्छेदकतासु असत्त्वाच्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः एव लभ्यन्ते । य शो ल ता

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, किन्तु यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्व-

विशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु अवच्छेदकतासु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः वर्तमानत्वेऽपि कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु अवच्छेदकतासु अवर्तमानत्वात् । तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपवृत्तित्वसत्त्वेऽपि स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतासमनियतत्वविरहात् तादृशोऽभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः एव ग्राह्यः । समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः साध्यतावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वे एव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं स्यात् ।

समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिता एका एवाऽवच्छेदकता - समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता । स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्तायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धा-

वच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु वर्तमानत्वात् स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते । स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधयाऽपि एताः अवच्छेदकता एव लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-सम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-सम्बन्धेन) समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिता-वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एवेति समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वस्य स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतासामनैयत्यस्य च सत्त्वात् तादृशः समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्य विषयतया भासमानत्वात् समवायेन वह्नित्वविशिष्ट-वह्न्यभावाधिकरणविधया 'अयं समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येव अव्याप्तिः ।

एवम् 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः न स्यात्, तथा हि - प्रकृते साध्यतावच्छेदकतायाः समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वे एव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं भवेदेव ।

प्रकृते साध्यतानिरूपितावच्छेदकता द्विधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता चेति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाश्च सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते। समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः एव सर्वाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु

इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते, किन्तु यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते । तथा च समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वसत्त्वेऽपि स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतासामनैयत्यविरहात् तादृशः समवायेन वह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावो धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु प्रकृते कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः एव ग्राह्यः । तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः साध्यतावच्छेदकतायाश्च वह्नित्वे एव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशवह्नित्वविशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं वर्तते एव ।

तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता प्रकृते द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना

य शो ल ता

शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाश्च सर्वा अपि अवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्यादिषु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इत्यपि कथयितुं शक्यते ।

तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीय-

प्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-वृत्तित्वस्य स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-सम्बन्धेन) साध्यतासामनैयत्यस्य च सत्त्वात् तादृशः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते, कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तस्य 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्व-विशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने विषयतया प्रतिभासमानत्वात् तादृशाभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः । एवं स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः एव प्रवेश्यः, नान्यः सम्बन्धः, आपत्त्यभाव***दिति चेत्*** ?

●

❋ संबंधअष्टकघटित लक्षण ❋

उत्तर :- સાચી વાત છે ! આપણે ૪ સંબંધને રુખસદ આપી દઈએ. હવે, લક્ષણ આ પ્રમાણે થશે કે -

(૧) સાધ્યતાસમનિયત એવી (સમનિયતત્વ સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી, અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) અને

(૨) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયો-ગિતાઅવચ્છેદકરૂપમાં વૃત્તિ એવી પ્રતિયોગિતાનિરૂપક અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

આપણી ભાષામાં કહીએ તો

(૧) (ક) જ્યાં જ્યાં [1]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[2]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં [3]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[4]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા હોય અને

(ખ) જ્યાં જ્યાં [5]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[6]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં [7]સ્વસામાનાધિકરણ્ય-[8]સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તથા

(૨) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપમાં વૃત્તિ હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ - આ પ્રમાણે લક્ષણ બનાવીશું.

પ્રશ્ન :- અરે ભાઈ ! સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ કરાવવાની જરૂરત શી ? હમણાં તો અમે જણાવ્યું કે તેના પ્રવેશ માટે જરૂરી જે અવ્યાપ્તિ તમે દર્શાવી તે નૂતન પરિષ્કારથી જ દૂર થઈ જાય છે.

❁ તે તે સંબંધોની સાર્થકતા, જુદા જુદા સ્થળે ❁

ઉત્તર :- અમે તમને આ બન્ને સંબંધનું પદકૃત્ય દર્શાવીએ છીએ. કુલ ૮ સંબંધો આપેલા છે. પૂર્વે તેની ઉપર નંબર પણ આપેલા જ છે. ક્રમસર દરેકની વ્યાવૃત્તિ જોઈશું.

પ્રથમ પ્રતિયોગિતાવ્યાપકતાદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધ તરીકે બન્ને સંબંધોનું ગ્રહણ કરો અને વ્યાપ્યતાઘટક સંબંધમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનું ગ્રહણ ન કરો તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લક્ષણઘટક ન બની શકે. કારણ કે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ઘટત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધ-અવચ્છિન્ન, અવચ્છેદકતામાં રહે છે. કિંતુ ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા નથી રહેતી. સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો વહ્નિત્વવૃત્તિ, સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, અવચ્છેદકતાઓમાં જ રહે. ઈત્યાદિ વિગતો પૂર્વવત્ જ છે.

જો દ્વિતીય સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો = પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપ્યતાઘટક-સંબંધકોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લક્ષણઘટક ન બની શકે. કારણ કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા તો સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ, અવચ્છેદકતામાં પણ રહે છે. કિંતુ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી ત્યાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા નથી રહેતી. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા ઉભયસંબંધથી સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, વહ્નિત્વવૃત્તિ અવચ્છેદકતાઓમાં જ રહેશે. ઈત્યાદિ વિગત પૂર્વવત્.

❁ સ્વસામાનાધિકરણ્યની ઉપયોગિતા ❁

જો તૃતીય સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો = પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક-

સંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

'घटोऽयं समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः' -
इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे
यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् -

આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે,
કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે
સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવે.

આ સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે છે -
(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને
(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.
તથા પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ત્રણ છે -
(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા,
(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને
(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા.

વિ ન ભ્રા

એક વાત તો સ્પષ્ટ જ છે કે

સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ અને કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષયક જે ઉક્ત જ્ઞાન છે તેમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ અને સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ વિષય બને જ એવું જરૂરી નથી. કારણ કે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ અને સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ માત્ર વહ્નિ જ બને. જ્યારે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ અને કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ તો ઘટ વગેરે બધાં અનિત્ય દ્રવ્યો થઈ શકે. માટે, સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ અને કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ જે હોય તેને વિષય બનાવનાર ઉક્ત જ્ઞાનમાં કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ તેનો અભાવ લઈ શકાશે.

પૂર્વોક્ત બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના પર્યાપ્તિસંબંધથી અધિકરણ તરીકે દ્રવ્યત્વ અને વહ્નિત્વ - ઉભય જ મળતા હોવાથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થશે.

ઉક્ત ત્રણેય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહે

છે. માટે, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકરૂપ પણ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ થશે.

આથી, ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વરૂપમાં વૃત્તિ થઈ જશે.

★ અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સામનૈયત્યનો વિચાર ★

હવે, જો "જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે. અને જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે" - આવું કહી શકાય તો ઉક્ત અભાવ લઈ શકાય.

ઉક્તઅભાવીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી જે અવચ્છેદકતા

(૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હશે,

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય.

દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી અને (૨) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હશે અને (૨) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જશે.

તૃતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે, (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા

(૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને

(૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તૃતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થશે.

★ સંબંધદ્વયથી જ અધિકરણ વિચાર ★

પૂર્વે ત્રણ સંબંધ હતા. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવચ્છેદક ધર્મ અને પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાઅવચ્છેદક ધર્મ સુધી પહોંચવું પડતું. હવે તે કાર્ય સાક્ષાત્પરંપરાસાધારણ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા અને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા લઈ જૂનું લક્ષણ જ કરી દેશે. માત્ર ધર્મમાં રહેલી જ અવચ્છેદકતાના સાક્ષાત્ કે ઉભયથા અધિકરણ લેવામાં બીજો કોઈ વાંધો પણ ન આવે.

★ અધિકરણોની તપાસનો આખરી અહેવાલ ★

અત્યાર સુધી અવલોકેલ પદાર્થનો નિચોડ આપવો હોય તો કહી શકાય કે - સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - + ૧૦

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - + ૧૦

કુલ = ૩૦

વિ ન મા

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે જ છે :

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.

પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વવૃત્તિ છે અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હશે અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે તે અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હશે અને (૨) કાલિકસંબંધથી

અવચ્છિન્ન હશે તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે. પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બન્નેના અધિકરણ સમાન છે. અને દ્વિતીય સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા તથા દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - બન્નેના અધિકરણ સમાન જ છે.

આ રીતે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

કુલ = ૨૦

❋ साध्यतावच्छेदकता व्याप्य ❋

-- કેવલ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના આમાં કોઈ અધિકરણ નથી.
(જેમ કેવલ ધૂમના કોઈ અધિકરણ ન હોય.)

-- સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના + પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સંયુક્ત અધિકરણ તરીકે બે પ્રકારની (અસત્કલ્પનાથી કુલ ૨૦) અવચ્છેદકતાઓ મળે. (૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને (૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ.
(જેમ વહ્નિ + ધૂમના સંયુક્ત અધિકરણો પર્વતાદિ.)

-- કેવલ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે એક પ્રકારની અવચ્છેદકતા મળે - (૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ. (જેમ અયોગોલક વગેરે કેવલ વહ્નિના અધિકરણો છે.)

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે જ - આ પ્રમાણે કહી શકાય. (જેમ જ્યાં જ્યાં ધૂમ ત્યાં ત્યાં વહ્નિ - આ પ્રમાણે કહી શકાય છે.) આ રીતે દ્વિતીય વ્યાપ્તિ બેસી ગઈ. હવે પ્રથમ વ્યાપ્તિ બેસાડીએ -

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-

સંબંધથી અધિકરણ તરીકે (૧) જે અવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અથવા (૨) જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતાઓ જ મળે. પરંતુ જો ફક્ત સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ લેવાનું હોય તો જે અવચ્છેદકતાઓ (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય કે (૨) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય - તે તમામ અવચ્છેદકતાઓ સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળી જાય.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળનાર

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ ત્રણેય અવચ્છે-દકતાઓ કાલિક કે સમવાય - બેમાંથી કોઈ એકાદ સંબંધથી તો અવચ્છિન્ન છે જ.

માટે, આ ત્રણે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્યરહિત કેવલ સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે લઈ જ શકાય. ફલતઃ જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા પણ છે જ - આવું કહી શકાશે.

વિ ન મ્રા

❋ સ્વસામાનાધિકરણ્યઅપ્રવેશે વ્યાપકતા પણ ઘટિત ❋

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામા-નાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે. તથા જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) ઉક્તવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવ-ચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી) સાધ્યતા છે - આ પ્રમાણે જરૂરથી કહી શકાશે.

સ્પષ્ટ રીતે સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા + વ્યાપકતા ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહી જવાથી અને ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક ઉક્તઅભાવ = સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ તેમાં વૃત્તિ. આ રીતે, લક્ષણઅસમન્વય થતા અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે.

❀ સંબંધનો પ્રવેશ થતાં અવ્યાપ્તિ દૂર ❀

જો સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકકોટિમાં પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા (૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન હોય અને (૨) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અથવા તો જે અવચ્છેદકતા (૧) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન હોય અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળી શકે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બનનારી જે -

(૧) સમવાય સંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ છે તેમાંથી પ્રથમ પ્રકારની અવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ પણ છે અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન પણ છે. માટે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તે અવચ્છેદકતામાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહી જાય.

દ્વિતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તેમાં પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહી જાય. કિંતુ જે તૃતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા છે તેમાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા ન રહે. કારણ કે તે અવચ્છેદકતા (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે, પરંતુ દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ નથી. (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે તો કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન નથી.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં બધે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા નહીં રહે.

આથી, ઉક્ત અભાવીયપ્રતિયોગિતા

(૧) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુ-યોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ હોવા છતાં પણ અને

(૨) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તા સંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા બધે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આવું કહી શકાતું હોવા છતાં પણ,

(૩) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાતું ન હોવાથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા લઈ નહીં શકાય. આથી, સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-અભાવ તરીકે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ ન શકાતા તેને લઈને અવ્યાપ્તિ આપવાની વાત તો દૂર જ રહી ને !

વિ

ના

મ્રા

❁ લક્ષણસમન્વાયક અભાવનું ગ્રહણ ❁

લક્ષણસમન્વય માટે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લેવો પડે. આ અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બે પ્રકારની છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા.

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પણ આવા જ પ્રકારની છે. માટે, જે રીતે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે,

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ બે પ્રકારની

અવચ્છેદકતાઓ મળી તે રીતે આ જ બે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી જ શકાશે.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ છે જ - આવું પણ કહી શકાશે.

આના ફળ સ્વરૂપે,

જ્યાં જ્યાં (બધે અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી લેવી.) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે
વિ ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે.

ન તથા જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા પણ છે - આવું કહી શકાય. મતલબ
મા કે સાધ્યતાની વ્યાપ્યતા અને વ્યાપકતા બન્ને ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહી જવાથી સાધ્યતાસમનિયતપ્રતિયોગિતા તરીકે ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે.

તથા આ અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ હોવાથી અને સાધ્યતાઅવચ્છેદક-તાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વ હોવાથી આ અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવ-ચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વરૂપમાં વૃત્તિ પણ થઈ જશે.

તેથી, તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને લક્ષણસમન્વય સહજતાથી, સરળતાથી અને સમ્યગ્ રીતે થઈ જશે.

❀ તૃતીયસંબંધના પ્રવેશની સાર્થકતા સિદ્ધ ❀

ફલિતાર્થ :- 'अयं घटः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः - इत्येतज्ज्ञानं
विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति
यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् -

આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે,
કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે
સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક સંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો = તૃતીય સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવો જરૂરી છે.

❀ चतुर्थसंबंधप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनप्रारंभ ❀

(૪) જો ચતુર્થ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો = પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો પૂર્વોક્ત સ્થલમાં પૂર્વોક્ત અભાવને લઈને જ અવ્યાપ્તિ આવશે.

વિ
ન
મ્રા

તે આ રીતે -

હમણાં ત્રીજા સંબંધના પદકૃત્યમાં જ બતાવેલ સ્થલમાં જે અભાવ લીધો હતો તે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅતિરિક્તધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં તો વૃત્તિ છે જ.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું પણ કહી જ શકાય છે.

જો હવે તમારા લક્ષણ મુજબ 'જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે' - આવું કહી શકાય તો ઉક્ત અભાવ પકડાઈ જાય.

જ્યારે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ લેવું હોય ત્યારે "જે અવચ્છેદકતા (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન

હોય અને (૨) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અથવા તો (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય - તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને' - આવું કહેવું જરૂરી બને.

પરંતુ જો ફક્ત સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ લેવું હોય તો 'જે અવચ્છેદકતા (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અથવા તો (૨) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય તો તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થઈ જાય' - આટલું જ કહેવું કાફી છે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે જે ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતા મળે છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

વિ (૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - તે ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતામાંથી પ્રથમ પ્રકારની અવચ્છેદકતા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે અને છેલ્લી બે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, આ ત્રણેય પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓમાં સ્વસામા-નાધિકરણ્યસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહી જશે.

ન

મા

⁎ ઉક્ત સ્થલે જ પુનઃ અવ્યાપ્તિ ⁎

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાય છે.

આ રીતે, ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત થઈ જવાથી અને સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક(રૂપ)ત્વ-સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ પણ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક ઉક્ત અભાવ = સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં વૃત્તિ. આ રીતે, લક્ષણસમન્વય ન થવાથી અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે.

❀ तत्संबंधना प्रवेशथी अव्याप्ति दूर ! ❀

જો સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટક-સંબંધકોટિમાં પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અથવા તો (૧) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને (૨) કાલિક-સંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે.

ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી અધિકરણ તરીકે જે

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ મળે છે. તેમાંથી પ્રથમ પ્રકારની અવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી અને દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી તથા દ્વિતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી અને કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળી શકે. તૃતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવા છતાં દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ નથી અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવા છતાં કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન નથી. માટે, તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે ન મળી શકે.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં બધે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી ન શકાય. ફલતઃ પૂર્વવત્ આ અભાવની પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત ન થવાથી આ અભાવ લઈ નહીં શકાય. સમવાયસંબંધથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને લક્ષણસમન્વય પૂર્વવત્ થઈ જશે.

❀ चतुर्थसंबंधनी पण आवश्यकता प्रतिपादित ❀

ટૂંકમાં, '**घटोऽयम् समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति**

कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं
विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति
यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં

સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે પ્રતિયોગિતા-વ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધ-કોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરવો જરૂરી છે.

(૫) સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો = પંચમ સંબંધનો પ્રવેશ કરાવવામાં ન આવે તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં ઘટત્વ-નિષ્ઠ અવચ્છેદકતાને લઈને વહ્નિઅભાવને જ લક્ષણઅઘટક બનાવી શકાય છે. આ અવ્યાપ્તિ પૂર્વવત્ સમજી લેવી.

(૬) સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપ્યતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવ-
વિ ચ્છિન્નત્વનો = ષષ્ઠ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં
ન કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાને લઈને વહ્નિઅભાવને જ લક્ષણઅઘટક
પ્રા બનાવી શકાય છે. આ આપત્તિ પણ પૂર્વવત્ સમજી લેવી.

❀ સપ્તમસંબંધની કમાલ, તેના વિના ધમાલ ❀

(૭) સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ ન કરાવો તો

'वह्निरयं समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति,
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति
समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानम्,
विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति,
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति,
यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् -

આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે. આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ કેવી રીતે લઈ શકાય છે ? - તે પૂર્વે

જણાવી જ દીધું છે. આ સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા ત્રણ છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.

પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા, દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને તૃતીય સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા - આ ત્રણેય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના પર્યાપ્તિસંબંધથી અધિકરણ તરીકે દ્રવ્યત્વ અને વહ્નિત્વ મળે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થાય.

પ્રસ્તુતમાં પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બે છે.

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્ને પ્રકારની પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના પર્યાપ્તિસંબંધથી અધિકરણ તરીકે દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વઉભય જ મળશે. માટે, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવ-ચ્છેદકરૂપ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ મળશે.

આ રીતે, ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયો-ગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ-અવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ થઈ જશે. હવે આ અવચ્છેદકતાઓના અધિકરણો કોણ થાય છે ? તે જોઈએ -

પ્રથમ પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રથમ પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન, દ્રવ્યત્વવૃત્તિ તમામ અવચ્છેદકતાઓ મળે.

દ્વિતીય પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, જે અવચ્છેદકતાઓ વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હશે અને કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે તે અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળશે.

તૃતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી અને વહ્નિત્વમાં

વૃત્તિ હોવાથી સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તે અવચ્છેદકતાઓ તૃતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય કે જે અવચ્છેદકતાઓ સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય.

❋ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના સ્થોનોનો સરવાળો ❋

આ રીતે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળેલ સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓની સંખ્યા આપણે કલ્પીએ - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે જે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતા મળે છે તેની સંખ્યા કલ્પીએ - +૧૦

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે જે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે તેની સંખ્યા કલ્પીએ - +૧૦

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો **કુલ** = ૩૦

ઉક્ત અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં પ્રથમ પ્રકારની જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, જે અવચ્છેદકતા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે લઈ શકાય.

દ્વિતીય પ્રકારની પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, જે અવચ્છેદકતાઓ કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય તે અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે.

❋ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના આધારો ❋

આ રીતે, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ

તરીકે સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - ૧૦

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા છે - + ૧૦

કુલ = ૨૦

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના આ '૨૦' અધિકરણો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના '૩૦' અધિકરણોની અંતર્ગત જ છે.

-- માટે, કેવલ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો કોઈ નથી.
(જેમ કેવલ ધૂમના અધિકરણો નથી.)

-- સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સંયુક્ત અધિકરણ તરીકે બે પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ મળે કે જેની સંખ્યા આપણે ૨૦ કલ્પી છે. (જેમ ધૂમ + વહ્નિના અધિકરણો.)

-- કેવલ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે એક પ્રકારની અવચ્છેદકતા મળે કે જેની સંખ્યા '૧૦' કલ્પેલ છે. (જેમ કેવલ વહ્નિના અધિકરણો અયોગોલકાદિ મળે.)

❋ प्रतियोगिताअवच्छेदकता व्याप्य पण, व्यापक पण ! ❋

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાશે.

ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી અધિકરણ લેવા હોય તો જ આવું કહેવું જરૂરી છે કે 'જે અવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અથવા કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવ-ચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે.'

પરંતુ જ્યારે કેવલ સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી જ પ્રતિયોગિતાઅવ-ચ્છેદકતાના અધિકરણ લેવાના હોય ત્યારે 'જે અવચ્છેદકતા કાલિકસંબંધથી અથવા તો

સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થાય' - આટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત છે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદ-કતાનું અધિકરણ બનનાર

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓ સમવાય કે કાલિક - કોઈ એક સંબંધથી અવચ્છિન્ન છે જ. માટે, આ ત્રણેય અવચ્છેદકતાઓમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહી જાય.

⁂ सातमां संबंध विनानुं लक्षण अव्याप्तिग्रस्त ⁂

આ રીતે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં (સ્વસામાનાધિકરણ્યરહિત કેવલ) સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ છે જ - આવું કહી શકાશે.

આ રીતે, (૧) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવ-ચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ થઈ જવાથી

તથા (૨) (એ) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે. તથા

(બી) જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-ધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિત-અવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય સિવાયના કેવલ સ્વઅવ-ચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આવું કહેવું શક્ય છે. માટે, તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી

વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાશે. તે અભાવના અધિકરણ તરીકે તજ્જ્ઞાન જ મળે. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં વૃત્તિ હોવાથી લક્ષણઅસમન્વય થશે, અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે.

❋ સપ્તમસંબંધના પ્રવેશથી અવ્યાપ્તિવારણ ❋

જો સપ્તમ સંબંધનો પ્રવેશ કરાવો = સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અથવા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળેલ

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ - આ ત્રણ પ્રકારની અવચ્છેદકતાઓમાંથી પ્રથમ પ્રકારની અવચ્છેદકતા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે અને સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે. માટે, તે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું પણ અધિકરણ થશે. દ્વિતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે તે પણ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ થશે.

કિંતુ જે તૃતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા છે તે સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે, પણ દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ નથી. વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે, પણ કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન નથી. આથી, સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તે તૃતીય પ્રકારની અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ નહીં થાય.

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી નહીં શકાય.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાના-

धिકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આવું કહી નહીં શકાય.

ફલતઃ ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત ન થવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતા-નિરૂપક સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ નહીં શકાય. લક્ષણસમન્વય કરવા માટે સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લેવો પડશે.

❁ સાધ્યાભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય સંભવિત ❁

તે અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ ત્રણ છે -

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા,

(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને

(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા.

વિ
ના
શ્રા

આ ત્રણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી તે જ અધિકરણો મળશે કે જે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણો છે. કારણ કે જેવી રીતે પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે તેવી રીતે પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ (૧) દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ છે અને (૨) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે.

જેવી રીતે દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે તેવી રીતે દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

જેવી રીતે તૃતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે તેવી રીતે તૃતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ (૧) સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને (૨) વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાય છે.

તેથી, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (બધે અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામા-નાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી લેવી.) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી પ્રતિયોગિતા છે.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી પ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાય. મતલબ કે સાધ્યતાને સમનિયત પ્રતિયોગિતા તરીકે ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મળી શકે છે.

આ અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ હોવાથી સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદક-તાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવ-ચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વમાં ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વૃત્તિ પણ થઈ જશે.

વિ ર્ન મ્રા

આ રીતે,

તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે, કાલિકથી વહ્નિત્વ-વિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાય. તાદૃશ અભાવનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન ભિન્ન જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ નહીં રહે.

❁ આઠમા સંબંધની આવશ્યકતા ❁

(૮) જો આઠમા સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો તો = સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતા-ઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ ન કરાવો તો ઉક્ત રીતે ઉક્ત સ્થલમાં ઉક્ત અભાવને લઈને જ અવ્યાપ્તિ આવી જાય. કહેવાનો આશય એ છે કે -

જેવી રીતે '**वह्निरयं समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति, कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टः**' - **इत्येतज्ज्ञानम्**,

विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति,
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति,
यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात्

- આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે સ્વસામાનાધિકરણ્યનો પ્રવેશ જરૂરી છે તેવી રીતે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ જરૂરી છે. બાકી, સમવાયથી દ્રવ્યત્વ-વિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ મળી જાય. તે આ રીતે -

પ્રસ્તુત અભાવીયપ્રતિયોગિતા પૂર્વે જોઈ ગયા તે મુજબ સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છે-દકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક દ્રવ્યત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વરૂપમાં વૃત્તિ તો છે જ.

વિ તથા જયાં જયાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી
ન તાદૃશઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-
અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો છે જ.
મા

ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના જ્યારે સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદક-સંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી અધિકરણ લેવાના હોય ત્યારે જ 'જે અવચ્છેદકતા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અથવા વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને કાલિક-સંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બને' - આવું કહેવાની જરૂરત પડે.

જ્યારે ફક્ત સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી જ ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણ લેવા હોય ત્યારે 'જે અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં કે દ્રવ્યત્વમાં રહેતી હોય તે અવચ્છેદકતા સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બની જાય' - આટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત છે.

સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવ-ચ્છેદકતાના અધિકરણ તરીકે મળેલ

(૧) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-દ્રવ્યત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ,
(૨) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ અને
(૩) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતાઓ

આ ત્રણેય અવચ્છેદકતાઓ દ્રવ્યત્વમાં અથવા તો વહ્નિત્વમાં જ વૃત્તિ છે. માટે, આ ત્રણેય અવચ્છેદકતામાં સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહી જશે.

❁ उक्त प्रतियोगिता समनियत थता अव्याप्ति दुर्वार ❁

તેથી જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું કહી શકાશે.

માટે, જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે - આવું કહી શકાય. વિ ન મા

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધથી) પ્રતિયોગિતા છે - આવું પણ કહી શકાય છે.

મતલબ કે સાધ્યતાને સમનિયત પ્રતિયોગિતા તરીકે ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા લઈ શકાય. તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાય. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ ત્યાં વૃત્તિ. આ રીતે, લક્ષણઅસમન્વય થતા અવ્યાપ્તિ દુર્વાર !

જો પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશાની જેમ સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં પણ વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરાવો તો જે અવચ્છેદકતા દ્રવ્યત્વમાં વૃત્તિ હોય અને સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય અથવા વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોય અને કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોય તે જ અવચ્છેદકતામાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહે.

આ રીતે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ પ્રમાણે અવ્યાપ્તિનિરાકરણ + લક્ષણસમન્વય કરી દેવો.

ટૂંકમાં, 'वह्निरयं समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति,
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति,
समवायेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं,
विषयितासम्बन्धेन समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टत्वे सति,
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति,
यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात्

- આ સ્થલમાં સમવાયથી દ્રવ્યત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે આઠમા સંબંધનો = પ્રતિયોગિતા જેમાં વ્યાપક બને તે સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધ તરીકે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ અનિવાર્ય છે. આ રીતે, આઠ સંબંધોનું પદકૃત્ય આપણે જોઈ ગયા.

✳ જૂના સ્થળોનો ત્યાગ શા માટે ? ✳

વિ

ન

ભ્રા

પ્રશ્ન :- આટલા નવા સ્થળોએ પદકૃત્ય દર્શાવવાની શી જરૂરત છે ? પૂર્વોક્ત સ્થળોમાં જ તમે પદકૃત્ય દર્શાવી શકો છો. હા ! સ્વસામાનાધિકરણ્યસંબંધનું પદકૃત્ય તમે નવું દર્શાવ્યું તે બરાબર ! કારણ કે વહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં તાર્ણવહ્નિ લઈને કે તાર્ણવહ્નિસાધ્યક સ્થળમાં વહ્નિઅભાવ લઈને પર્યાપ્તિઘટિતપરિષ્કારના પ્રવેશ પછી અવ્યાપ્તિ આપવી શક્ય નથી.

પરંતુ, 'अयं वह्निः समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति
कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं
विषयितासम्बन्धेन समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति
यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् -

આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને સાધ્યતાવ્યાપકત્વદિશામાં વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિપ્રવિષ્ટસ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનું પદકૃત્ય તમે દર્શાવી શક્યા હોત. કારણ કે આ સ્થલમાં પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ છે. અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ વહ્નિત્વગતએકત્વ છે.

તેવી જ રીતે પ્રતિયોગિતાવ્યાપકત્વદિશામાં પણ વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિપ્રવિષ્ટ-

સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનું પદકૃત્ય તમે પૂર્વોક્ત સ્થલે જ દર્શાવી શક્યા હોત. તેના માટે નવું સ્થલ શોધવાની મહેનત શા માટે કરી ?

❋ નૂતન સ્થળે જ સર્વાનુમતે અવ્યાપ્તિસંભવ ❋

ઉત્તર :- ચોક્કસ દર્શાવી શક્યા હોત. પરંતુ પૂર્વે જણાવેલ કે અમુક લોકોના મતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકધર્મકોટિમાં પ્રવિષ્ટ સંબંધોમાં પણ પરંપરાએ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહે. તે મત મુજબ જો સાક્ષાત્-પરંપરાસાધારણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અને પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાના અધિકરણો લેવામાં આવે તો સાક્ષાત્-પરંપરાસાધારણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ સમવાય-કાલિક-વહ્નિત્વ-વહ્નિત્વત્વગતબહુત્વ થાય. જ્યારે સાક્ષાત્-પરંપરાસાધારણતાદૃશઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્ત્યનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ તો સમવાય-વહ્નિત્વ-વહ્નિત્વત્વગતબહુત્વ થાય. માટે, અવ્યાપ્તિ આપી ન શકાય. અવ્યાપ્તિ આપવી જ હોય અને તેવા પ્રકારના ઉપાયો પણ હોય ત્યારે અવ્યાપ્તિ જડબેસલાક જ આપવી જોઈએ ને !

તથા નવા સ્થળો પણ શોધવા નથી પડ્યા. સ્વસામાનાધિકરણ્ય માટે જે સ્થળ લીધું તે સ્થળે જ સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વનું પણ પદકૃત્ય દર્શાવી દીધું. ઊલટું તેમાં જ લાઘવ થાય તેમ હતું.

પ્રશ્ન :- સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ શા માટે નહીં બતાવ્યો ? જો તેનો પ્રવેશ ન કરો તો પૂર્વોક્ત સ્થલે જ અવ્યાપ્તિ આવશે. **'वह्निरयम्' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन वह्निविशिष्टम्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે. કારણ કે આ સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ અને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે. બાકીનું લક્ષણ પૂર્વે તમે જ જણાવેલ તે રીતે ઘટી જશે. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને ! એને ટાળવા માટે સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કેમ નથી કરાવતા ?

❖ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વ બિનજરૂરી ❖

ઉત્તર :- એક વાતની સ્પષ્ટતા રાખો કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા સાક્ષાત્ વહ્નિત્વ ધર્મમાં રહે. પરંપરાએ કેટલાંક લોકોના મતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવચ્છેદક સંબંધોમાં + ધર્મોમાં

य शो ल वि न भा

न; पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान्, धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा, यदि पूर्वोक्तमेव लक्षणमभ्युपगम्यते, स्वावच्छेदकसम्बन्धा-

ઉભયમાં ન રહે. બાકીના બધાં લોકોના મતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવચ્છેદક ધર્મોમાં તો પરંપરાએ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહે જ. આથી, તમે જે અવ્યાપ્તિ દર્શાવી તેનું નિરાકરણ તો સર્વ સમ્મત નિયમ દ્વારા જ આવી જશે. એટલે કે साक्षात्-परंपरासाधारणसाध्यताअवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदक રૂપ કેવલવહ્નિત્વગતએકત્વ જ થાય. કારણ કે પરંપરાએ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તે સ્થલમાં વહ્નિત્વત્વમાં રહી ન શકે, વહ્નિત્વત્વનું તે સ્થલમાં ભાન નથી માટે જસ્તો ! જ્યારે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વવહ્નિત્વત્વગતદ્વિત્વ થાય. સ્પષ્ટ છે કે અવ્યાપ્તિ આવવાનો કોઈ અવકાશ પ્રસ્તુતમાં રહેતો નથી. આથી જ સ્વઅનવચ્છેદકઅનવચ્છિન્નત્વસંબંધનો પણ પ્રવેશ પ્રસ્તુતમાં અનાવશ્યક બની જાય છે. આ રીતે આપણું લક્ષણ નક્કી થયું.

હવે, મૂળ વાત યાદ કરો ! મુખ્ય પૂર્વપક્ષે પર્યાપ્તિઘટિત ઉક્ત લક્ષણ સ્વીકારી ન શકાય તે માટે બે દલીલ આપી હતી.

(૧) એકત્વની પર્યાપ્તિ સંભવી શકતી નથી. અને

(૨) **पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान्, धूमात्** -

આ સ્થલમાં સમવાયથી મહાનસીયત્વત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ.

❀ પૂર્વોક્ત સ્થળે અવ્યાપ્તિવારણ ❀

પ્રથમ દલીલનો જવાબ આપી ગયા. હવે દ્વિતીય દલીલનો પણ જવાબ જોઈ લઈએ. પ્રસ્તુતમાં જે બન્ને સંબંધોનો પ્રવેશ કરાવ્યો છે તેના ફળ રૂપે અથવા તો સમનિયતત્વનો અને પર્યાપ્તિઘટિત પૂર્વોક્ત પરિષ્કારનો - ઉભયનો પ્રવેશ કરાવ્યો છે તેના ફળ સ્વરૂપે ઉક્ત અવ્યાપ્તિનું નિરાકરણ થઈ જશે. તે આ રીતે --

જો પૂર્વોક્ત સ્થલમાં સમવાયથી મહાનસીયત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી

वच्छिन्नत्वसम्बन्धेन तत्तत्साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्चाधिकरण-विधया तुल्याधिकरणप्राप्तेः ।

अयं भावः - प्रकृते साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्वे वह्नित्वे च वर्तते, अर्थात् साध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया प्रकृते महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं लभ्यते । समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव लभ्यते इति तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते । तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छे-दकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसत्त्वात् समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रति-योगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं भवेदेव ।

प्रकृते साध्यतानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - (१) कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च। स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्याः सर्वा अपि कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते एव, कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमाना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना वा अवच्छेदकताऽपि स्वावच्छेदकसम्बन्धा-वच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेत्, कालिकसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायां कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहान-सीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसत्त्वात् । एवं या अवच्छेदकता

कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वर्तते सा कुत्राऽपि वर्तताम्, केनचिदपि धर्मेणाऽवच्छिन्ना च भवतु तथापि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताविशिष्टा भवेदेव ।

तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः..... इत्यादिकाः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

एवं स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकता इत्यादिकाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु... इत्याद्यवच्छेदकतासु अपि सत्त्वात् ।

इत्थञ्च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु..... इत्याद्यवच्छेदकतासु वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु

शब्दतः अनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु वर्तते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः... इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते इति स्थितम् ।

समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकताऽपि द्वेधा - (१) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, (२) कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च । स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चाऽपि सत्त्वादिति ।

स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च

लभ्यन्ते एव, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु..... इत्याद्यवच्छेदकतासु अपि सत्त्वात् ।

तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

एवञ्च साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च समवायसम्बन्धावच्छिन्नायाः अप्युपलब्धेः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नायाः अप्युपलब्धेश्च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः कालिक-सम्बन्धावच्छिन्नाः च सर्वा अपि अवच्छेदकताः तादृशसाध्यतावच्छेदकताधिकरणविधया धर्तुं शक्यन्ते इति साध्यता-प्रतियोगितावच्छेदकतानां तुल्याधिकरणानि प्राप्तानि ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु... इत्याद्यवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः यः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव।

यत्र यत्र च (= साध्यतायाः अधिकरणविधया याः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते तासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव । तथा च समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते, समवायेन महानसीयत्वविशिष्टः महानसीयवह्निः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः वर्तते एव, समवायेन महानसीयत्वविशिष्टः न कोऽपि पर्वते वर्तते, अन्यथा तस्य महानसीयत्वहानेः इति समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावाधिकरणविधया पर्वतः प्राप्यते, तत्र च धूमहेतुः

य शो ल ता

वृत्तिः इति पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान् धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा एव ।

एतदव्याप्तिनिवारणाय सामनैयत्यघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यमपि निवेशनीयम्। तथा चैवं लक्षणम् - "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता

●

વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આપવી હોય તો તે અભાવીયપ્રતિયોગિતા

(૧) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપમાં વૃત્તિ હોવી જોઈએ. તથા

(૨) સાધ્યતાને સમનિયત હોવી જોઈએ.

ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે. અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે. આથી, ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વરૂપમાં વૃત્તિ થઈ જશે.

હવે, તાદૃશઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત થાય છે કે નહીં ? તે જોવાનું. જો 'જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशः च यः अभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" इति ।

एवं हि पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान् धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः न स्यात् । तद्यथा - प्रकृते पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च महानसीयत्ववह्नित्वोभयगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं स्यादेव ।

●

ઉક્ત-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ-ઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે' - આવું કહી શકાય તો 'ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત છે' - તેવું કહી શકાય.

પ્રસ્તુતમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે છે -

(૧) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા.

કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન જે પ્રથમ પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે તે (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી, અને (૨) મહાનસીયત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી જે અવચ્છેદકતાઓ (૧) કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે અને (૨) મહાનસીયત્વમાં વૃત્તિ હશે તે તમામ અવચ્છેદકતાઓ સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું અધિકરણ બની શકે.

જે દ્વિતીય પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે તે સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હોવાથી અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ હોવાથી જે અવચ્છેદકતાઓ સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન હશે અને

कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे महानसीयत्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतानामवृत्तित्वात् ।

एवं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतानामवृत्तेः ।

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहान-

વह्नित्वमां वृत्ति हशे ते अवच्छेदकताओ स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्व-उभयसंबंधथी द्वितीय साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके लई शकाय.

तथा प्रस्तुतमां उक्तअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता पण बे प्रकारनी छे -

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-महानसीयत्ववृत्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकता अने

(२) कालिकसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकता.

प्रथम प्रकारनी प्रतियोगिताअवच्छेदकता समवायसंबंधथी अवच्छिन्न होवाथी अने महानसीयत्वमां वृत्ति होवाथी जे अवच्छेदकताओ समवायसंबंधथी अवच्छिन्न हशे अने महानसीयत्वमां वृत्ति हशे ते ज अवच्छेदकताओ स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंध-अवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी प्रथम प्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं अधिकरण थाय.

सीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च वर्तते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च वर्तते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः

य शो ल ता

●

द्वितीय प्रकारनी अवच्छेदकता कालिकसंबंधथी अवच्छिन्न होवाथी अने वह्नित्वमां वृत्ति होवाथी जे अवच्छेदकताओ कालिकसंबंधथी अवच्छिन्न हशे अने वह्नित्वमां वृत्ति हशे ते अवच्छेदकताओ ज स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी द्वितीय प्रकारनी अवच्छेदकताना अधिकरण तरीके मळी शके.

✱ संख्या सरखी, संख्येय तद्दन जुदा ! ✱

आ रीते, नक्की ए थयुं के -

स्वसामानाधिकरण्य-स्वअवच्छेदकसंबंधअवच्छिन्नत्वउभयसंबंधथी

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके जे समवायसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-अवच्छेदकताओ मळे छे तेनी संख्या आपणे कल्पीए - १०

(२) कालिकसंबंधअवच्छिन्न-महानसीयत्वनिष्ठ-साध्यताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके जे कालिकसंबंधअवच्छिन्न-महानसीयत्ववृत्ति-अवच्छेदकताओ मळे छे तेनी संख्या पण कल्पीए - +१०

कुल = २०

वि न भ्रा

उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते ।

समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीय-प्रतियोगितानिरूपिता या समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तस्याः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्न-महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे महानसीयत्वे समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृश-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतानामवर्तमानत्वादिति ।

एवं स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा न लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणे वह्नित्वे कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतानामवृत्तेः ।

●

(१) समवायसंबंधअवच्छिन्न-महानसीयत्ववृत्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके समवायसंबंधअवच्छिन्न-महानसीयत्ववृत्ति-अवच्छेदकताओ मळे के जेनी संख्या - १०

(२) कालिकसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकताना अधिकरण तरीके कालिकसंबंधअवच्छिन्न-वह्नित्ववृत्ति-अवच्छेदकताओ मळे के जेनी संख्या - +१०

कुल = २०

संख्या समान होवा छतां स्पष्ट छे के संख्येय तद्दन भिन्न-भिन्न छे. जे अधिकरणो साध्यताअवच्छेदकताना छे तेमांथी एकमां पण प्रतियोगिताअवच्छेदकता वृत्ति नथी. अने

तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च वर्तते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च वर्तते इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च नैव लभ्यन्ते, एताः अवच्छेदकताः एव, याः तादृशाऽभावीयप्रतियोगितायाः अनधिकरणविधया लब्धाः ता एव स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया पूर्वोक्तरीत्या लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपिता-

●

જે અધિકરણો પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના છે તેમાંથી એક પણ અધિકરણમાં સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા વૃત્તિ નથી.

वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता नैव वर्तते ।

यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता नैव वर्तते ।

तथा च समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहान-

●

તો પછી જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે - આવું તો કહી જ કેવી રીતે શકાય?

તે જ રીતે જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-સંબંધથી પ્રતિયોગિતા છે - આવું પણ કહી જ કેવી રીતે શકાશે ?

આ રીતે, ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાને સમનિયત થઈ નહીં શકે. ફલતઃ ઉક્ત સ્થલમાં તે અભાવ લઈ નહીં શકાય.

કિંતુ, કાલિકથી મહાનસીયત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો જ અભાવ લેવો જોઈએ.

આ અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બે છે -

सीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपवृत्तित्वसत्त्वेऽपि स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतासमनियतत्वाऽसत्त्वात् तादृशः समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं नैव शक्यते इति तमादाय अव्याप्तिसम्भावनाऽपि विलीयते ।

प्रकृते कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः एव धर्तुं शक्यते । तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नतादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च नैव भवेत् । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव स्यादिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-

●

(૧) કાલિકસંબંધઅવચ્છિન્ન-મહાનસીયત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને

(૨) સમવાયસંબંધઅવચ્છિન્ન-વહ્નિત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા. આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાના અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી અધિકરણો સમાન જ મળશે. કારણ કે જેવી રીતે પ્રથમ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા કાલિકસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને મહાનસીયત્વમાં વૃત્તિ છે તેવી રીતે ઉક્તઅભાવીય પ્રથમ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ કાલિકસંબંધથી જ અવચ્છિન્ન છે અને મહાનસીયત્વમાં વૃત્તિ છે.

स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते । इत्थञ्च साध्यता-तादृशाऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानां समानाधिकरणप्राप्तिः।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव।

●

તથા જેવી રીતે દ્વિતીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે તેવી રીતે દ્વિતીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ સમવાયસંબંધથી અવચ્છિન્ન છે અને વહ્નિત્વમાં વૃત્તિ છે.

આથી, જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધ-અવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે જ.

તથા જ્યાં જ્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભય-

यत्र यत्र च (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव । तथा च कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतासामनैयत्यं वर्तते एव ।

●

સંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે જ - આ પ્રમાણે કહી શકાય.

ફલતઃ જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (બધે અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી લેવી.) ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે અને જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે - આ પ્રમાણે કહી શકાશે. એટલે કે સાધ્યતાને સમનિયત પ્રતિયોગિતા તરીકે ઉક્તઅભાવીયપ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે.

પ્રસ્તુતમાં પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ હોવાથી સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ તો છે જ.

આ રીતે, તાદશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક કાલિકથી મહાનસીયત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ જ નહીં રહે.

प्रकृते साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयगतद्वित्वमेव प्राप्यते इति तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं वर्तते एव । तथा च कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते । पर्वते वह्निः वर्तते, वह्नयश्च सर्वेऽपि कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टाः समवायेन वह्नित्वविशिष्टाश्च भवन्ति एवेति वह्न्यभावाधिकरणविधया लभ्यमानजलह्रदादौ एव कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावः वर्तते, तत्र च धूमहेतुरवृत्तिरेव भवतीति लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः । एवं सम्बन्धाष्टकघटितं लक्षणमभ्युपगन्तव्यम्, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धप्रवेशः नास्त्यावश्यकः, पर्याप्तिघटितपरिष्कारेणैव तत्प्रयोजनसिद्धेः ।

सम्बन्धाष्टकमध्ये अन्यतमस्याऽपि अप्रवेशे नैव लक्षणं सङ्गच्छते । तद्यथा - यस्यां व्याप्तौ साध्यतायां प्रतियोगितायाः व्याप्यता प्रतिभासते तत्र व्यापकताघटकसम्बन्धविधया सम्बन्ध-

य शो ल ता

●

❋ એકત્વની પર્યાપ્તિ માનતા ફલિત થતું લક્ષણ ❋

આ રીતે, જો એકત્વની પર્યાપ્તિ માનવામાં આવે તો આપણું લક્ષણ થશે -

(૧) સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી (અવચ્છેદકતાવત્તા સ્વસામાનાધિકરણ્યસ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધથી) જ્યાં જ્યાં જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા હોય અને જ્યાં જ્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી સાધ્યતા હોય ત્યાં ત્યાં સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાવત્તાસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા હોય તથા

વિ ન પ્રા

(૨) જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિરૂપિતઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપમાં વૃત્તિ હોય તે અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ.

આ લક્ષણથી બધી અવ્યાપ્તિઓ દૂર - દૂર ફેંકાઈ જશે.

द्वयोपादाने व्याप्यताघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धमप्रवेश्य यदि "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च यः अभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पूर्वोक्तरीत्या एव 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवाद् व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः स्यात्, स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतानामपि प्राप्तेः, तत्र तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतायाः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन अवर्तमानत्वादिति स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धप्रवेशः अवश्यं कर्तव्यः ।

एवं तत्रैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धमप्रवेश्य यदि "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयाऽसम्भवाद्

व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः भवेदेव, स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतानामपि प्राप्तेः, तत्र च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितानिरूपितायाः समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताया अवृत्तेरिति स्वावच्छेदक-सम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः अवश्यं प्रवेशनीयः ।

यदि व्यापकताघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धः न प्रवेश्यते, किन्तु "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्य-तावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगिता-निरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य -स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिता-वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्न-त्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च यः अभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा ***यद्यपि*** पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावस्याऽग्राह्यतया या व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिरापादिता सा नैव सम्भवति, पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तद्वान्, धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽ-व्याप्तिरपि न सम्भवति, तद्यथा - तादृशाभावीयप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मान-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मान-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपवृत्तित्वं वर्तते।

तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) अधिकरणविधया समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-

ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

किन्तु केवलस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया न केवलं समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लि-ख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमान-महानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, अपि तु समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चापि लभ्यन्ते ।

एवं स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगि-तावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया यथा कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते तथैव कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः अपि च लभ्यन्ते । तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लि-ख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् । स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमान-वह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् ।

ततश्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छि-न्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावीय-

य शो ला ता

प्रतियोगितायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः.... इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया याः अवच्छेदकताः लभ्यन्ते ताः अत्र समाविष्टाः एव ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

किन्तु स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते । स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे

सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया तु समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता नैव वर्तते इति समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता साध्यतासमनियता न भवति इति तादृशोऽभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु पूर्वोक्तरीत्या कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न भवेदेवाऽव्याप्तिः, ***तथापि*** 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा एव । तद्यथा - साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्व-द्रव्यत्वयोरेव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-द्रव्यत्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्त्या कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-

निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं वर्तते एव ।

साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता प्रकृते त्रेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना द्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकता च । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवति, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानावच्छेदकतासु च भवेत् । तादृशोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु समवायसम्बन्धा-

वच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेदिति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

केवलस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वादिनिष्ठाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते । एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्य-

मानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः अनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव । इत्थञ्च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते ।

'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तस्याऽविषयतया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धः प्रवेश्यते तदा नेयमव्याप्तिः, स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेद-

कतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ताऽपि न वर्तते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ताऽपि न वर्तते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताधिकरणद्रव्यत्ववृत्तित्वस्य च समवायसम्बन्धावच्छिन्नतादृशवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु अभावात् ।

तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते । समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे च वर्तमानाः अवच्छेदकताः स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया प्राप्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवाय-

य शो ल ता

सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते, ततः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्व-विशिष्टस्तदभावः एव धर्तुं शक्यते ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धा-वच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः

अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते । एता एवावच्छेदकताः पूर्वोक्तरीत्या स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधयाऽपि प्राप्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

यत्र यत्र च (= तासु एवाऽवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीय-प्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्व-द्रव्यत्वयोरेव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-विधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयो-गितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-द्रव्यत्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानव-च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानव-च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्यादेव । अतः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन

य शो ल ता

द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तुं शक्यते, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तस्य विषयतया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्त्वन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः इति स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धोऽवश्यं प्रवेशनीयः।

यदि तत्रैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो न प्रवेश्यते, किन्तु "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा ***यद्यपि*** पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान्, धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टः तदभावमादायाऽव्याप्तिः नैव भवति, पूर्वदर्शितदिशा तत्परिहारात्, ***तथापि*** 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः भवेत् ।

तद्यथा - स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-

य शो ल ता

वच्छेदकतायाः अधिकरणविधया यथा कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते, तथैव समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः चापि लभ्यन्ते। एवं स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च यथा लभ्यन्ते तथा कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चापि लभ्यन्ते। तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

ततश्च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन)

साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

एवं पूर्वोक्तरीत्या "यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव" - इति कथयितुं शक्यते एव । तथा च साध्यतासामनैयत्यं तादृशाभावीयप्रतियोगितायां वर्तते एव ।

एवं पूर्वोक्तरीत्या तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं वर्तते एवेति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तुं शक्यते । पूर्वोक्तरीत्या तादृशाभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते एव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि हि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो निवेश्यते तदा कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगितायाः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः अनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः

उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते इति यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते । तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तव्यः पूर्वोक्तरीत्या । तादृशाभावाधिकरणविधया च 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्तु अन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवा-ऽव्याप्तिरिति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धोऽपि अवश्यं प्रवेशनीयः ।

यदि प्रतियोगितायां साध्यताव्याप्यता यस्यां व्याप्तौ प्रतीयते तत्र व्यापकताघटकसम्बन्धविधया सम्बन्धद्वयमुपादाय व्याप्यताघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यं न निवेश्यते, अपि तु 'स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्य-तावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगिता-निरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिता-

वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि लक्षणसमन्वयासम्भवाद् व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः भवेदेव, यतः स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः एव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः घटत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः न लभ्यन्ते । तथा चाऽत्रावश्यं स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धः निवेश्यः ।

एवं तत्रैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो न प्रवेश्यते, किन्तु 'स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमात् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयाऽसम्भवात् स्यादेव व्याप्तिलक्षणाऽप्रसक्तिः, स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु अपि सत्त्वात्, तत्र च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अवर्तमानत्वात् । तथा च स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धोऽवश्यं प्रवेशनीयः।

यदि तादृशव्याप्तौ एव व्यापकताघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धो न निवेश्यते, किन्तु 'स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरू-पितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छि-न्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्ब-न्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यद-भावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा ***यद्यपि*** 'पर्वतो वह्निमान् धूमात्' - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयो भवति, स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभय-सम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया लभ्यसमवायसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अवश्यं सत्त्वात् । एवम् 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादाय अव्याप्तिः न सम्भवति, तद्यथा - पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रति-योगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतर-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-द्रव्यत्वगत-द्वित्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं वर्तते एव ।

स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-यांश्च अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः वह्नित्वनिष्ठाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धा-

वच्छिन्नाः द्रव्यत्वनिष्ठाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते इति एताः एवाऽवच्छेदकताः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया लभ्यन्ते ।

एवं स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते । एतासु अवच्छेदकतासु स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया प्राप्यमाणाः अवच्छेदकताः अन्तर्भूता एव । अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते ।

किन्तु यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठावच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते, अतः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु प्रकृते कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः, ***तथापि*** 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन

द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा, तद्यथा - प्रकृते साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च वह्नित्व-द्रव्यत्वयोरेव पर्याप्ततया साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-द्रव्यत्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं स्यादेव ।

साध्यतानिरूपिताऽवच्छेदकता द्वेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना वह्नित्वनिष्ठा अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना द्रव्यत्वनिष्ठा अवच्छेदकता च । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता त्रेधा - कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमान-

वह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । तथा च स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत् । एवं समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चैव भवेत् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते । आसु अवच्छेदकतासु स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया लब्धाः अवच्छेदकताः अन्तर्भवन्त्येव।

अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन)

साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव - इति कथयितुं शक्यते ।

स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नघटत्वादिनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते । तथा च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानघटत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते । अतः यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यं विहाय केवलस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः

या शो ल ता

समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तुं शक्यते, 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः सः विषयतया न भासते, तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानमेव लभ्यते, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि हि स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धो निवेश्यते तदा स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः वा नैव लभ्यन्ते, यतः स्वसामानाधिकरण्यस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ताऽपि, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ताऽपि च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु वा नैव सम्भवति, तादृशाऽवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदककालिकसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताधिकरणद्रव्यत्ववृत्तित्वस्य चाऽसत्त्वात् ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धा-

वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः यः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव - इति कथयितुं न शक्यते । तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु प्रकृते कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः यः तदभावः एव ग्राह्यः । तादृशाभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकता द्वेधा - (१) कालिकसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमाना अवच्छेदकता, (२) समवायसम्बन्धावच्छिन्ना शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमाना अवच्छेदकता च । स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत्, समवायसम्बन्धावच्छिन्नद्रव्यत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावत्ता च समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च भवेत् । ततश्च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) तादृशाभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु,

समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च (= तासु एवाऽवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव ।

किञ्च, प्रकृते साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च वह्नित्व-द्रव्यत्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः तादृशाभावीय-प्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-वृत्तित्वं वर्तते एव ।

तथा च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते । 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञाने कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः यः तस्य विषयतया कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावाधिकरणविधया 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं न लभ्यते, किन्तु अन्यदेव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिरिति स्वसामानाधिक-रण्यसम्बन्धोऽवश्यं प्रवेशनीयः ।

यदि तत्रैव स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो न प्रवेश्यते, किन्तु "स्वावच्छेदकता-त्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता-

त्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन यः द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादेव ।

तद्यथा - स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावत्ता यथा कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च वर्तते तथैव समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु चाऽपि भवेत् । अतः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवाय-सम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धा-वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव । पूर्वोक्तरीत्या यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धा-
य वच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु
शो शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लि-
ल ख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे
ता वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामाना-
धिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपिता-
वच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभय-
सम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव ।

एवं पूर्वोक्तरीत्या तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वमपि वर्तते । अतः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः धर्तुं शक्यते। तदधिकरणविधया च 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं लभ्यते एव, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः।

अत्र तार्णवह्नेर्विषयितया साध्यतायां वह्नितार्णाभावमादाया-ऽव्याप्तिवारणायैकत्वादेः पर्य्याप्त्यभ्युपगमेन साध्यतावच्छेदकतात्वा-

●

यदि स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धो निवेश्यते तदा पूर्वोक्तरीत्या स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानद्रव्यत्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्चैव लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानाः अवच्छेदकताश्च न लभ्यन्ते, एताश्च समवायसम्बन्धावच्छिन्नाः शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे, शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे च वर्तमाना अवच्छेदकताः स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया लभ्यन्ते इति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावो धर्तुं न शक्यते, किन्तु प्रकृते कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावः एव पूर्वोक्तरीत्या ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः इति स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धोऽवश्यं प्रवेशनीयः । एवं सम्बन्धाष्टकमवश्यं निवेशनीयम् इति साधितम् ।

एतत्सर्वं मनसिकृत्याह - **अत्र** = सामनैयत्यघटितप्रकृतलक्षणे **तार्णवह्नेः विषयितया साध्यतायां** = 'अयं तार्णवह्निः' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन तार्णवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र **वह्नितार्णाभावमादाय अव्याप्तिवारणाय एकत्वादेः पर्य्याप्त्यभ्युपगमेन** = एकत्वादेः

●

✱ शब्दानुपाती भाव भावानुपाती शब्दोमां ✱

शब्दार्थ :- अत्र = साध्यतासमनियतप्रतियोगितानिरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व - આ લક्षणमां विषयितासंबंधथी तार्णवह्नि साध्य होय त्यारे वह्नितार्णअभावने लईने आवती अव्याप्तिनुं वारण करवा माटे એકत्व वगेरेनी पर्याप्ति स्वीकारी लई पूर्वोक्त

गूढार्थतत्त्वा *वच्छिन्नपर्य्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वविवक्षणे स्वावच्छेदक-सम्बन्धानवच्छिन्नत्व-स्वसामानाधिकरण्योभयसम्बन्धेनाऽवच्छेदकतावत्त्वं वाच्यम् ।*

तदुभयफलन्तु कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टसाध्यकस्थले समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादायाऽव्याप्तिवारणम् ।

●

पर्याप्तिमभ्युपगम्य, एकत्वादेः पर्याप्त्यभ्युपगमपक्षे वा **साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नपर्य्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वविवक्षणे** = स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वपरिष्काराङ्गीकारे **स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्व-स्वसामानाधिकरण्योभयसम्बन्धेनाऽवच्छेदकतावत्त्वं वाच्यम्**, स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वसम्बन्धस्याऽनावश्यकत्वात्, उक्तपर्याप्तिघटितपरिष्कारेणैव तस्य चरितार्थत्वात् । तथा च "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना, स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यतासमनियता च या प्रतियोगिता तन्निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणं वाच्यम् ।

तदुभयफलं तु = स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनं तु **कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति समवायेन वह्नित्वविशिष्टसाध्यकस्थले** = पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान्, धूमात् - इत्यत्र **समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन वह्नित्वविशिष्टाभावमादाय अव्याप्तिवारणम्**, अन्यतरसम्बन्धाऽप्रवेशे तादृशस्थले तादृशाभावमादायाऽव्याप्त्यापत्तेः ।

●

વિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન(પ્રતિયોગિતાનિરૂપક)પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ-વૃત્તિત્વસ્વરૂપ પરિષ્કારની પણ વિવક્ષા કરો તો સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિ-ન્નત્વ ઉભયસંબંધથી જ અવચ્છેદકતાવત્તા જણાવવી / કહેવી. તદુભયફલન્તુ = આ બે સંબંધથી ઘટિત લક્ષણ બનાવવાનું ફળ અથવા તો પર્યાપ્તિઘટિત પૂર્વોક્ત પરિષ્કાર અને

ननु भवता एव पूर्वं साधितम् - स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धाऽप्रवेशेन "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणाऽभ्युपगमे पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टः तद्वान् धूमात् - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन यः वह्नित्वविशिष्टः तदभावमादायाऽव्याप्तिः न सम्भवति, यतः यत्र यत्र (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानमहानसीयत्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतोऽनुल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नासु शब्दतः उल्लिख्यमानवह्नित्वे वर्तमानासु अवच्छेदकतासु च) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन

●

સમનિયતત્વ-ઘટિત પરિષ્કાર - ઉભયના મિશ્રણનું ફળ એ કે કાલિકથી મહાનસીયત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે સમવાયથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તે જેમાં સાધ્ય હોય તેવા સ્થલમાં સમવાયથી મહાનસીય-ત્વવિશિષ્ટ હોતે છતે જે કાલિકથી વહ્નિત્વવિશિષ્ટ હોય તેનો અભાવ લઈને આવતી અવ્યાપ્તિનું વારણ.

યાદ રહે કે સ્વસામાનાધિકરણ્ય કે સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વ - આ બે સંબંધના પદકૃત્ય રૂપે ગ્રંથકારે પૂર્વોક્ત સ્થલ નથી બતાવ્યું. કારણ કે કોઈ એકાદ સંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો અને બાકીના સાત સંબંધોનો પ્રવેશ કરાવો તો ઉક્ત સ્થલે અવ્યાપ્તિ આવતી નથી. જો સ્વસામાનાધિકરણ્ય-સ્વઅવચ્છેદકસંબંધઅવચ્છિન્નત્વઉભયસંબંધનો પ્રવેશ ન કરાવો, તે

वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्य-स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वोभयसम्बन्धेन) साध्यता नैव वर्तते, तत्कथम् अधुना एवं प्रतिपाद्यते यद् एकतरस्याऽपि सम्बन्धस्याऽप्रवेशे उक्तस्थले उक्ताभावमादायाऽव्याप्तिः भवति, ग्रन्थकृता 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादाय 'अयं कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तद्वत्, तज्ज्ञानत्वात् - इत्यत्र च कालिकेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति, समवायेन वह्नित्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन द्रव्यत्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः प्रदर्शनीया भवेत्, तत्तत्सम्बन्धाप्रवेशेऽव्याप्तेः तत्र सद्भावा***दिति चेत् ?***

न; आशयाऽपरिज्ञानात् । अयं हि आशयः ग्रन्थकृतः - सामनैयत्यघटकसम्बन्धविधया स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धमेव अभ्युगम्य "स्वनिरूपिताऽवच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यतासमनियता, स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते, अर्थात् "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्ता-

પણ બન્ને વ્યાપકતાઘટકસંબંધકોટિમાં, તો જ પૂર્વોક્ત સ્થળે અવ્યાપ્તિ આપી શકાય છે. અથવા કેવલ પર્યાપ્તિઘટિત પૂર્વોક્તપરિષ્કાર જ રાખો તો પણ અવ્યાપ્તિ આપી શકાય છે. માટે, તે તે પરિષ્કારના પ્રવેશના ફલ તરીકે ઉક્ત અવ્યાપ્તિનું વારણ ગ્રંથકારે દર્શાવ્યું છે એટલે કે આ શબ્દાર્થમાં હમણાં જણાવેલ બે અર્થમાંથી કોઈ એક અર્થ સ્વીકારવો - તે ઉચિત છે. આ અંગેના વિગતપૂર્ણ અને રહસ્યભૂત તત્ત્વને જાણવાના જિજ્ઞાસુઓને સંસ્કૃતવૃત્તિ **'યશોલતા'**નું અવગાહન કરવા વિભ્રમ ભલામણ.

सम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति समवायेन चः वह्नित्वविशिष्टस्तद्वान्, धूमात्' - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा, यतः साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वयोरेव प्राप्त्या साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया तादृशाभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्त्या स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक़पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तित्वं तादृशाभावीयप्रतियोगितायां स्यादेव ।

स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतास्तु लभ्यन्ते एव, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया च कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतास्तु लभ्यन्ते एव इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः..... इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते।

एवं स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि

लभ्यन्ते, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतास्तु लभ्यन्ते एव, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः अपि लभ्यन्ते, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतास्तु लभ्यन्ते एव इति स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायाः अधिकरणविधया कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकताः, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकताः इत्याद्यवच्छेदकताः लभ्यन्ते ।

तथा च यत्र यत्र (= कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते एव, यत्र यत्र च (= समवायसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नमहानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतासु, कालिकसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकतासु इत्याद्यवच्छेदकतासु) स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते एव इति समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति कालिकेन यः वह्नित्वविशिष्टस्तदभावीयप्रतियोगितायां स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन) साध्यतासामनैयत्यं विद्यते एव । तथा च तादृशोऽभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणविधया च पर्वतः लभ्यते, तत्र च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं यदि सामनैयत्यघटकसम्बन्धविधया केवलस्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धः एव

निवेश्यते, "स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यतासमनियता, स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपे वर्तमाना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव च लक्षणमभ्युपगम्यते, अर्थात् "स्वावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकः, यत्र यत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते, यत्र यत्र च स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) यदभावीयप्रतियोगिता वर्तते तत्र तत्र स्वनिरूपितावच्छेदकतावत्तासम्बन्धेन (अवच्छेदकतावत्ता स्वावच्छेदकसम्बन्धावच्छिन्नत्वसम्बन्धेन) साध्यता वर्तते तादृशश्च योऽभावः तदधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि 'पर्वतः कालिकेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः समवायेन वह्नित्वविशिष्टस्तद्वान्, धूमात्' - इत्यत्र समवायेन महानसीयत्वविशिष्टत्वे सति यः कालिकेन वह्नित्वविशिष्टस्तदभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादिति प्रागेव प्रतिपादितम् । एवं स्वसामानाधिकरण्यादिसम्बन्धद्वितयमध्ये एकस्याप्यप्रवेशे भवत्येव उक्तस्थलेऽव्याप्तिरिति उभयसम्बन्धप्रवेशप्रयोजनविधया उक्ताऽव्याप्तिप्रदर्शनं ग्रन्थकृतः उचितम् एव, प्रत्येकसम्बन्धकृत्यजिज्ञासायामस्माभिः प्रदर्शितः पन्थाः अनुगन्तव्यः इति ।

●●●

॥ વિભાગવાર પૃષ્ઠ સૂચિ ॥

(ચૌદ વિભાગોમાં કયા વિભાગમાં કેટલા પૃષ્ઠો અને કેટલી દીધિતિઓ સમાવેશ પામી છે તેની સૂચિ અહીં પ્રસ્તુત કરાઈ છે.)

વિભાગ	દીધિતિ	પૃષ્ઠ
વિભાગ - ૧	૧ + ૨	૩૧૨
વિભાગ - ૨	૩	૬૪૪
વિભાગ - ૩	૪	૧૦૮૮
વિભાગ - ૪	૫	૧૩૯૬
વિભાગ - ૫	૫	૧૭૬૬
વિભાગ - ૬	૫	૨૦૯૪
વિભાગ - ૭	૫	૨૪૩૬
વિભાગ - ૮	૫	૨૭૮૨
વિભાગ - ૯	૫ + ૬	૩૧૦૨
વિભાગ - ૧૦	૬	૩૪૧૦
વિભાગ - ૧૧	૭	૩૭૪૬
વિભાગ - ૧૨	૭	૪૦૨૦
વિભાગ - ૧૩	૭ + ૮	૪૨૮૮
વિભાગ - ૧૪	૯ તથા પરિશિષ્ટ	૪૪૨૪ + પરિશિષ્ટ

ઊડાનની પરિસીમા
'GSLV' છે,
ઊંચાઈની પરિસીમા
'એવરેસ્ટ' છે,
ઊંડાઈની પરિસીમા
'પેસેફિક' છે,
તેમ વ્યાપ્તિના વિશ્વમાં
તર્કની ઊડાનની....
તર્કની ઊંચાઈની....
તર્કની ઊંડાઈની.....
પરિસીમા છે :

"ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક"

- प्रकाशक -
श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट

9 789382 019701

MULTY GRAPHICS
(022) 23873222 23884222